

ҚИЙМАТ ИНЖИНИРИНГИ

Тошкент архитектура-қурилиш
институтини ҳузуридаги тармоқ
маркази

**ҚУРИЛИШДА БАХОНИ
ШАКЛЛАНТИРИШ**

ТОШКЕНТ-2020

Мазкур ўқув-услугий мажмуа Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2020 йил 7 декабрдаги 648-сонли буйруғи билан тасдиқланган ўқув режа ва дастур асосида тайёрланди.

Тузувчилар: ТАҚИ и.ф.б.ф.д. Мэтякубов А.Д.

Тақризчи: И.Шарипов – “TURON PROJECT-GROUP”
МЧЖ директори

Ўқув -услугий мажмуа ТАҚИ Кенгашининг 2020 йил 11 декабрдаги 2-сонли қарори билан нашрга тавсия қилинган.

МУНДАРИЖА

I. ИШЧИ ДАСТУР	4
II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.....	10
III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР.....	17
IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАР	51
V. КЕЙСЛАР БАНКИ	103
VI. ГЛОССАРИЙ	108
VII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ.....	118

I. ИШЧИ ДАСТУР

Кириш

Ишчи дастур олий ва ўрта махсус таълим муассасалари педагог кадрларнинг касбий тайёргарлиги даражасини ривожлантириш, уларнинг илғор педагогик тажрибаларни ўрганишлари ҳамда замонавий таълим технологияларидан фойдаланиш бўйича малака ва кўникмаларини такомиллаштиришни мақсад қилади.

Ишчи дастур мазмунида хориж таълим тажрибаси, ривожланган давлатларда таълим тизими ва унинг ўзига хос жиҳатлари ёритиб берилган.

Ишчи дастур мазмуни олий таълимнинг махсус фанлар негизда илмий ва амалий тадқиқотлар, технологик тараққиёт ва ўқув жараёнини ташкил этишнинг замонавий услублари бўйича сўнгги ютуқлар, компьютер дастурлари асосида ҳисоблаш технологияси усулларини ўзлаштириш бўйича янги билим, кўникма ва малакаларини шакллантиришни назарда тутди.

Ишчи дастур доирасида берилган мавзулар таълим соҳаси бўйича педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш мазмуни, сифати ва уларнинг тайёргарлигига қўйиладиган умумий малака талаблари ва ўқув режалари асосида шакллантирилган бўлиб, бу орқали олий таълим муассасалари педагог кадрларининг соҳага оид замонавий таълим ва инновация технологиялари, илғор хорижий тажрибалардан самарали фойдаланиш, ахборот-коммуникация технологияларини ўқув жараёнига кенг татбиқ этиш, қурилиш конструкцияларини замонавий педагогик технологиялар асосида ҳисоблаш ва лойиҳалаш технологияларини амалиётга жорий этиш билан боғлиқ компетенцияларга эга бўлишлари таъминлайди.

Қайта тайёрлаш ва малака ошириш йўналишининг ўзига хос хусусиятлари ҳамда долзарб масалаларидан келиб чиққан ҳолда дастурда тингловчиларнинг махсус фанлар доирасидаги билим, кўникма, малака ҳамда компетенцияларига қўйиладиган талаблар такомиллаштирилиши мумкин.

Ишчи дастурнинг мазмуни тингловчиларни “Қурилишда баҳони шакллантириш” модулидаги назарий методологик муаммолар, чет эл тажрибаси ва унинг мазмуни, тузилиши, ўзига хос хусусиятлари, илғор ғоялар ва махсус фанлар доирасидаги билимлар ҳамда долзарб масалаларни ечишнинг замонавий усуллари билан таништиришдан иборат.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

“Қурилишда баҳони шакллантириш: педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малака ошириш курс тингловчиларини бозор иқтисодиёти шароитида мамлакат қурилиш мажмуаси иқтисодиётининг ва баҳони шакллантиришнинг назарий ва амалий масалалари тўғрисида талаб қилинадиган билимларни шакллантириш имкониятлари билан таништириш ва билимларини такомиллаштириш.

Модулнинг вазифалари:

- тингловчиларни капитал қурилишда нархларни шакллантиришнинг смета-норматив базаси такомиллаштириш ва янгилаш билан боғлиқ зарур замонавий билимлар билан қуроллантириш;

- тармоқ вазирликлари ва идоралари бўйича қурилиш материаллари, конструкциялар ва буюмлар нархи банкни ташкил қилиш ва мавжуд муаммолар билан таништириш;

- иқтисодиётни модернизация қилиш шароитида қурилиш машиналари ва механизмларидан фойдаланиш қиймати, транспорт харажатлари аниқлашни ўргатиш;

- иқтисодиётни либераллаштириш шароитида қурувчи ишчиларнинг иш ҳақи тўғрисидаги маълумотларни шакллантиришни ўргатиш;

Модул бўйича тингловчиларнинг билими, кўникмаси, малакаси ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар

Тингловчи:

- “қиймат” тушунчаси, “бошланғич нарх” ва “шартномавий нарх” тушунчаларининг иқтисодий, юридик мазмун-моҳияти ва фарқли жиҳатлари;

- турли қурилишда баҳони шакллантириш усуллари ва уларнинг таснифланиши;

- қурилишда баҳони шакллантиришнинг назарий асослари;

- қиймат турлари ва қурилишда баҳони шакллантиришнинг мақсад ва тамойилларини билиши керак;

Тингловчи:

- қурилишда баҳони шакллантиришнинг қонуний-меъёрий ва ҳуқуқий асосларини ҳамда амалиётда қўлланилаётган смета меъёрларини;

- қурилиш қийматини баҳолаш, қурилиш монтаж ишларини ресурс усуллар ёрдамида аниқлаш;

- қурилишда баҳони шакллантиришнинг ресурсли, йириклаштирилган усулларини мукамал билиш кўникмаларига эга бўлиши лозим;

Тингловчи:

- турли шаклдаги қурилишда баҳони шакллантириш ва баҳолаш ҳисоботларини тайёрлаш;
- турли шаклдаги қурилиш материаллари бозорларини таҳлил қилиш;
 - қурилишда баҳони шакллантириш фаолиятида математик модель ва компьютер дастурларини қўллаш;
 - смета хужжатларини таҳлил қилиш ҳамда улардаги камчилик ва хатоларни бартараф этиш **малакаларига** эга бўлиши зарур.

Тингловчи:

- мамлакат қурилиш материаллари бозорининг таркибини ўрганиш ва маълумотлар тўплаш;
- инвестицион лойиҳаларни таҳлилий баҳолаш;
- қурилиш объектларини баҳолаш қарорларини қабул қилиш **компетенцияларига** эга бўлиши лозим.

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

“Қурилишда баҳони шакллантириш” модули маъруза ва амалий машғулотлар шаклида олиб борилади.

Модулни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, педагогик технологиялар ва ахборот-коммуникация технологиялари қўлланилиши назарда тутилган:

- маъруза дарсларида замонавий компьютер технологиялари ёрдамида презентацион ва электрон-дидактик технологиялардан фойдаланган ҳолда ўтказилади;
- ўтказиладиган амалий машғулотларда техник воситалардан, экспресс-сўровлар, тест сўровлари, ақлий хужум, гуруҳли фикрлаш, кичик гуруҳлар билан ишлаш, коллоквиум ўтказиш, ва бошқа интерактив таълим усулларини қўллаш назарда тутилади.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

Модул мазмуни ўқув режадаги “Смета ҳисобида дастурий воситаларнинг қўлланилиши”, “Кўчмас мулк бозори ва унда баҳолаш фаолиятининг ривожланиш тенденциялари” ўқув модуллари билан узвий боғланган ҳолда педагогларнинг касбий педагогик тайёргарлик даражасини орттиришга хизмат қилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Модул олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касбий тайёргарлиги даражасини ривожлантириш, уларнинг илғор педагогик тажрибаларни ўрганишлари ҳамда замонавий таълим технологияларидан фойдаланиш бўйича малака ва кўникмаларини такомиллаштиришга қаратилганлиги билан аҳамиятлидир.

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар компьютер дастурларидан фойдаланиб ҳисоблаш ва лойиҳалаш жараёнларини автоматлаштиришга доир касбий компетентликка эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимоти:

№	Модул бирлиги номи	Тингловчининг ўқув юкلامаси, соат			
		Ҳаммаси	Аудиториядаги ўқув юкلامаси		
			Жами	Жумладан:	
				Назарий	Амалий
1.	Капитал қурилишда баҳони шакллантиришнинг ўзига хос хусусиятлари	2	2	2	
2.	Қурилиш баҳосини йириклаштирилган кўрсаткичлар билан аниқлаш қоидалари	2	2	2	
3.	Капитал қурилишда баҳони шакллантиришнинг смета-меъёрий базаси асослари	2	2	2	
4.	Қурилиш баҳосини шартномавий жорий нархда аниқлаш қоидалари	4	4		4
5.	Смета ҳаражатларини аниқлаш қоидалари	4	4		4
6.	Қурилиш монтаж ва таъмирлаш ишларига смета тузиш	6	6		6
Жами:		20	20	6	14

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-маву: Капитал қурилишда баҳони шакллантиришнинг ўзига хос хусусиятлари

Нархнинг моҳияти. Нархнинг турлари. Бозор иқтисодиёти шароитида нарх ва унинг асосий вазифалари. Баҳонинг шаклланиши, уларнинг шаклланишига таъсир этувчи омиллар. Баҳо шаклланиш жараёни. Қурилишда нархларни шакллантириш усуллари. Қурилишда баҳо белгилаш механизми ва унинг хусусиятлари. Қурилишнинг смета бўйича қийматини белгилаш зарурияти. Индекс методи. Ресурс методи.

2-мавзу: Қурилиш баҳосини йириклаштирилган кўрсаткичлар билан аниқлаш қоидалари

Қурилиш баҳосини йириклаштирилган кўрсаткичлари ҳақида умумий маълумот. ҚВҮК ишлаб чиқиш учун истеъмол хусусиятларини инобатга олган ҳолда қурилиш маҳсулотининг аналог объектини танлаш.

3-мавзу: Капитал қурилишда баҳони шакллантиришнинг смета-меъёрий базаси асослари

Шаҳарсозлик нормалари ва қоидалари (ШНК). Қурилиш меъёрлари ва қоидалари (КМК). Строительные нормы и правила (СНиП). Қурилиш ишларига смета ресурс нормалари. Таъмирлаш - қурилиш ишларига смета ресурс нормалари. Жамоат бинолари ва маъмурий бинолар асбоб ускуналари ва инвентари харажатларининг смета ресурс нормалари. Асбоб-ускуналарни монтаж қилиш смета ресурс нормалари. Ишга тушириш-созлаш ишлари учун смета ресурс нормалари

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1- амалий машғулот: Смета харажатларини аниқлаш қоидалари

Капитал қурилишда иш вақти фонди (киши-соат), ишчиларнинг ўртача соатлик иш ҳақи, объект қурилиши қийматини ҳисоблаб чиқишда статистик ойлик иш ҳақи даражаси, ижтимоий суғуртага ажратмалар, ўртача соатлик иш ҳақи, бир ой учун ҳисоблаб чиқилган минтақа бўйича қурувчиларнинг ўртача йиллик иш ҳақи, иш вақтининг ўртача ойлик фонди, объектнинг норматив меҳнат сарфи, машинистлар меҳнат харажатлари, монтажчилар меҳнат харажатлари

Умумлашган ресурс ҳисоби, ускуналар, мебель, ва инвентарлар сарфи, ресурс – смета меъёрлари асосида тузилган спецификациялар, ишлаб чиқарувчи (таъминотчи) корхона нархи, транспорт, тайёрлаш –сақлаш харажатлари, нархлар мониторинги, бир миқдордаги қурилиш материалларини (буюмлар, конструкциялар), транспорт ва тайёрлаш – сақлаш харажатининг ўртача нархи.

Машина ва механизмлари, транспорт қурилиши машина ва механизмлари, пардозлаш ишлари машина ва механизмлари, бошқа ёрдамчи машина ва механизмлар. Машина ва механизмлардан фойдаланишнинг соатлардаги ҳажми, машина ва механизмлардан фойдаланишнинг жорий қиймати.

Пудратчининг «бошқа харажатлари»нинг салмоғи, қурилиш-монтаж ишларига нисбатан фоиз ҳисоби, ишлаб чиқаришга оид бошқа харажатлар, вақтинчалик бино ва иншоотлар, қишки қимматлашув, ишчиларни ташиш, қурилишнинг вахта методи, лойиҳа–қидирув ишлари, лойиҳа ҳужжатлари ва муаллифлик назоратини ўз ичига олган ҳолда танлов ҳужжатларини экспертизадан ўтказиш, танлов савдосини ўтказиш, техник назоратни амалга ошириш, ДАҚН харажати ҳисоби, банк кредитининг фоизлари.

2- амалий машғулот: Қурилиш монтаж ва таъмирлаш ишларига смета тузиш

Қурилиш объектлари турлари ва ресур смета ҳужжатлари тузиш. Локал смета тўғрисида умумий маълумот. Локал сметаларни ресур усули билан тузиш. Объект смета ҳисоби (объект сметаси) мақсади ва тузиш тартиби. Қурилиш қиймати йиғма смета ҳисоби мақсади ва тузилиши.

3-амалий машғулот: Қурилиш баҳосини шартномавий жорий нархда аниқлаш қоидалари

Лойиҳалаш институтлари, қурилиш баҳосини белгиловчи омиллар лойиҳа (ишчи лойиҳа) ва ишчи ҳужжатлар, шу билан бирга чизмалар, қурилиш ва монтаж ишлари ҳажми рўйхати, ресурс сметалари, ускуналар спецификацияси ва рўйхати, қурилишни ташкил этиш лойиҳасида қабул этилган қурилиш навбати ва қурилишни ташкил этишдаги асосий хулосалар, ҳамда лойиҳа ҳужжатларини тушунтириш хатлари, қурилиш ишлари, ускуналарни монтаж қилиш ишлари (монтаж ишлари), ускуналар, жихоз ва инвентарь харажатлари, буюртмачи ва пудратчиларнинг бошқа харажатлари.

ЎҚИТИШ ШАКЛЛАРИ

Мазкур модул бўйича қуйидаги ўқитиш шаклларида фойдаланилади:

– маърузалар, амалий машғулотлар (маълумотлар ва технологияларни англаб олиш, ақлий қизиқишни ривожлантириш, назарий билимларни мустаҳкамлаш);

– давра суҳбатлари (қўрилаётган лойиҳа ечимлари бўйича таклиф бериш қобилиятини ошириш, эшитиш, идрок қилиш ва мантиқий хулосалар чиқариш);

– баҳс ва мунозаралар (лойиҳалар ечими бўйича далиллар ва асосли аргументларни тақдим қилиш, эшитиш ва муаммолар ечимини топиш қобилиятини ривожлантириш).

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ

«Хулосалаш» (Резюме, Веер) методи

Методнинг мақсади: Бу метод мураккаб, кўптармоқли, мумкин қадар, муаммоли характеридаги мавзуларни ўрганишга қаратилган. Методнинг моҳияти шундан иборатки, бунда мавзунинг турли тармоқлари бўйича бир хил ахборот берилади ва айна пайтда, уларнинг ҳар бири алоҳида аспектларда муҳокама этилади. Масалан, муаммо ижобий ва салбий томонлари, афзаллик, фазилат ва камчиликлари, фойда ва зарарлари бўйича ўрганилади. Бу интерфаол метод танқидий, таҳлилий, аниқ мантиқий фикрлашни муваффақиятли ривожлантиришга ҳамда тингловчиларнинг мустақил ғоялари, фикрларини ёзма ва оғзаки шаклда тизимли баён этиш, ҳимоя қилишга имконият яратади. “Хулосалаш” методидан маъруза машғулотларида индивидуал ва жуфтликлардаги иш шаклида, амалий ва семинар машғулотларида кичик гуруҳлардаги иш шаклида мавзу юзасидан билимларни мустаҳкамлаш, таҳлили қилиш ва таққослаш мақсадида фойдаланиш мумкин.

Методни амалга ошириш тартиби:

тренер-ўқитувчи тингловчиларни 5-6 кишидан иборат кичик гуруҳларга ажратади;

тренинг мақсади, шартлари ва тартиби билан иштирокчиларни таништиргач, ҳар бир гуруҳга умумий муаммони таҳлил қилиниши зарур бўлган қисмлари туширилган тарқатма материалларни тарқатади;

ҳар бир гуруҳ ўзига берилган муаммони атрофлича таҳлил қилиб, ўз мулоҳазаларини тавсия этилаётган схема бўйича тарқатмага ёзма баён қилади;

навбатдаги босқичда барча гуруҳлар ўз тақдимотларини ўтказадилар. Шундан сўнг, тренер томонидан таҳлиллар умумлаштирилади, зарурий ахборотлар билан тўлдирилади ва мавзу яқунланади.

Дастурий таъминотлар					
ABC 4UZ		TNqurilish		Qurqiyamat	
афзаллиги	камчилиги	афзаллиги	камчилиги	афзаллиги	камчилиги
Хулоса:					

“Кейс-стади” методи

«Кейс-стади» - инглизча сўз бўлиб, («case» – аниқ вазият, ходиса, «stadi» – ўрганмоқ, таҳлил қилмоқ) аниқ вазиятларни ўрганиш, таҳлил қилиш асосида ўқитишни амалга оширишга қаратилган метод ҳисобланади. Мазкур метод дастлаб 1921 йил Гарвард университетиде амалий вазиятлардан иқтисодий бошқарув фанларини ўрганишда фойдаланиш тартибида қўлланилган. Кейсда очик ахборотлардан ёки аниқ воқеа-ҳодисадан вазият сифатида таҳлил учун фойдаланиш мумкин. Кейс ҳаракатлари ўз ичига қуйидагиларни қамраб олади: Ким (Who), Қачон (When), Қаерда (Where), Нима учун (Why), Қандай/ Қанақа (How), Нима-натижа (What).

“Кейс методи” ни амалга ошириш босқичлари

Иш босқичлари	Фаолият шакли ва мазмуни
1-босқич: Кейс ва унинг ахборот таъминоти билан таништириш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ якка тартибдаги аудио-визуал иш; ✓ кейс билан танишиш(матнли, аудио ёки медиа шаклда); ✓ ахборотни умумлаштириш; ✓ ахборот таҳлили; ✓ муаммоларни аниқлаш
2-босқич: Кейсни аниқлаштириш ва ўқув топшириғни белгилаш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муаммоларни долзарблик иерархиясини аниқлаш; ✓ асосий муаммоли вазиятни белгилаш
3-босқич: Кейсдаги асосий муаммони таҳлил этиш орқали ўқув топшириғининг ечимини излаш, ҳал этиш йўлларини ишлаб чиқиш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил ечим йўлларини ишлаб чиқиш; ✓ ҳар бир ечимнинг имкониятлари ва тўсиқларни таҳлил қилиш; ✓ муқобил ечимларни танлаш
4-босқич: Кейс ечимини ечимини шакллантириш ва асослаш, тақдимот.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ якка ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил вариантларни амалда қўллаш имкониятларини асослаш; ✓ ижодий-лойиҳа тақдимотини тайёрлаш; ✓ якуний хулоса ва вазият ечимининг амалий аспектларини ёритиш

Кейс. Оғир саноат лойиҳа институти муҳандислари Термез шаҳридаги стадион лойиҳасини бажариш бюртмасини бажариш жараёнида ёритиш тизимининг минорасини оддий муҳандислик ҳисобини бажариш кўп вақт сарфига олиб келди ва фазовий ҳисобини бажариш мумкин эмаслиги маълум бўлди. Ҳисоблаш лойиҳалашни компьютер дастури асосида амалга оширишни мақсадга мувофиқ деб топишди, яъни илова ҳисоблаш талабга жавоб бермади.

- Кейсдаги муаммони келтириб чиқарган асосий сабабларни белгиланг (индивидуал ва кичик гуруҳларда).
- Компьютер дастури асосида ҳисоблаш ва лойиҳалаш кетма-кетлигини белгиланг (жуфтликлардаги иш).

“SWOT-таҳлил” методи

Методнинг мақсади: мавжуд назарий билимлар ва амалий тажрибаларни таҳлил қилиш, таққослаш орқали муаммони ҳал этиш йўллари топишга, билимларни мустаҳкамлаш, такрорлаш, баҳолашга, мустақил, танқидий фикрлашни, ностандарт тафаккурни шакллантиришга хизмат қилади.

S – (strength)	• кучли томонлари
W – (weakness)	• заиф, кучсиз томонлари
O – (opportunity)	• имкониятлари
T – (threat)	• тўсиқлар

ABC4UZ дастури мажмуаси тизимининг SWOT таҳлилини ушбу жадвалга туширинг.

S	ABC4UZ дастури мажмуаси тизимидан фойдаланишнинг кучли томонлари	Объект қийматини умумий нархини ҳисоблаш. Смета ресурс нормасини орқали келтирилган ишлар рўйхати билан жами ҳисобини аниқлаш
W	ABC4UZ дастури мажмуаси тизимидан фойдаланишнинг кучсиз томонлари	Смета қийматини ҳисоблашда бошқа прогнамалар билан импортировка қилиш
O	ABC4UZ дастури мажмуаси тизимидан фойдаланишнинг имкониятлари (ички)	Қурилиш қиймати ҳисоблашда электрон базасини яратиш
T	Тўсиқлар (ташқи)	Қурилиш материаллар баҳосини дастурда янгиланган нархлари мавжуд эмаслиги

«ФСМУ» методи

Технологиянинг мақсади: Мазкур технология тингловчилардаги умумий фикрлардан хусусий хулосалар чиқариш, таққослаш, қиёслаш орқали ахборотни ўзлаштириш, хулосалаш, шунингдек, мустақил ижодий фикрлаш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. Мазкур технологиядан маъруза машғулотларида, мустаҳкамлашда, ўтилган мавзунини сўрашда ҳамда амалий машғулот натижаларини таҳлил этишда фойдаланиш тавсия этилади.

Технологияни амалга ошириш тартиби:

- тингловчиларга мавзуга оид бўлган якуний хулоса ёки ғоя таклиф этилади;
- ҳар бир тингловчига ФСМУ технологиясининг босқичлари ёзилган қоғозларни тарқатилади:

- тингловчиларнинг муносабатлари индивидуал ёки гуруҳий тартибда тақдимот қилинади.

ABC4UZ таҳлили тингловчиларда касбий-назарий билимларни амалий машқлар ва мавжуд тажрибалар асосида тезроқ ва муваффақиятли ўзлаштирилишига асос бўлади.

Фикр: “ABC4UZ дастур мажмуаси қурилиш соҳасида кенг қўлланиладиган ва мукамал қурилиш нарҳини шакллантиришда элементлар усулига асосланган тизимлардан биридир”.

Топшириқ: Мазкур фикрга нисбатан муносабатингизни ABC4UZ орқали таҳлил қилинг.

“Тушунчалар таҳлили” методи

Методнинг мақсади: мазкур метод тингловчиларни мавзу буйича таянч тушунчаларни ўзлаштириш даражасини аниқлаш, ўз билимларини мустақил равишда текшириш, баҳолаш, шунингдек, янги мавзу буйича дастлабки билимлар даражасини ташҳис қилиш мақсадида қўлланилади.

Методни амалга ошириш тартиби:

- тингловчилар машғулот қоидалари билан таништирилади;
- тингловчиларга мавзуга ёки бобга тегишли бўлган сўзлар, тушунчалар номи туширилган тарқатмалар берилади (индивидуал ёки гуруҳли тартибда);
- тингловчилар мазкур тушунчалар қандай маъно англатиши, қачон, қандай ҳолатларда қўлланилиши ҳақида ёзма маълумот берадилар;
- белгиланган вақт якунига етгач тренер-ўқитувчи берилган тушунчаларнинг тўғри ва тўлиқ изоҳини ўқиб эшиттиради ёки слайд орқали намоёниш этади;
- ҳар бир тингловчи берилган тўғри жавоблар билан ўзининг шахсий муносабатини таққослайди, фарқларини аниқлайди ва ўз билим даражасини текшириб, баҳолайди.

“Модулдаги таянч тушунчалар таҳлили”

Тушунчалар	Сизнингча бу тушунча қандай маънони англатади?	Қўшимча маълумот
Смета нормалари	Қурилиш ишлари ресурсли смета нормаларини ишлаб чиқиш ва қўллаш бўйича умумий низомлар	
Муаллифлик назорати	Тузилган Шартнома асосида муаллифлик назорати ўтказиш ва лойиҳа ташкилотининг хизматлари нархларини ҳисоблаш.	
Баҳоловчи	кўчмас мулкни баҳолаш тажрибасига, тайёргарлигига ва малакасига эга бўлган шахс	
Гаров қиймати	ипотека қарзини таъминлаш мақсадидаги активнинг қиймати; шунингдек, ипотека қарзининг бозор қиймати.	
Даромад	молиявий ва бошқа фойдалар	
Бошқа харажатлари	Пудратчининг “бошқа харажатлари” даражасини аниқлаш, қабул қилинган базис кўрсаткичлари даврига мос равишда амалга оширилади	
Ер рентаси	ижарачи ер ижараси ҳақидаги шартномага кўра киритадиган тўлов.	
Инвуд омили	одатдаги аннуитетни баҳолашда фойдаланиладиган мултипликатор. Уилям Инвуд шарафига номланган. Бирликнинг давр ичидаги жорий қиймати	
Смета хужжатлари	Белгиланган хужжатлар тўплами бино ва иншоотлар қурилишининг лойиҳа хужжатлари асосида тузилади	

Изоҳ: Иккинчи устунчага тингловчилар томонидан фикр билдирилади. Мазкур тушунчалар ҳақида қўшимча маълумот глоссарийда келтирилган.

Венн Диаграммаси методи

Методнинг мақсади: Бу метод график тасвир орқали ўқитишни ташкил этиш шакли бўлиб, у иккита ўзаро кесишган айлана тасвири орқали ифодаланади. Мазкур метод турли тушунчалар, асослар, тасавурларнинг анализ ва синтезини икки аспект орқали кўриб чиқиш, уларнинг умумий ва фарқловчи жиҳатларини аниқлаш, таққослаш имконини беради.

Методни амалга ошириш тартиби:

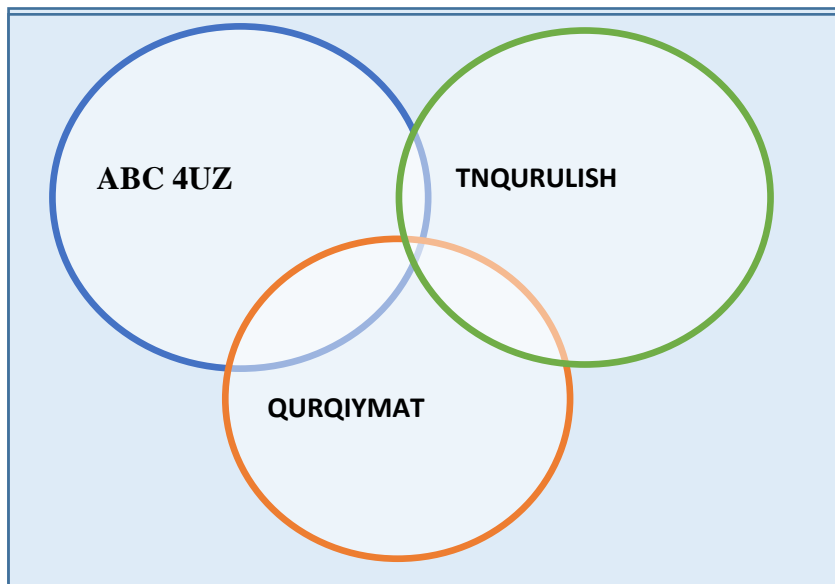
– тингловчилар икки кишидан иборат жуфтликларга

бирлаштириладилар ва уларга кўриб чиқиладиган тушунча ёки асоснинг ўзига хос, фарқли жиҳатларини (ёки акси) доиралар ичига ёзиб чиқиш таклиф этилади;

– навбатдаги босқичда тингловчилар тўрт кишидан иборат кичик гуруҳларга бирлаштирилади ва ҳар бир жуфтлик ўз таҳлили билан гуруҳ аъзоларини таништириладилар;

– жуфтликларнинг таҳлили эшитилгач, улар биргалашиб, кўриб чиқиладиган муаммо ёхуд тушунчаларнинг умумий жиҳатларини (ёки фарқли) излаб топадилар, умумлаштириладилар ва доирачаларнинг кесишган қисмига ёзадилар.

Қурилиш қийматини ҳисоблаш ва автоматлаштирилган тизимлари

III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР

1-назарий: Капитал қурилишда баҳони шакллантиришнинг ўзига хос хусусиятлари

1.1. Қурилишда баҳони шакллантириш хусусиятлари ва миллий иқтисодиётни ривожлантиришдаги роли

1.2. Қурилишнинг ташкилий шакллари

1.3. Қурилишнинг моддий-техник базаси ва унинг тараққиёт истиқболлари

1.1. Қурилишда баҳони шакллантириш хусусиятлари ва миллий иқтисодиётни ривожлантиришдаги роли

Бугунги кунда республикада халқимизнинг фаровон ҳаёт кечиришини таъминлаш, ижтимоий-иқтисодий соҳанинг жадал ривожланиши таъминлаш борасида мисли кўринмаган ишлар амалга оширилмоқда.

Шу сабабли иқтисодиёт тармоқларига киритилаётган инвестициялар кўлами йилдан-йилга ошиб, ҳар соҳада бунёдкорлик ишлари жадал ривожланмоқда. Ўзлаштирилаётган инвестицияларнинг асосий қисми капитал қурилиш ишларини амалга ошириш орқали ўзлаштирилишини инобатга олган ҳолда капитал қурилиш соҳаси муҳим аҳамиятга эга.

Мамлакатимизда ижтимоий-иқтисодий соҳаларни комплекс ривожлантиришга қаратилган ҳар қандай инвестиция дастурларини ўзлаштиришнинг бевосита қурилиш ишларига боғлиқлиги сабабли бу тармоқ фаолияти доимо мамлакат раҳбарияти диққат марказида бўлиб келмоқда.

Сўнгги йилларда қурилиш соҳасини ривожлантиришга қаратилган Президентимиз фармонлари ва Ҳакумат қарорларини келтириш мумкин. Қурилиш, миллий иқтисодиётнинг узвий бир қисми сифатида бозор иқтисодиёти тамойилларидан алоҳида фаолият кўрсата олмайди. Бундан ташқари, қурилиш бу тамойилларга мосланиши, улар асосида ҳамда тармоқнинг хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда бозор муносабатларига ўтиш жараёнининг тезлашишга имкон яратиши лозим. Уларнинг ичида энг муҳимларидан бири нарх белгилашнинг бозор шакллари тамойиллари.

Қурилиш ташкилотлари (корхоналари, фирмалари) фаолияти иқтисодий барқарорлиги махсус ташкилотларнинг қурилиш маҳсулотлари қийматининг тўғри шакллантирилишига ҳамда услубий асосланган норматив ҳужжатлар мавжудлигига боғлиқ бўлади. Нархларни шакллантириш ва мувофиқлаштириш меъёрлари ва қоидалари бўлмаса, ҳаққоний нархларни белгилаш қийин бўлади. Бозор иқтисодиётида эркин нархларга ўтилганлиги сабабли қурилишда, иқтисодиётнинг бошқа тармоқларга нисбатан нархларни шакллантиришда бир қанча муммолар юзага келади.

Капитал қурилишда иқтисодий ислохотларни янада чуқурлаштириш, тармоқда бозор иқтисодиёти тамойиллари ва талабларига мос келадиган хўжалик муносабатларини кенг жорий этиш, пудрат, лойиҳа ишлари ва қурилиш материалларининг ривожланган бозорларини шакллантириш,

қурилишда нарх белгилаш механизми такомиллаштириш, лойиҳаларни амалга оширишнинг пировард натижалари ва самарадорлиги учун инвестиция жараёни барча қатнашчиларининг масъулиятини ошириш мақсадида 2003 йил 6 майда Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Капитал қурилишда иқтисодий ислохотларни янада чуқурлаштиришнинг асосий йўналишлари тўғрисида”ги ПФ-3240-сонли фармони қабул қилинди.

Ушбу фармон қабул қилингандан кейин капитал қурилиш соҳасидаги иқтисодий ислохотлари, жумладан хўжалик муносабатлари, молиялаштириш ва шартнома тизими, лойиҳалаштириш ва нархни шакллантириш янги босқичга кўтарилди. Дастлаб капитал қурилиш мажмуасининг янги меъёрий–ҳуқуқий асослари ишлаб чиқилди.

Жумладан, нархни шакллантиришга тегишли 10 дан ортиқ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Қарорлари ва Давлат архитектура қурилиш қўмитасининг буйруқлари ва қарорлари қабул қилинди.

1.1-расм. Капитал қурилишда иқтисодий ислохотларни янада чуқурлаштиришнинг асосий йўналишлари

Маълумки, эскирган ва замонавий талабларга мувофиқ бўлмаган амалдаги смета нормалари ва қоидалари тизими ва унинг асосида қурилиш смета қийматининг ошиб кетишига олиб келувчи расценкаларни ишлаб

чиқиш қурилиш-технология жараёнини ва умуман қурилиш комплексининг самарали ишлашини мақбуллаштириш йўлидаги, пировард натижада қурилишда лойиҳалаштириш, смета ва технология интизомини мустаҳкамлашдаги бош тўсиқлардан бири ҳисобланади. Бозор иқтисодиёти талабларига мувофиқ капитал қурилишда нархларни шакллантиришнинг смета-норматив базасини тартибга солиш ва янгилаш, объектлар қурилиши қийматини жорий шартномавий нархларда белгилаш механизмининг такомиллаштириш мақсадида 2003 йил 24 октябрда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг N 463 сонли “Капитал қурилишда нархларни шакллантиришнинг смета-норматив базасини такомиллаштириш ва янгилаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори қабул қилинди. Ушбу қарор асосида 2004-2013 йилларга мўлжалланган Капитал қурилишда нархларни шакллантиришнинг смета-норматив базасини такомиллаштириш ва янгилаш дастури қабул қилинди.

Янгидан ишлаб чиқилган смета-норматив ҳужжатларида энг муҳими - ортиқча муфассаллаштириш ва зарур бўлмаган регламентлаштиришдан воз кечилди. Шунингдек, идоравий смета нормалари ҳам қайтадан кўриб чиқилиб, тартибга солинди. Жумладан, жорий шартномавий нархларни белгилаш учун идоравий смета нормалари фақат улар Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси билан белгиланган тартибда мажбурий равишда келишиб олинган тақдирда кучга эга эканлиги белгилаб қўйилди.

Қарорда Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси капитал қурилишда нархларни шакллантиришнинг смета-норматив базасини такомиллаштириш ва янгилаш учун ҳудудлар, тармоқ вазирликлари ва идоралари бўйича қурилиш материаллари, конструкциялар ва буюмлар нархи, қурилиш машиналари ва механизмларидан фойдаланиш қиймати, транспорт харажатлари, қурувчи ишчиларнинг иш ҳақи тўғрисидаги маълумотлар ахборот банкини ташкил этиш таъкидлаб ўзтирилган.

Маълумки ҳозирги кунда ҳар чорақда “Давархитектқурилиш” қўмитаси Капитал қурилишда иқтисодий ислохотлар ва нархларни шакллантириш маркази томонидан “Ўзбекистон Республикаси қурилиш ишлаб чиқаришида қўлланиладиган моддий-техник ресурслар” каталоги чоп этилмоқда. Шунингдек, ушбу каталогда қурилиш тармоғи бўйича қурувчи ишчиларнинг ойлик ўртча иш ҳақи маълумотлари ҳам берилмоқда. Лекин қурилиш машиналари ва механизмларидан фойдаланиш қиймати, ҳамда транспорт харажатлари тўғрисидаги маълумотлар чоп этилмаяпти. Капитал қурилишда нархларни шакллантиришнинг смета-норматив базасини такомиллаштириш ва янгилаш дастури бўйича қуйидаги тадбирлар амалга оширилмоқда:

1. Нарх белгилашнинг смета-норматив базаси умумий қисмини ишлаб чиқиш.
2. Нарх белгилашнинг смета-норматив базаси методологик қисмини ишлаб чиқиш.
3. Амалдаги элементли смета нормаларини смета ресурс нормаларига қайта ишлаш.

Бозор муносабатларини ривожлантириш, қурилишда нархларни шакллантириш механизмини такомиллаштириш, инвестиция жараёни барча қатнашчиларининг пировард натижалар, инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш самарадорлиги учун жавобгарлигини ошириш мақсадида 2003 йил 11 июнда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг N 261 сонли “Марказлаштирилган капитал қўйилмалар ҳисобига рўёбга чиқарилаётган инвестиция лойиҳаларини амалга оширишда шартномавий жорий нархларга ўтиш тўғрисида”ги Қарори қабул қилинди. Шунингдек, объектларни қуриш қийматини шартномавий жорий нархларда белгилаш тартиби тўғрисидаги Вақтинчалик низом, ҳамда Объектлар қурилишининг иккинчи ва кейинги йилларида шартномавий жорий нархларда қурилиш шартномавий қийматини аниқлаштириш тартиби тўғрисидаги Вақтинчалик низом қабул қилинди.

Демак, танлов савдолари (тендер)да иштирок этаётган пудратчи ташкилотлар танлов таклифи нархини объектларни қуриш қийматини шартномавий жорий нархларда белгилаш тартиби тўғрисидаги вақтинчалик низомда назарда тутилган тартибда ва пудрат ишлари бозори конъюнктурасидан, шу жумладан иш ҳақиға харажатларни аниқлаш имкониятидан, корхонада шаклланган меҳнатга ҳақ тўлаш шартлари ва шаклидан келиб чиққан ҳолда мустақил равишда аниқлайди. Шунингдек, ушбу Низомга мувофиқ буюртмачи томонидан аниқланган бошланғич қиймати танлов савдолари (тендерлар) ўтказишда йўналиш ҳисобланади ва пудрат шартномаси (контракт) тузиш учун асос бўлиб хизмат қилмайди.

Бундан келиб чидадики, қурилиш баҳоснинг шаронмавий жорий нархини аниқлаш кўп жиҳатдан пудратчи-талабгорга боғлиқ. Албатта, қурилиш нархини шакллантиришда пудратчидан катта масъулият талаб қилади, чунки жорий пудрат ишлари бозори конъюнктурасини, қурувчи-ишчилар меҳнатига ҳақ тўлаш тизими, қурилиш материаллари бозоридаги нархлар индексини ва машина механизмларидан фойдаланиш имкониятларига амалий кўникмага эга бўлган иқтисодичи-муҳандис мутахассислар зарур.

Демак, 2004 йил 1 январдан бошлаб қурилиш объектларнинг жорий нарҳда аниқлаш тартибига тўлиқ ўтилди, шартномавий нархлар эса танлов савдолари, яъни тендерлар натижаларига кўра аниқланадиган бўлди.

Умуман олганда мамлакатимиздаги смета норматив баъзасига асосан, қурилиш объекти смета қиймати йириклаштирилган ва ресурс усуллари орқали аниқланади.

Қурилиш - асосий моддий ишлаб чиқариш тармоқларидан биридир. У миллий иқтисодиётда учинчи (саноат ва қишлоқ хўжалигидан кейин) ўринда туради. Қурилиш маҳсулоти - барча турдаги 4 ишлар бўйича тугалланган ва ишга туширишга тайёр бўлган ишлаб чиқариш ва ноишлаб чиқариш асосий фондлари, шунингдек, амалдаги корхоналарнинг кенгайтирилиши ва қайта

таъмирланиши, уларда ишлаб чиқаришни техник жиҳатдан қайта жиҳозланишидир. Уй-жой муаммоларининг ечими батамом қурилиш зиммасига юклатилади. Қурилиш ишлаб чиқариш кучларини ривожлантириш ва миллий иқтисодиётни комплекс юксалтиришда катта роль ўйнайди. Бу тармоқда жамғариш фондининг тахминан учдан икки қисми амалга оширилади, Мамлакат яши ижтимоий маҳсулотининг 10 фоизидан кўпроқ қисми яратилади. Қурилишнинг миллий хўжалик миқёсидаги аҳамияти ва етакчи роль ўйнашига яна бир сабаб шуки, у аҳолининг катта қисмини иш билан таъминлайди, фан-техника ва ижтимоий тараққиётнинг жадаллашишига, ижтимоий меҳнат унумдорлигининг ўсишига имкон яратади. Қурилиш, моддий ишлаб чиқариш тармоғи сифатида, аввало ишлаб чиқариладиган маҳсулотнинг характери, яъни унинг кўчмаслиги, ўлчамлари катталиги, серқирра ва мураккаблиги билан боғлиқ ўзига хос хусусиятларга эгадир. Қурилиш маҳсулоти кўп меҳнат ва капитал сарф-ҳаражатларни талаб қилади, уни ишлаб чиқариш цикли узоқ муддатлидир, яъни уни ишлаб чиқаришга соат ёки дақиқа эмас, балки ҳатто 10, 20 кундан ҳам кўп вақт талаб қилинади. Шунингдек, қурилишда қўлланиладиган асбобускуналар ва меҳнат предметлари ўзига хос турда ва таркибда бўлишидан ташқари, улар ҳаракатланувчи ҳам бўлади. Ишлаб чиқариш циклига қараб қурилиш маҳсулотининг шакли ва тайёрлиги турлича бўлади. Тайёр қурилиш маҳсулоти - бу қурилган ва буюртмачига белгиланган тартибда топширилган асосий фондлар ва ишлаб чиқариш қувватларидир (қорхоналар, электростанциялар, шахталар, уйлар, мактаблар, шифохоналар ва бошқа ишлаб чиқариш ҳамда ноишлаб чиқариш объектлари). Қурилиш маҳсулоти ўзининг эксплуатация мақсадидан ташқари такрор ишлаб чиқариш функциясини ҳам бажаради ва халқ хўжалигининг асосий фондларини янгилаш учун асос бўлиб хизмат қилади. Тугалланмаган қурилиш ва тугалланмаган қурилиш ишлаб чиқаришини тайёр қурилиш маҳсулоти билан адаштириб юбормаслик керак. Уларнинг ҳажми қурилиш-монтаж ташкилотларининг ва бутун тармоқ иқтисодиётининг фаолиятига катта таъсир кўрсатади. Тугалланмаган қурилиш - бу тугалланмаган ва фойдаланишга топширилмаган қурилиш объектлари бўйича ўзлаштирилган капитал қўйилмаларнинг муайян бир санадаги ҳолати бўйича олинган ҳажмидир. Тугалланмаган қурилиш таркибида амалга ошириладиган, шунингдек, вақтинча ва батамом тўхтатиб қўйилган қурилишлар ва объектлар бўйича капитал қўйилмалар ҳисобга олинади.

Тугалланмаган қурилиш ишлаб чиқариши - тугалланмаган ва буюртмачига топширилмаган объектларда (қурилишларда) пудратчи ташкилот ёки ташкилотлар томонидан бажарилган қурилиш маҳсулотининг қурилиш-монтаж ишларининг ҳажмини тавсифловчи қисми. Тугалланмаган қурилиш ҳажми натура ва пул ифодасида ҳисобга олинади. Тугалланмаган ишлаб чиқариш ва тугалланмаган қурилишнинг ортиқча миқдорлари - бу аслида “узоқ пайтдан буён қуриладиган” қурилишлардир. Улар капитал қўйилмаларнинг тартибсиз тақсимланганлиги ва тармоқ иқтисодиётига ҳамда миллий иқтисодиётга жиддий зарар етказиши. Қурилиш тармоғи қуриладиган

объектларнинг характери ва мақсадига қараб бир неча қуйи тармоқларга: саноат, транспорт, қишлоқ хўжалиги, уй-жой, маданий-маиший қурилиш ва бошқаларга бўлинади. Бундай бўлиниш эса ўз навбатида қурилишда ихтисослашувни чуқурлаштириш ва қурилиш қувватларини шакллантиришга хизмат қилади ҳамда у ёки бу тармоқ иқтисодиётини ривожлантириш учун керак бўлади.

Тугалланмаган қурилишни консервация қилиш тўғрисидаги қарор:

а) қурилиши: Марказлаштирилган манбалар ҳисобига Ўзбекистон Республикасининг Инвестиция дастурига мувофиқ, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати кафолати остидаги кредитлар ҳисобига; Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланган техник-иқтисодий асослашлар асосида амалга оширилаётган объектлар бўйича; Қайта ташкил этилаётган иқтисодий ночор, зарар кўриб ишлаётган ва паст рентабелли корхоналар, шунингдек уларга нисбатан банкротлик тартиб-қоидаси қўлланилган корхоналарга нисбатан қайта ташкил этиш ёки банкротлик тартиб-қоидасини амалга ошириш даврида Корхоналар б банкротлиги ва санацияси масалалари бўйича Ҳукумат комиссияси томонидан Вазирлар Маҳкамасига киритилган объектлар бўйича - Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан;

б) қурилиши: тармоқ ёки минтақавий дастурлар асосида идоравий мансуб давлат корхоналари ва бюджетдан ташқари манбалар маблағлари ҳисобига; уларга қарашли корхоналар томонидан олиб борилаётган объектлар бўйича - вазирликлар ва идоралар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари томонидан;

в) юқорида кўрсатилмаган объектлар бўйича - мол-мулк эгаси томонидан қабул қилинади. Консервация муддати консервация тўғрисида қарор қабул қилинган пайтдан ҳисобланади. Буюртмачи қурилиши тугалланмаган объектларни консервация қилиш тўғрисида қарор қабул қилинган кундан бошлаб 2 ой муддатда пудрат ташкилоти билан консервация қилиш тўғрисида қарор қабул қилингунгача бажарилган қурилиш-монтаж ишлари ҳажмлари учун ҳисоб-китоб қилади, аванс бўйича ҳисоб-китоблар ҳам шулар жумласига киради, асбоб-ускуналар, материаллар ва конструкциялар етказиб бериш учун тузилган шартномалар бекор қилиниши ёки ўзгартирилиши муносабати билан пудрат ташкилоти кўрган зарарни ҳамда моддий-техника бойликларини бошқа объектларга ташиш билан боғлиқ харажатларни қоплайди.

Буюртмачи томонидан қурилиш учун банкларнинг кредитлари, шунингдек хорижий кредитлар жалб этилган ҳолларда, улар кредит шартномаларида назарда тутилган тартибда қайтарилиши керак. Қурилиши тугалланмаган объектларни ва асосий воситаларни консервация қилиш

муддати тамом бўлгач фойдаланишни ва қуришни қайтадан бошлаш мумкин деб ҳисобланади ҳамда бу тўғрида қўшимча қарор қабул қилиш талаб этилмайди. Консервация қилиш ҳамда фойдаланиш ва қуришни қайтадан бошлаш учун лойиҳада назарда тутилган ишларни бажариш пудрат ташкилоти томонидан қўшимча битим бўйича амалга оширилади.

Саноат қурилиши - мавжуд саноат корхоналарини кенгайтириш, қайта таъмирлаш ва техник қайта жиҳоҳлаш ҳамда янгиларини қуриш, шунингдек, ёрдамчи саноат ишлаб чиқаришларини қуришдир. Масалан, машинасозлик ва металлургия заводларини қуриш, нефть, газ, кимё ва бошқа саноат тармоқлари корхоналарини қуриш. Саноат қурилиши кўп жиҳатдан индустриялаштиришнинг кўлами ва суръатларини, техник тараққиёт даражасини белгилаб беради. Қишлоқ қурилиши - қишлоқ жойларидаги янги ишлаб чиқариш ва ноишлаб чиқариш асосий фондларини яратиш, уларни қайта таъмирлаш ёки кенгайтириш билан боғлиқ қурилишлардир. Қишлоқ қурилишига сув хўжалиги, ирригация, мелиоратив ва бошқа қурилиш турлари ҳам киради.

Уй-жой қурилиши - янги уй-жойлар, ётоқхоналар, ётоқ корпуслари, болалар уйлари ва қария ҳамда ногиронлар уйлари қуришдир. Аҳолининг жамғармалари ва давлатнинг қўллаб-қувватлаши ҳисобига қуриладиган шахсий уй-жойларни қуриш ҳам уй-жой қурилиши таркибига киради. Маданий-маиший қурилиш - коммунал хўжалик, соғлиқни сақлаш, фан ва маданият, санъат, жисмоний тарбия ва спорт, ижтимоий таъминот, бошқариш органлари тизимларига қарашли янги объектларни қуриш ва амал қилаётганларини таъмирлашдир. Қурилиш оддий ва кенгайтирилган такрор ишлаб чиқариш, жамиятнинг ҳаётий эҳтиёжларини қондириш учун зарурдир. Аммо қурилиш, халқ хўжалигининг бир тармоғи сифатида ижтимоий ишлаб чиқариш тараққиётининг фақат энг юксак поғоналаридагина, ижтимоий меҳнат тақсимооти жараёнида вужудга келади.

Сўнгги йилларда фан-техника тараққиёти таъсири остида қурилиш ишлаб чиқаришида сифат ўзгаришлари юз бермоқда, улар замирида эса қурилишнинг бино ва иншоотларни саноатда тайёрланган ва тайёрлик даражаси юқори бўлган деталлар ва бўлақлардан йиғишдан иборат узлуксиз механизациялашган жараёнга айланиши ётади. Қурилиш ишлаб чиқаришининг характери ҳам тубдан ўзгариб бормоқда. Оғир қўл меҳнати йирик ва майда механизация воситалари томонидан тобора сиқиб чиқарилмоқда.

Қурувчимонтажчиларнинг қурилиш майдонларидаги меҳнати индустриал меҳнатнинг бир турига айланиб бормоқда. Қурилиш ишлаб чиқаришининг техник жиҳозланганлик даражаси ортиб борган сари, жонли меҳнат сарфлари камайиб, енгиллашиб боради, бундан ташқари, унинг унумдорлиги ортади, қурилишнинг муддатлари қисқариб, унинг сифати яхшиланиб боради. Қурилиш комплекси - пудратчи қурилиш ва монтаж ташкилотлари, уларга хизмат кўрсатувчи корхоналар, қурилиш материаллари, деталлари ва конструкциялари ишлаб чиқарувчи корхоналар 7 мажмуасидир.

Қурилиш комплекси таркибига қурилиш фани (меъморчилик, техник, иқтисодий ва бошқалар), қурилишни лойиҳалаштириш, бевосита қурилиш ва унинг моддий-техник базаси киради. Қурилишнинг асосий ишлаб чиқариш бўғинлари - бу қурилиш бошқармалари, монтаж бошқармалари, қурилиш-монтаж бошқармалари (СМУ - ҚМБ), кўчма механизациялашган колонналар (ПМК - КМК) ёки ихтисослашган механизациялашган колонналар (СПМК - ИМК), уй-жой ва завод қуриш комбинатлари (ДСК, ЗСК – УЖҚК – ЗҚК), пардозлаш ишлари бошқармалари, кўприк қурилиши отрядлари, ишга тушириш-созлаш бошқармалари ва ҳоказолардир. Уларнинг кўпчилигига бошқарувнинг юқори поғонаси сифатида тегишли трестлар бошчилик қилади.

Ҳозирги пайтда, ҳукуматимизнинг иқтисодий ислоҳотларни чуқурлаштириш тўғрисидаги қарорларига мувофиқ, хусусий қурилиш фирмалари тармоғини ташкил қилиш ва ривожлантириш, қурилишни бир-икки поғонали бошқарув тизимига ўтказиш масалалари илгари сурилмоқда. Таъкидлаш жоизки, қурилишнинг қуйи ишлаб чиқариш бўғинлари баъзан саноатдаги завод ёки фабрикалар бажарадиган ишлаб чиқариш функцияларини бажармоқдалар. Айнан шу ташкилотлар асосий қурилиш маҳсулотларини ишлаб чиқарадилар ва шу тариқа капитал қурилиш олдига қўйилган асосий фондлар ва ишлаб чиқариш қувватларини ишга тушириш вазифаларини биринчи бўлиб бажарадилар.

Шунинг учун қурилишнинг халқ хўжалигининг бир тармоғи сифатидаги фаолиятининг кўрсаткичлари ва самарадорлиги кўп жиҳатдан ушбу бирламчи қурилиш ташкилотларининг фаолиятидаги муваффақиятларга боғлиқдир. Нафақат қурилиш ташкилотларининг, балки буюртмачилар, лойиҳалаш муассасалари, материаллар, конструкциялар ва асбоб-ускуналарни етказиб берувчи корхоналарнинг фаолияти ҳам қурилиш маҳсулотининг ишлаб чиқарилиши билан боғлиқдир. Қурилиш ишлаб чиқариши иштирокчиларининг мана шундай кўплиги қурилишнинг фарқ қилувчи жиҳати бўлибгина қолмай, балки баъзан қурилиш ишининг тўлиқ муваффақиятли бўлмаслигига сабаб ҳам бўлиб қолади.

Ушбу иштирокчиларнинг ҳеч бўлмагандан биттаси ўз мажбуриятларини бажармаса, қурилиш ишлаб чиқариши мароминининг бўзилишига, объектларни фойдаланишга топшириш муддатларининг кечикишига, натижада қурилиш суръатларининг пасайишига, миқдорий ва сифат кўрсаткичларнинг ёмонлашишига олиб келади. Шунинг учун ҳозирги кунда капитал қурилиш соҳасида учрайдиган баъзи муаммолар, камчилик ва нуқсонлар фақат қурилиш ташкилотлари самарадорлигининг етарли даражада эмаслиги оқибати эмас, балки инвестиция жараёнини ташкил

қилиш ва бошқаришнинг турли босқич ва поғоналарида вужудга келаётган салбий ҳолатларнинг таъсиридир.

1.2. Қурилишнинг ташкилий шакллари

Капитал қурилишда инвестиция жараёнининг асосий иштирокчилари сифатида одатда бажарадиган вазифаларига кўра инвестор, буюртмачи, қурувчи, пудратчи ва лойиҳаловчилар иштирок этадилар.

Инвестор - объект қурилишини молиялаштиришни хусусий ёки қарз маблағлар ҳисобига амалга оширувчи инвестиция фаолияти субъекти. Инвестор инвестиция натижаларини тасарруф қилиш учун тўлиқ юридик ҳуқуқларга эга. Шунингдек, у инвестицияларни (капитал қўйилмаларни) жалб қилиш шаклини белгилайди, қурилиш контрактларининг шартларини ишлаб чиқади, инвестиция жараёни иштирокчилари билан бўладиган молияв-кредит муносабатларини амалга оширади. Инвестор қурилиш маҳсулотининг буюртмачиси, кредитори, харидори бўлиши, шунингдек, бевосита қурувчи функциясини бажариши ҳам мумкин.

Буюртмачи - техник-иқтисодий асосларни ишлаб чиқишдан бошлаб объектни фойдаланишга топшириш ёки объектнинг ишлаб чиқариш қувватига чиқишигача бўлган муддатда объект қурилишининг ташкилотчиси ва бошқарувчиси функцияларини қабул қилган ҳуқуқий ёки жисмоний шахс.

Қурилиш эгаси - қурилиш бўлаётган ер майдонига эгалик қилиш ҳуқуқига эга бўлган ҳуқуқий ёки жисмоний шахс. У ер эгаси ҳисобланади. Буюртмачи қурилиш эгасидан фарқли равишда ер майдонидан қурилиш учун фақат ижара шартлари асосида фойдаланади.

Пудратчи (бош пудратчи) - пудрат шартномаси ёки контракти асосида объект қурилишини амалга ошираётган қурилиш фирмаси. Бош пудратчи қурилиш натижалари учун шартнома шартларига мувофиқ равишда буюртмачи олдида тўлиқ жавобгар бўлади. У зарур ҳолларда айрим турдаги ишларни бажариш учун қуйи пудрат ташкилотларини жалб қилиши мумкин.

Лойиҳаловчи - буюртмачи билан тузилган шартнома асосида у ёки бу объектнинг келгусидаги қурилишини лойиҳаловчи лойиҳалаш ташкилоти ёки шунга ўхшаш бошқа муассаса. Лойиҳаловчи лойиҳанинг ва унинг асосидаги техник-иқтисодий кўрсаткичларнинг сифати учун тўлиқ жавобгар бўлади. Буюртмачи лойиҳада кўзда тутилган ечимларга риоя қилинишини назорат қилиш учун муаллифлик назорати ўрнатади. Қурилиш ишлаб чиқариши жараёни турли шакл ва усулларда ташкил қилиниши мумкин бўлиб, пудрат усули, хўжалик усули, объектларни “кулф-калит” қилиб топшириш ва сотиш шулар жумласидандир.

Пудрат усулида қурилиш мунтазам ишлаб турувчи қурилиш ташкилотлари (фирмалари) томонидан буюртмачилар билан тузилган шартномалар асосида амалга оширилади. Бу қурилишнинг асосий ва энг кенг тарқалган усулидир. Бугунги кунда капитал қурилиш соҳасидаги барча пудрат ишларининг тахминан 80 фоизи шу усулда амалга оширилади. Уни амалга ошириш учун “Капитал қурилиш пудрат шартномаси” асос бўлиб хизмат қилади.

Хўжалик усулида - объектлар қурилиши ёки қурилиш-монтаж, таъмирлаш-қурилиш ишлари хўжалк субъектларининг - корхоналар, ташкилотлар, институтлар ва шу кабиларнинг куч ва маблағлари ҳисобига амалга оширилади. Корхоналарни қайта таъмирлаш ва кенгайтириш, кичикроқ қурилиш объектлари, ҳудудлар ва хоналарни ободонлаштириш, таъмирлаш ишлари кўпинча шу усулда олиб борилади. Объектларни фойдаланишга тайёр ҳолда (“қулф-калит”гача) топширишда буюртмачининг функциялари бош пудратчига берилиб, у қурилишни бошидан бошлайди ва объектни буюртмачига ўзил-кесил тугалланган ҳолатда топширади. Қурилишнинг бундай усули уй-жой қурилишида жуда кенг тарқалган.

Танловлар - иқтисодиётда нисбатан янги ҳодиса бўлиб, бунда буюртмачи бирор объектни қуриш ёки лойиҳалаш, асбоб-ускуналар етказиб бериш бўйича танлов эълон қилаётганлигини очиқ ёки ёпиқ шаклда хабардор қилади ва ҳоҳловчиларни шу танловда иштироқ этишга таклиф қилади. Бунда махсус ҳужжат тайёрланади ва унда танловнинг асосий ғояси ва шартлари кўрсатилади. Бундай ҳужжатлар мажмуаси “тендер” деб аталади. Юқорида кўрсатиб ўтилган шакллардан ташқари, қурилишнинг ижтимоий меҳнат тақсимооти нуқтаи назаридан ихтисослашув, концентрация, кооперация каби ташкилий шакллари мавжуд.

Шуни ҳам айтиб ўтиш керакки, бу шакллар фақат қурилишда эмас, балки халқ хўжалигининг бошқа тармоқларида, аввало саноатда ҳам қўлланилади. Амалиётдан маълум бўлишича, бу шаклларни мохирлик билан қўллаш орқали ишлаб чиқариш ва капитал қўйилмалардан юқори самарадорликка эришиш мумкин. Масалан, агар ихтисослашув ва кооперация ҳаражатларнинг камайишига, маҳсулот сифатининг яхшиланишига имкон берса, концентрация ва комбинирлаш - хом ашё ва материаллардан комплекс фойдаланишга ҳамда қурилиш соҳасида фан-техника тараққиёти кўламнинг янада кенгайишига олиб келади.

1.3. Қурилишнинг моддий-техник базаси ва унинг тараққиёт истиқболлари

Қурилиш моддий ишлаб чиқариш тармоғи сифатида фақат маҳсулот ишлаб чиқарибгина қолмай, балки бунинг учун у ёки бу турдаги ресурсларни истеъмол қилади ёки фойдаланади ҳам. Мавжуд маълумотларга кўра, қурилиш материаллари саноати маҳсулотларининг 80 фоизи, ёғоч материалларининг тахминан ярми, металл прокатининг 20 фоиздан кўпроғи, машинасозлик саноати маҳсулотларининг 10 фоиздан кўпроқ қисми қурилишда фойдаланилади. Қурилиш ҳаражатлари таркибида транспорт сарф-ҳаражатларининг қиймати 20-25 фоизни ташкил қилади. Бошқача қилиб айтганда, қурилишга халқ хўжалиги тармоқларининг деярли барчаси хизмат

кўрсатади. Қурилишнинг моддий-техник базасини ривожлантиришда қурилиш материаллари саноати алоҳида ўрин тутади.

Қурилишнинг материаллар, конструкциялар, техникалар ва бошқа ишлаб чиқариш воситалари билан тўла таъминлаш кўп жиҳатдан тармоқлараро алоқаларнинг мукамаллиги ва янада ривожлантирилишига боғлиқдир. Бу эса, одатда, ишлаб чиқаришнинг тармоқлараро балансида ва маҳсулотнинг халқ хўжалигидаги тақсимотида акс этади. Иқтисодиётда буйруқбозлик, марказлашган бошқарув ва режалаштириш тизимидан бозор тизимига ўтилиши, хўжалик субъектларига қурилишни ривожлантириш ва унинг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш учун кенг имкониятлар очиб берди, бунда ҳудудий бошқарув органларининг роли кучайиб бормоқда.

Аммо бу қурилишнинг ишлаб чиқариш базасини ривожлантириш ва мустаҳкамлаш ўз-ўзидан, стихияли равишда юз беради, дегани эмас. У қурилишнинг моддий-техник базасини ривожлантириш ва жойлаштириш ҳамда унинг ресурслар билан тўла таъминлаш илмий тамойилларига мос бўлиши лозим. Қурилишнинг моддий-техник базасини ривожлантириш ва жойлаштириш учун қурилиш ҳудуди ва жойини танлашга таъсир қиладиган барча омиллар ва шартларни миқдорий ифодалашга имкон берадиган усулларга эга бўлиш лозим.

Бундай усуллар - масаланинг оптимал ечимини топишга имкон берадиган математик моделлардир. Улардан бири - чизиқли дастурлаш бўлиб, у ўзгарувчан катталикларнинг берилган чизиқли чеклашларни ва ушбу катталикларнинг мақсадли функциясини максималлаштирувчи ёки минималлаштирувчи қийматлари мажмуасини топиш талаб қилинадиган экстремал масалаларни ечишнинг назарияси ва амалиётини ўзида бирлаштиради.

Қурилишнинг моддий-техник базасини оптимал ривожлантириш ва жойлаштиришнинг иқтисодий-математик моделини шакллантиришда бошқа омиллар билан бир қаторда хом ашё ва материалларни ишлаб чиқариш пунктлари, корхоналарни жойлаштириш мумкин бўлган пунктлар, шу пунктлардаги ишлаб чиқариш ҳажмлари, транспорт ҳаражатлари ва бошқалар ҳисобга олиниши лозим. Бу ҳолатда масалани оптимал ечиш мезони одатда келгусида ишлаб чиқариладиган маҳсулотнинг юқори даражада рақобатбардош бўлиши, айти пайтда корхонани яратиш ва жойлаштиришда (бир марталиқ ва жорий) ҳаражатларнинг имкон қадар кам бўлишидир.

Қурилишнинг моддий-техник базасини янада ривожлантиришнинг муҳим шартларидан бири қурилиш индустрияси корхоналари ҳамда қурилиш конструкциялари, деталлари ва материаллари ишлаб чиқарувчи корхоналарни лойиҳалаштириш билан шуғулланувчи илмий-тадқиқот ташкилотлари ўртасидаги ўзаро алоқаларни яхшилашдир. Бунда ушбу ўзаро муносабатларнинг асосида қуйидагилар ётиши лозим: - қурилиш индустрияси корхоналарининг ишлаб чиқариш жараёнлари юксак даражада механизациялашган ва автоматлаштирилган, янги, энг тежамли лойиҳаларини ишлаб чиқиш; - бу корхоналарни хом ашё ва материалларни,

конструкцияларни ташишнинг ҳамда ишлаб чиқаришни кооперациялашни ривожлантиришнинг рационал схемаларини ҳисобга олган ҳолда мамлакат ҳудудида жойлаштиришнинг оптимал вариантларини танлаш; - ишлаб турган, биринчи навбатда 20-30 йил ва ундан узоқ муддат ишлаб келаётган корхоналарни техник қайта жиҳозлаш.

Шуни ҳам назарда тўтиш керакки, бозор муносабатлари шароитида, қурилиш индустрияси корхоналари ва ташкилотларининг хўжалик юриштидаги мустақиллиги кучайиб бораётган бир пайтда, моддий-техник базани ривожлантириш масалалари ҳам, хўжалик субъектлари ўртасидаги, шунингдек, субъектлар билан капитал қурилиш соҳасида ишловчи ёки унга боғлиқ бўлган илмий-тадқиқот ва бошқа ташкилотлар ўртасидаги хўжалик алоқларини кучайтириш масалалари ҳам, аввалги пайтлардагидек вазирлик ва маҳкамалар томонидан эмас, балки, зарур ҳолларда давлат томонидан қўллаб-қувватланган ҳолда кўпроқ қурилиш ташкилотлари ва корхоналари томонидан ҳал қилинмоқда.

Қурилиш индустрияси корхоналари ва ташкилотлари ўзларининг моддий-техник базаларини ривожлантириш орқали ўз ишлаб чиқариш салоҳиятини мустаҳкамлабгина қолмай, балки рақобатли муҳитда ўз иқтисодий барқарорлигини таъминлайдилар, фаолиятларининг ҳаёт циклини ўзайтирадилар. Бунда моддий-техник базасини ривожлантириш, ишлаб чиқаришнинг фақатгина техник ёки моддий таъминотдаги абсолют ўсишидан, ёки иқтисодчилар ибораси билан айтганда, ишлаб чиқаришнинг фонд билан жиҳозланганлигининг ортишидан иборат бўлиб қолмай, балки унинг устиворлик тамойиллари асосида, максимал самарадорликни таъминлаш тамойили асосида амалга оширилади. Гап шундаки, 10 бозор муносабатлари шароитида корхона ресурсларининг ҳар бир тури аввалги режалаштириладиган иқтисодиёт шароитидаги каби Давлат режалаштириш қўмитасининг ёки таъминот қўмитасининг буйруғи асосида эмас, балки хусусий маблағлар ҳисобига эришилади.

Назорат учун саволлар:

1. “Қурилиш тармоғи” тушунчасига тўлиқ таъриф беринг. Унинг миллий иқтисодиётдаги ўрнини белгиловчи миқдорий кўрсаткичларини кўрсатиб беринг.

2. Қурилиш объектларнинг смета қимати қандай усуллар билан амалга оширилиши мумкин?

3. Қандай субъектлар капитал қурилиш иштирокчилари бўлиши мумкин?

4. Қурилишнинг моддий-техник базасини ривожлантиришнинг қонуниятлари, тенденциялари ва ривожлантириш тамойилларини баён қилиб беринг.

5. Тугалланмаган қурилиш объекларини қайси ҳолларда консервация қилинади?

6. Қурилишнинг моддий-техник базасини ривожлантиришга қандай омиллар таъсир қилади.

7. Замонавий қурилиш технологиялар ва материаллари ишлаб чиқаришнинг ҳозирги ҳолатига баҳо беринг.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. M. Nadim Hassoun, Akthem Al-Manaseer Structural Concrete: Theory and Design (6th Revised edition) USA 2015.

2. Jack C. McCormac, Russell H. Brown. Design of Reinforced Concrete. 2013 Wiley 720 pages.

3. Xiaolin Chen. Finite Element Modeling and Simulation With Ansys Workbench. Publisher: Crc Pr I Llc. Released: March 26, 2014. ISBN-13: 978-1439873847.

4. Степанов П. С. “Экономика строительства” М., “Юрайт”, 2005.

5. Ёдгоров В.У., Бутунов Д.Я., Хайтов Э.Б. Ценообразование в строительстве. ТАСИ. ДП «АҚШМ», Т.: 2012г.-188с.

6. Ёдгоров В.У., Бутунов Д.Я., Хайтов Э.Б. Қурилишда танлов савдолари ва уни ташкил этиш. Т.: ТАҚИ, 2012.

7. “Қурилиш баҳосини шартномавий жорий нархда аниқлаш қоидалари. Шаҳарсозлик нормалари ва қоидалари. (ШНҚ 4.01.16–09 Иқтисодий нормативлар). Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси. Тошкент 2009.

8. “Қурилишда нарх шакллантириш учун смета норматив хужжатлар тизими” Шаҳарсозлик нормалари ва қоидалари. (ШНҚ 4.01.01–04 Иқтисодий нормативлар). Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси. Тошкент 2004

9. Исаков М.Ю. Экономика капитального строительства. Учебное пособие. –Т.: Издательство Литературного фонда Союза писателей Узбекистана, 2004, - 128 с.

2-назарий: Қурилиш баҳосини йириклаштирилган кўрсаткичлар билан аниқлаш қоидалари

Режа:

2.1. Қурилиш қийматини йириклаштирилган кўрсаткич (ҚҚЙК) да аниқлашнинг умумий қоидалари, мақсади ва вазифалари

2.2. Қурилиш қийматини йириклаштирилган кўрсаткичларни ҳисоблаш

2.3. Қурилиш қийматини аниқлаш

2.1. Қурилиш қийматини йириклаштирилган кўрсаткич (КҚЙК) да аниқлашнинг умумий қоидалари, мақсади ва вазифалари

Лойиҳанинг дастлабки босқичларини (ДТИА, ДТИХ, ТИА, ТИХ) амалга ошириш жараёнида қурилиш объектининг жорий нархлардаги баҳосини аниқлаш учун амалга оширилган ўхшаш лойиҳаларнинг нархлари тўғрисидаги маълумотлардан фойдаланиш тавсия этилади.

«Қурилиш қийматини йириклаштирилган кўрсаткичлари (КҚЙК)» жорий (прогноз қилинаётган) нархларда :

- инвестицион лойиҳаларни ишлаб чиқишнинг дастлабки босқичларида, харажатлар сарфини дастлабки ҳажмини ҳисоблаш (ДТИА, ДТИХ) ва технинг иқтисодий асосномалар (ТИА, ТИХ)ларни ишлаб чиқишда;

- инвестор ҳамда пудрат ташкилотлар учун танлов савдоларини ўтказишга (иштирок этишга) тайёрланиш ва танлов савдоларини ўтказиш жараёнларида;

- нархлар ўсиши динамикаси ва ҳудудий имкониятларни ҳисобга олган ҳолда қурилиш ишлари қийматини прогноз қилинаётган нархларда ҳисоблашда, лойиҳаларнинг иқтисодий кўрсаткичларни таққослаш ва нисбатан самаралисини танлаб олиш мақсадларда қўлланилади.

2.1-расм Қурилиш инвестицион лойиҳалар жараёни

Ҳажмий-режалаштириш ва конструктив ечимларга боғлиқ равишда ўхшаш объектларни танлашда қувват бирлиги учун сарфланган капитал маблағларнинг солиштирма миқдорини ҳисобга олиш зарур.

Ўхшаш объект бўйича маълумотлар бўлмаган ҳолларда, лойиҳа ва қурилиш ташкилотларининг архивлари ёки буюртмачиларнинг маълумотлар базасидан олинган ва аввалроқ лойиҳалаштирилган ва қурилган объектлар бўйича кўрсаткичларга асосланган ҳолда ўхшаш лойиҳа танланиши мумкин.

Қурилиш объектининг жорий нархлардаги баҳосини дастлабки босқичларда буюртмачи (инвестор)нинг ўзи мустақил ёки танлов асосида танлаб олган лойиҳа (инжиниринг, консалтинг) ташкилоти аниқлаши мумкин.

Лойиҳа (инжиниринг, консалтинг) ташкилоти томонидан объект қурилишининг ҳисоблаб берилган нархи тавсия тариқасида берилади.

Лойиҳани дастлабки босқичда амалга оширишда тавсия қилинган нархдан фойдаланиш тўғрисидаги қарорни буюртмачи қабул қилади.

Таққослаш ва таҳлил натижалари асосида ишларнинг тури бўйича қурилиш нархининг тузилмасига тузатишлар киритилади ва объектнинг жорий нархлардаги баҳоси аниқланади.

Қурилишнинг жорий нархлардаги баҳоси дастлабки босқичда бинонинг алоҳида элементларининг нархи асосида ҳам аниқланиши мумкин.

“Бино элементи” тушунчаси турли лойиҳаларда бир хил вазифани бажарувчи бинонинг қисмини англатади. Пойдеворлар, деворлар, том, пардозлаш ва ҳоказолар учун “элемент”лар ажратиб кўрсатилади.

Бунда бинонинг тури ва вазифасига боғлиқ равишда қўлланиладиган элементларнинг сони ўзгариши мумкин.

Ушбу методнинг татбиқ қилиниши бинонинг айрим элементлари нархи тўғрисидаги маълумотларни мунтазам кузатиб боришни ва уларнинг банкани яратишни талаб қилади.

Қурилиш ҳажмини аниқлаш қоидалари

1. Бинонинг чордоғ томли ер усти қисмининг қурилиш ҳажмини, бинонинг цокольдандан юқори биринчи қават даражасида ташқи чизиғи бўйича горизонтал кесими майдонини бинонинг айнан биринчи қават полидан то чордоғ томининг иситгичигача бўлган бутун баландлигига кўпайтириш орқали аниқлаш лозим.

Бинонинг чордоғ томсиз ер усти қисмининг қурилиш ҳажмини, вертикал кўндаланг кесими майдонини кесим майдонига перпендикуляр йўналишда, цокольдандан юқори биринчи қават даражасида олдинги деворлар сиртлари орасидаги ўлчанган бино узунлигига кўпайтириш билан аниқлаш лозим.

Вертикал кўндаланг кесим майдонини, деворларнинг ташқи сиртини айланма ўлчами бўйича, томнинг юқори чизиғи бўйича ва қават тоза полининг даражаси бўйича аниқлаш лозим. Кўндаланг кесим майдонини ўлчашда деворлар сиртидан чиқиб турган архитектуравий қисмларни, ҳамда ботиқликларни ҳисобга олмаслизи керак.

Бинода майдони турли ўлчамдаги қаватлар мавжуд бўлганда, бино ҳажмини унинг қисмларининг ҳажмлари йиғиндиси сифатида аниқлаш

лозим. Шунингдек агар бино қисмлари тузилиши ёки конструкцияси бўйича бир-биридан қаттиқ фарқ қилган ҳолларда, бинонинг ҳажмини қисмларга бўлиб ҳисоблаш зарур. Бино ҳажми қисмларга бўлиб ҳисобланганида чегара девор ўзининг баландлиги ёки конструкцияси бўйича тўғри келадиган бино қисмига тегишли ҳисобланади.

2. Томнинг ташқи чизигидан чиқиб турган чироқларнинг қурилиш ҳажми бино қурилиш ҳажмига киритилади.

3. Эрекр, пешайвон, тамбур ва бинонинг фойдали ҳажмини кўпайтирувчи бошқа қисмларини алоҳида ҳисоблаш ва бинонинг умумий ҳажмига қўшиш лозим. Лоджия (бир томони очик айвон)лар ҳажми бино ҳажмидан чиқариб ташланмайди. Ўтиш йўллари, портчалар, ҳамда очик ва ёпиқ балконлар ҳажми бино ҳажмига киритилмайди.

4. Жамоат ва турар жой биноларининг техник қаватларини бинонинг ҳажмига киритиш лозим.

5. Мансард қават (оғма болохона) ҳажмини унинг пол даражасидаги деворлар ташқи айланмаси бўйича мансарднинг горизонтал кесими майдонини мансард полидан чордоғ ёпинчиғининг тепа қисмигача бўлган баландликка кўпайтириш орқали аниқлаш лозим.

6. Ертўла ва ярим ертўлалар ҳажмини ертўланинг цокольдандан юқори, биринчи қават даражасидаги горизонтал кесимини тоза полдан биринчи қаватнинг тоза полигача бўлган ўлчам узунлигига кўпайтириш орқали аниқлаш лозим. Бино ичида устидаги деворсиз ертўла қилинганда, майдонни унинг тепасидаги ёпинчиғи даражасида ертўла ташқи айланмаси бўйича аниқлаш лозим.

7. Ертўлали ёки ярим ертўлали биноларнинг умумий қурилиш ҳажмини мазкур илованинг 1-5 бўлимларига мувофиқ ҳисобланган бинонинг ер усти ҳажми ва 6 бўлимига мувофиқ ҳисобланган ертўла (ярим ертўла) ҳажми йиғиндисини сифатида аниқлаш лозим.

8. Деворларни ташқи айланмаси бўйича ўлчаш амалга оширилганда унинг сувоғи ва беазаги қалинлиги ҳисобга олиниши лозим.

2.2. Қурилиш қиматини йириклаштирилган кўрсаткичларни ҳисоблаш

ҚҚЙК қайта қўлланиладиган намунавий лойиҳалар асосида, шунингдек, индивидуал, прогрессив ва нисбатан иқтисодий самарали лойиҳа ва лойиҳа ечимлари учун ишлаб чиқилади.

ҚҚЙКнинг устунлик жиҳати қурилиш объектлари лойиҳалаштирилаётган жараёнда уларнинг ишчи лойиҳалари ва ишчи

хужжатлари ишланаётган (ҳали тайёрлаб тугалланмаган) жараёнда мавжуд лойиҳа хужжатлари асосида объект қийматини ҳисоблаш имконини беради.

ҚҚЙКни тайёрлаш режалаштириладиган объектларнинг лойиҳа-смета хужжатлари ва бошқа керакли бошланғич маълумотлар уни лойиҳаласини ишлаб чиққан ташкилот томонидан амалга оширилади.

ҚҚЙК қуйидагиларга ишлаб чиқилади:

- корхона ва объектлар мажмуаси (комплекс)га;
- объект, бино ва иншоотларга;
- иш турларига ва конструктив элементларга.

ҚҚЙК тайёрланадиган ўлчов бирлиги бино ва иншоотнинг характеридан ва уларнинг ҳажмий режавий ечимларидан ҳамда конструктив тузилишидан келиб чиқиб танланади.

Шунингдек, ўлчов бирлигини объектдан фойдаланиш хусусияти ва мақсадидан келиб чиқиб танланиши мумкин.

Ўлчов бирлигига мисол:

Тураржой биноларида – 1м² туратжой, 1м² умумий майдон, бинонинг истемол хусусиятларини инобатга олган ҳолда (нуфузлилиги, уй тури, конструкцияси ва бошқа).

Жамоатчилик биноларида – бир ўрин, ўқувчи ўрни, бемор койкаси ва бошқа.

Ўлчов бирлиги: Ишлаб чиқариш биноларида:

- бир турдаги маҳсулот ишлаб чиқарувчи корхоналарда бир бирлик қувват миқдори ёки ишлаб чиқариш ҳажми (йиллик маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми, сигим ҳажим, ўтказиш қуввати ва бошқалар);
- тўлиқ бино ёки иншоот (бир хил вазифага мўлжалланган – насосхона, қозонхона объекти, резервуар-цестерналар ва бошқалар);
- бино ва иншоотнинг умумий (фойдали) ишлаб чиқариш майдони бирлигига (м², 1000м²);
- у ёки бу объектнинг функционал хусусиятини тўлароқ акс эттирувчи бошқа ўлчов бирликлари (км узатиш линияси иншоотлари, кВт ўрнатилган қуввати ва бошқа).

Йириклаштирилган асосан қуйидаги хусусиятларга эга бўлган аналог-объектлар асосида ишлаб чиқилади:

- тураржой-фуқаролик мақсадида фойдаланиладиган, нисбатан кўп қуриладиган бино ва иншоотларнинг асосий тўлдирувчи материаллари (ғишт, панел, блокчи ва б.), қаватлари сони, тури (секцияли, подездли, коттедж.) ва функционал вазифасидан келиб чиқиб;
- жамоат биноларининг сигими ва қувватидан келиб чиқиб;

- ишлаб чиқариш объектлари йиллик ишлаб чиқариш ҳажми, сиғими, ўтказиш қуввати ва бошқаларга боғлиқ ҳолда функционал вазифаси ва бажариладиган ишларнинг технологик характеридан келиб чиқиб.

ҚҚЙК техник-иқтисодий кўрсаткичлари ҳозирги кун талабларига жавоб берадиган ва кўплаб (массавий) қурилаётган ҳамда амалдаги қурилиш-лойиҳалаш ишлари ҳуқуқий-меъёрий асослар талабларига жавоб берадиган лойиҳалар асосида ишлаб чиқилади.

ҚҚЙКни ишлаб чиқиш учун қабул қилинадиган объектнинг ресурс смета ҳужжатлари таркибида қуйидагилар ҳисобга олинган бўлиши лозим:

а) қурилиш учун ажратилган ер майдонини тайёрлаш ва муҳандислик ишларини амалга ошириш, мавжуд объектларни бузиш ва тугатиш, муҳандислик коммуникацияларини ўтқизиш ва бошқа ишлар;

б) объект бўйича барча қурилиш-монтаж ишлари, жумладан, лойиҳада кўзда тутилган ички муҳандислик-санитар-техник ва электромонтаж ишлари, кам қувватли қурилмалар ва тармоқлар, лифт ва қаттиқ чиқинди ташлаш иншоотлари ва бошқалар;

в) ташқи сув таъминоти, канализация, иссиқлик, энергия таъминоти, радио ва телефон тармоқлари қуриши ҳамда уларни ташқи тегишли шаҳар муҳандислик тармоқларга улаш ишлари;

г) ҳудудни ободонлаштириш ишлари бўлиши лозим.

Корхона ва объектлар комплекси ҚҚЙК тармоқлар ва соҳалар бўйича корхона фаолиятини таъминловчи бино ва иншоотларни қуриш ва монтаж қилиш ишлари қийматини ҳисоблаш учун хизмат қилади.

Корхона ва объектлар комплекси ҚҚЙК бир турдаги фаолиятини амалга оширувчи, турли ишлаб чиқариш қуватига эга бўлган корхоналар лойиҳасини тайёрлаш учун ишлаб чиқилади.

ҚҚЙК тўлиқ корхона ёки комплекс учун ягона қилиб, шунингдек, бир хил технологик жараёни бажарувчи ёки бир хил ускуналар билан жиҳозланган бино ва иншоотлари комплексига бўлинган ҳолда ишлаб чиқилиши мумкин.

Биринчи ҳолатда ҚҚЙК қурилиш комплексининг тўлиқ қиймати: қурилиш-монтаж ишлари ва ускуналар харажатларига бўлган ҳолда ҳисобланади.

Иккинчи ҳолатда ҚҚЙК бинлар ва иншоотларга бўлинган ҳолда шакллантирилади.

Корхона, бино ва иншоотлар ҚҚЙК тўлиқ объект бўйича умумий ёки бир ўлчов бирлиги ҳажмида: 1м² фойдали майдонга, 1м³ бино ҳажмига; узатувчи иншоотлар – 1км, м, пм; ободонлаштириш, кўкаламзорлаштириш ишлари – 1 га майдонга ва бошқа.

Йириклаштирилган кўрсаткичлар корхона ва объектлар комплексига қурилишнинг техник иқтисодий асоснома, техник иқтисодий ҳисоби (ДТИА ва ДТИХ) лойиҳаларни тайёрлашнинг дастлабки босқичларида, якуний техник-иқтисодий асосни (ТИА ва ТИХ) шакллантириш жараёнида қурилишни жорий нархлардаги қийматини ҳисоблаш учун қўлланилади.

Алоҳида объект, бино ва иншоотнинг ҚҚЙК тўлиқ бино ва иншоот бўйича умумий қилиб ёки унинг иш турлари ва конструктив элементларидан келиб чиқиб қисмларга бўлиб тайёрланади.

Алоҳида объектлар, бино ва иншоотларга ҚҚЙКни тайёрлашда қуйидаги шартларга амал қилиш лозим:

-ҳисоблаш учун бошланғич маълумотлар бино ва иншоот лойиҳа ечимларининг асосий вариантнинг асосий ишчи лойиҳалар ва ишчи ҳужжатлари асосида тузилган ресурслар ведомостлар (материаллар сарфи, меҳнат сарфи, машина-механизмлар иш вақти сарфи ва бошқалар)дан олиб қўлланилади;

-асосий вариантдан фарқланувчи лойиҳа ечимлари учун, конструктив ва бошқа ўзгаришларни ҳисобга олувчи тузатишлар киритиш лозим.

Алоҳида объект, бино ва иншоотнинг ҚҚЙК кўрсаткичи қурилиш-монтаж ишларини бажаришнинг тўлиқ қийматини акс эттиради. Жумладан:

- қурилиш ишларига ажратилган ҳудудни ўзлаштириш ва муҳандислик тайёргарлиги ишларини бажариш, мавжуд қурилишларни бузиш ва тугатиш, муҳандислик коммуникацияларини қуриш;

- объект бўйича барча турдаги қурилиш-монтаж ишларини, шу жумладан лойиҳага киритилган ички санитар-техник ва электрмонтаж ишлари, икки (слаботок)ли тизимлар қурилиши, лифт ва қаттиқ чиқинди ташлаш иншоотларини;

- объектнинг сув, канализация, иссиқлик, электр, газ таъминоти тармоқларини шаҳар ёки магистрал тармоққа уланишини таъминлаш учун зарур бўладиган коммуникациялар қурилиши ишларининг тўлиқ ҳажмини;

- қурилишга ажратилган ҳудудни ободонлаштириш ишларини.

Талаб этиладиган ускуналар, мебеллар ва инвентарларнинг лойиҳада келтирилган номенклатура бўйича тўлиқ қийматини алоҳида ҳисоблаш тавсия этилади.

ҚҚЙК ишлаб чиқиш учун танланган объектлар учун иловаларда қуйидаги маълумотларни келтириш талаб этилади:

ҚҚЙКни тайёрлаш учун аналог сифатида танланган объектлар рўйхати ва уларнинг техник иқтисодий кўрсаткичлари.

Ҳар бир аналог объект бўйича харажатлар структураси.

Ҳар бир аналог объект бўйича тўғри харажатлар ва пудратчининг эгри харажатлари структураси келтирилади;

Алоҳида объектлар, бино ва иншоотлар қурилишининг жорий нархлардаги қийматидан фойдаланиб ҳисоблаш учун ягона шаклга келтирилган (унификация қилинган) ресурслар-технологик моделини (РТМ) ишлаб чиқиш тавсия этилади.

Моделда харажатларни дифференция қилиш ҳисобига харажатлар статьяларга ҚҚЙКда келтирилган миқдордан келиб чиқиб тузатишлар киритилади.

Қурилиш-монтаж ишларининг унификация қилинган ресурслар-технологик модели (РТМ) таркиби аналог объектлар маълумотлари асосида шакллантирилган материал ва меҳнат ресурсларидан ташкил топади.

РТМ икки блокдан ташкил топади:

а) ресурслар блоки: у лойиҳада берилган ресурсларнинг натурал кўринишда: матаераллар, буюмлар, конструкцияларни ва қурилиш маонтаж ишларига сарфланадиган, норматив катталикларда келтирилган меҳнат харажатларини акс эттиради.

Ресурслар блоки моделини ишлаб чиқишда қурилиш матаераллар, буюмлар, конструкцияларнинг улар позицияси ва наменклатурасидан келиб чиққан ҳолда камида 85%ни қамраб олиш талаб этилади. (Таблица 4.). Асосий рўйхатга кирмаган материаллар "прочие материаллар" деб қайт этилиб, миқдори % да келтирилади.

Ресурслар блокени шакллантириш аналог объектлар сифатида қабул қилинган қурилиш объектларида қўлланилган ресурслар ҳажмидан келиб-чиқиб амалга оширилади;

б) қиймат блоки, ресурслар қиймати миқдорини кўрсатиб, у ҳар бир бирлик ресурс кесимида (ресурс нархи) ва ресурсларнинг умумий қиймати акс эттиради.

Қиймат блоки модели ресурсларнинг базис даври сифатида келтирилган вақт кесимидаги қиймат кўрсаткичларини акс эттиради. (масалан, 1- квартал 2017 й.).

Ресурс қиймати шу гуруҳ ресурслари қийматига нисбатан ўртача катталиқ шаклида аниқланади.

РТМда қўлланилган материал ва меҳнат ресурслари ҳажмлари ишчи лойиҳалардан ҳисоблаб топиладиган натурал катталиқлардир. Уларни материал, буюм ва конструкцияларнинг жорий нархларига кўпайтириш ва меҳнат харажатларини ўртача иш соати қиймати миқдорига кўпайтириш орқали ҳар бир ресурс қиймати аниқланади.

Барча ресурслар қиймати йиғиндиси эса белгиланган даврда қурилиш-монтаж ишлари умумий қийматини акс эттиради.

РТМнинг қиймат блокида базис сифатида келтирилган кўрсаткич ресурсларнинг базис даврдаги қийматини кўрсатади. Навбатдаги даврдаги нархларнинг ўсиш кэффицентини аниқлаш ва ресурслар миқдорини кўпайтириш орқали белгиланган даврдаги ресурс қиймати аниқланади.

РТМга ҳар доим янги нархларни қўллаш орқали объектнинг шу даврдаги жорий нархини аниқлаш имконини беради.

Иш турлари ва конструктив элементлар бўйича ҚҚЙКларни асосан икки турда ишлаб чиқиш тавсия этилади:

иктисодиётнинг турли тармоқларида кўплаб (массовой) қурилаётган объектлар бўйича;

Тармоқ хусусиятига эга бўлган, ишлаб чиқаришнинг у ёки бу хусусиятини ўзида мужассамлаштирган объектлар бўйича.

Иш турининг йириклаштирилган кўрсаткичи ундаги ишлар наменклатурасини унификация қилиш асосида ишлаб чиқилади (илва б).

Иш турлари ва конструктив элементлар бўйича ҚҚЙКлар аналог объектнинг ишчи лойиҳалари асосида ҳисобланган локал ресурс ведомостлар асосида ишлаб чиқилади.

ҚҚЙК бундай турдаги бино ва иншоотларнинг амалдаги смета ҳужжатлари бўлимлари ва иш турлари ва конструктив элементлар харажатлари туркимларига мос келади.

2.3. Қурилиш қийматини аниқлаш

Замонавий баҳолаш амалиётида янги қурилиш қийматини аниқлашнинг қуйидаги усуллари қўлланилади:

- бир марталик нархлар усули (харажатларни элемент бўйича баҳолаш усули);
- солиштирма бирлик усули;
- қийматнинг катталашган элементли кўрсаткичлари усули.

Қурилишнинг смета қийматини аниқлаш учун дастлабки позитсия бўлиб лойихавий қарорлар асосида ишлар ҳажини ҳисоблаб чиқиш хизмат қилади. Бунинг учун меъёрий ҳужжат қўлланилади ва у бўйича иш турлари ва ушбу объект бўйича конструктив элементларга боғлиқ равишда смета қиймати аниқланади. Иш ҳажмларини аниқлаш усуллари қурилиш объектларининг архитектура-конструктив ечимларига боғлиқ бўлади.

Сметаларни (ҳисоб-китобларни) тузиш усулини танлаш ҳар битта муайян ҳолатда шартнома шартлари ва умумий итисодий вазиятга боғлиқ равишда амалга оширилади.

Смета қийматини аниқлаш учун тўртта усул: ресурсли, ресурс-индексли, базис-индексли ва базис-компенсацияли усуллар қўлланилади.

А. Ресурсли усул – бу ажратилган ресурсларни (меҳнат сарфи, қурилиш машиналарига бўлган эҳтиёж, материаллар, маҳсулотлар ва конструкциялар сарфи) баҳолаш асосида қийматни аниқлаш усулидир. Бу усулни қўллашга қурилиш учун техник ҳужжатларни ишлаб чиқиш босқичида йўл қўйилади: инвеститсияларни техник-иқтисодий асослаш (ТИА, турар жой-ижтимоий мўлжалланишдаги объектларни детал режалаштириш лойиҳалари (ДРЛ), лойиҳалар (ескизли лойиҳалар) ва ишчи ҳужжатлар.

Ишларнинг смета қийматини ресурсли усул ёрдамида аниқлаш учун локал ресурсли ведомост ва локал смета ҳисоб-китоби, локал смета шакллари қўллаш тавсия этилади.

Локал сметалардаги бевосита харажатларни аниқлаш учун дастлабки маълумотлар сифатида қуйидаги ресурсли кўрсаткичлар олинади:

меҳнат ресурслари

ишчи-қурувчиларнинг меҳнат харажатлари – одам.-с.

машинистлар меҳнати харажатлари – одам.-с.

қурилиш машиналари

Қурилиш машиналарни қўллаш вақти тўғрисидаги маълумотлар – маш.-с.

материал ресурслар

материаллар, маҳсулотлар (деталлар) ва конструкцияларнинг харажати тўғрисидаги маълумотлар (қабул қилинган физик катталикларда: дона, м², м³ ва ҳоказо).

Кўрсатилган ресурслар лойихавий ҳужжатлар, турли меъёрий ва бошқа манбалар таркибидан ажратиб олинади.

Ресурсли усулни қўллаганда қурилиш қиймати 9.10. формула асосида ҳисобланади. Бунда бевосита харажатлар қуйидагича аниқланади:

$$ПЗ = C_{эп} \cdot T_p + \sum_{i=1}^n C_{эмми} \cdot T_{эмми} + \sum_{j=1}^m C_{матj} \cdot T_{матj} \quad (9.10)$$

бу ерда $C_{зн}$ - битта одам-соат меҳнат харажатиининг нархи (базисли поғонада – ўртача меъёрий разряддан келиб чиққан ва 1,25 индексни қўллаган ҳолда; жорий поғонада – пудратчи ташкилотдаги барча ходимларнинг ҳақиқий ўртача ойлик иш ҳақи асосида, бироқ иш (маҳсулот, хизмат) таннархига нисбатан одинадиган меҳнат сарфининг ўрнатилган меъёрий катталигидан ошиб кетмаган ҳолда; T_p - одам.соатларда ифодаланган меҳнат харажатлари; $C_{эмм}$ - қурилиш машинаси маш.-соатининг қиймати; $T_{эмм}$ - қурилиш машинасидан фойдаланиш вақти; n - қурилишда иштирок этаётган қурилиш машиналари сони; $C_{мамж}$ - материаллар, маҳсулот ва конструкцияларнинг смета нархлари; $T_{мамж}$ - сметали қурилиш материаллари, маҳсулотлар ва конструкцияларга нисбатан бўлган жисмоний эҳтиёж; m - қурилиш материалларининг турлари сони.

Ажратиб олинган ресурслар усули ёрдамида қийматни аниқлаш усули инвестицион жараённинг барча иштирокчилари – буюртмачилар (инвесторлар), лойиҳавий ва пудратчи ташкилотлар, баҳоловчи фирмалар томонидан уларнинг мулк шакли ва ведомостли бўйсунушидан қатъий назар қўлланилиши мумкин.

Б. Ресурс-индексли усул – бу ресурсли усул билан ресурсларга нисбатан индекслар (материал, техник, меҳнат ва ҳоказо) тизимини биргаликда қўллаш усулидир. Бу усул бозор муносабатлари ва нархларнинг либераллашуви шароитида энг ратсионал ҳисобланади. Индекслар маҳсулотлар, ишлар ёки ресурсларнинг жорий (башорат қилиш даври) нарх даражасидаги қийматининг нархларнинг базис даражасидаги қиймат нисбатига тенг. Улар ўлчамсиз катталиқда ифодаланади ва одатда вергулдан кейин иккита рақам билан олинади.

Қабул қилинаётган меъёрий базага қараб индексларга қуйидагиларга нисбатан олиниши мумкин:

- 1984 йил 1 январдан амалга кирган сметанархларига нисбатан;
- 1991 йил 1 январдан амалга кирган сметанархларига нисбатан;
- аввалги даврнинг жорий нархларига нисбатан.

Нархларнинг башоратли индексларини қуйидагилар асосида ишлаб чиқиш тавсия этилади:

- аввалги интерваллар ёки ойлардаги нархлар индекси динамикаси кўрсаткичларини математик қайта ишлаш;
- нархлар даражасига инфлятсия омиллари ва биринчи навбатда ўсиш омилларининг таъсир қилишининг сифатий баҳоси;
- нархлар даражасига инфлятсияга қарши чоралар ва давлат органлари, инвесторлар ва пудратчи ташкилотлар томонидан амалга ошириладиган нархларни тартибга солиш чораларининг таъсир қилишининг сифатий баҳоси.

Нархларнинг базис даражасида аниқланган смета қийматларини жорий (башорат қилинадиган) нархлар даражасига келтириш унинг ҳар битта қаторидаги (бўлимдаги) қийматини тегишли жорий (башорат қилинадиган)

индексга кўпайтириш ва смета бўйича умумий натижани кўшиш орқали амалга оширилади.

Ресурсли ва ресурс-индексли усулларни қўллаш ҳам буюртмачи, ҳам пудратчи томонидан қурилаётган ёки реконструкция қилинаётган объект нархи бўйича ўз таклифларини асослаган ҳолда техник ҳужжатларни ишлаб чиқишнинг барча босқичларида қўллаш мумкин. Бу усуллар баҳоловчи фирмалар томонидан объект қийматини аниқлашда энг аниқ усуллар ҳисобланади.

В. Базис-индекс усул жорий ва башорат қилинадиган индексларнинг тизимини нархларнинг базис даражасида ёки жорий даражада аниқланган қийматига нисбатан қўллашга асосланган.

Жорий (башорат қилинадиган) нархлар даражасига келтириш базис қийматни иш турлари, харажатлар элементлари бўйича тегишли индексларга кўпайтириш орқали амалга оширилади:

$$BV_n = C_m \cdot I_m + C_{zn} \cdot I_{zn} + C_{эмм} \cdot I_{эмм} + HP + СП, \quad (9.11)$$

бу ерда C_m , C_{zn} , $C_{эмм}$ – жорий даражадаги смета қиймати элементлари – материаллар, зиш ҳақи, машина ва механизмларни эксплуатация қилиш; I_m , I_{zn} , $I_{эмм}$ – харажат элементлари бўйича нарх индекслари; HP – қўшимча харажатлар; $СП$ – смета (режали) даромади.

Г. Базисли-компенсацион усул ўз асосида БМТ Европа иқтисодиёт комиссияси таклиф этган ўзгарувчи нархларни (слидинг-ссале) ҳисоблаш усулига асосланади.

Базисли-компенсацион усулни қўллашда қурилиш қиймати ҳақиқий харажатлардан келиб чиққан ҳолда шаклланади ва фақатгина қурилиш тугаганидан кейин тўлиқ ҳолда аниқланиши мумкин.

Бу усулда қиймат икки босқичда топилади:

- биринчи босқичда қурилишнинг *базис қиймати* аниқланади (1984 й., 1991 й. смета нормативлари бўйича). Бир вақтнинг ўзида қурилаётган инфляцияга нисбатан нархлар ва тарифларнинг қурилаётган ошиб кетиши туфайли базис қийматнинг қимматлашининг асл башорат қилиниши амалга оширилади;

- иккинчи босқичда ишлар, хизматлар, ускуналар ва ҳоказоларга ҳақ тўлаш босқичида биринчи босқичда базис шароитларига нисбатан нарх ва тарифларнинг ошиши муносабати билан юзага келган *қўшимча харажатлар ҳисоб-китоби* амалга оширилади.

Якуний қиймат унинг базис даражасидан, қўлланилаётган ресурсларга нисбатан нарх ва тарифларнинг ошиши туфайли юзага келган қўшимча харажатлар ҳамда концепсион афзалликлардан ташкил топади.

Объектли ва локал сметалар негизда харажатлар таркиби ва катталигини аниқлаш

Ўзининг моҳиятига кўра қайта тиклаш қиймати кўрсаткичи объектни қуришда ҳақиқий харажат қилинган маблағлар катталигига мос келади, яъни баҳолашнинг қийматли усулини қўллаш натижалари билан тўлалигича устма-уст тушади.

Агар эксперт (ёки баҳоловчи) ихтиёрида янги қурилиш объектига нисбатан локал ва объектли сметаларнинг тўлиқ мажмуаси бор бўлса, харажатларни қайта реконструкция қилиш масаласи, мисол учун базисли-индексли усул (9.11 формуласи) учун қуйидаги кетма-кетликда амалга оширилади:

- ҳар битта харажат элементининг қурилиш-монтаж ишлари умумий қийматидаги солиштирма вазни аниқланади:

$$d_M = C_M / B_n \cdot 100\%; d_{zn} / BV_n \cdot 100\%; d_{эмм} = C_{эмм} / BV_n \cdot 100\%, \quad (9.12)$$

- бутун ишлар комплексига нисбатан қурилиш қийматини қайта ҳисоблаш учун индекслар аниқланади :

$$I_{тек/баз} = [d_M \cdot I_M + d_{zn} \cdot I_{zn} + d_{эмм} \cdot I_{эмм} + (d_{zn} + d_{эмм} \cdot 0,3) \cdot 1,15 \cdot I_{zn} \cdot HP] \cdot (1 + СП) / 100, \quad (9.13)$$

бу эрда I_M , I_{zn} , $I_{эмм}$ - материаллар, қурилиш машиналарини эксплуатация қилиш ва иш ҳақи нархларининг индекслари; 1,15 – ишчиларга бериладиган қўшимча иш ҳақини ҳисобга оладиган коэффициентси; H_p – Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура қурилиш томонидан тавсия этиладиган қўшимча харажатлар нормативи; $СП$ – смета даромади нормативи;

Янги қурилиш тўлиқ қийматини аниқлаш:

$$PS = S_{смп} \cdot I_{тек./баз} + PP, \quad (9.14)$$

$ПП$ – тадбиркор (инвестор) даромади

Қурилиш қиймати ҳам элементар ресурсли смета меъёрларининг тўпламлари (ШНК 4.02-04) ҳам йириклашган смета меъёрлари асосида аниқланади.

Йириклашган нархлар бўйича қурилиш қийматини аниқлаш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

- ўхшаш бўлган объектни танлаб олиш (бинонинг умумий мўлжалланиши, умумий шакли, бино конструкцияси ва унинг муҳандислик ускуналарининг яқин характеристикаси, ҳисоб-китоб қилинадиган ҳажм);

- бевосита УПВС Тўпламидаги жадвал асосида ўхшаш объектнинг қайта тиклаш қийматини базис даражадаги нархларнинг базис даражаси ўлчагичига нисбатан аниқлаш;

- ўхшаш объект баҳолаш объектидан фарқ қилган ҳолда қайта тиклаш қийматини ўлчагичга нисбатан коррективровка қилиш (жойлашиш ўрни, асосий юкни кўтарувчи конструкциялар турлари бўйича фарқ, техник характеристикалар орасидаги тафовутлар);

- нархларнинг базис даражасида бевосита ва билвосита харажатлар йиғиндисини аниқлаш;
- ҳисобга олинмаган билвосита УПВС харажатларни аниқлаш;
- бевосита ва билвосита харажатларни нархларнинг жорий даражасига келтириб қайта ҳисоблаш;
- тадбиркор даромадини аниқлаш;
- янги қурилишнинг тўлиқ қийматини аниқлаш.

Назорат учун саволлар:

1. Қурилиш қийматини йириклаштирилган кўрсаткич (ҚҚЙК) да аниқлашнинг умумий қоидалари, мақсади ва вазифалари изог беринг.
2. Қурилиш ишлари қийматини ҚҚЙК усулида ҳисоблашда намуна-объект танлаш тушунтириб беринг
3. Корхона ва объектлар комплекси қийматини ҚҚЙК усулида аниқлаш нима?
4. Алоҳида объектлар, бино ва иншоотлар қийматини ҚҚЙК усулида аниқлаш тартиби
5. Иш турлари ва конструктив элементлар қийматини ҚҚЙК усулида аниқлаш қандай амлга оширилади.
6. Қурилиш қийматини аниқлаш усулларига изог беринг.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Jack C. McCormac, Russell H. Brown. Design of Reinforced Concrete. 2013 Wiley 720 pages.
2. Xiaolin Chen. Finite Element Modeling and Simulation With Ansys Workbench. Publisher: Crc Pr I Llc. Released: March 26, 2014. ISBN-13: 978-1439873847.
3. Степанов П. С. “Экономика строительства” М., “Юрайт”, 2005.
4. Ёдгоров В.У., Бутунов Д.Я., Хаитов Э.Б. Ценообразование в строительстве. ТАСИ. ДП «АҚИМ», Т.: 2012г.-188с.
5. Ёдгоров В.У., Бутунов Д.Я., Хаитов Э.Б. Қурилишда танлов савдолари ва уни ташкил этиш. Т.: ТАҚИ, 2012.
6. “Қурилиш баҳосини шартномавий жорий нархда аниқлаш қоидалари. Шаҳарсозлик нормалари ва қоидалари. (ШНҚ 4.01.16–09 Иқтисодий нормативлар). Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси. Тошкент 2009.
7. “Қурилишда нарх шакллантириш учун смета норматив ҳужжатлар тизими” Шаҳарсозлик нормалари ва қоидалари. (ШНҚ

4.01.01–04 Иқтисодий нормативлар). Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси. Тошкент 2004

8. Исаков М.Ю. Экономика капитального строительства. Учебное пособие. –Т.: Издательство Литературного фонда Союза писателей Узбекистана, 2004, - 128 с.

3-назарий: Капитал қурилишда баҳони шакллантиришнинг смета-меъёрий базаси асослари

- 1. Капитал қурилишда баҳони шакллантиришнинг смета-меъёрий ҳужжатлар тизими.**
- 2. Шаҳарсозлик нормалар ва қоидалари (ШНК).**
- 3. Қурилиш ва қурилиш-таъмирлаш ишлари элементли смета ресурс нормалар.**

3.1. Капитал қурилишда баҳони шакллантиришнинг смета-меъёрий ҳужжатлар тизими.

Нархларни шакллантириш учун ресурсли смета нормативлар тизими «Иқтисодий нормативлар» қуйи тизимининг шаҳарсозлик нормалари ва қоидаларини, ҳамда қурилиш учун зарур бўлган ресурслар ҳажмини аниқлаш учун керак бўлган ва Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура қурилиши томонидан тасдиқланадиган бошқа ресурсли смета нормативларни ўз ичига олади.

Ресурсли смета нормативлар бу – алоҳида тўпламларга жамланувчи ресурсли смета нормалар комплексининг умумлаштирилган номи. Зарур талабларни ўз ичига оладиган қоида ва низомлар билан бир қаторда улар турли хилдаги бино ва иншоотлар қурилишига, реконструкциясига, кенгайтирилишига, техник қайта жиҳозланишига ва таъмирланишига сарфланадиган ресурсларни холис баҳолаш учун ҳизмат қилади.

Шаҳарсозлик ва нормалари қоидаларининг тўртинчи ост тизимидаги асосий қоида ва низомларига ойдинлик киритувчи ҳужжатлар смета ресурс ҳужжатларини тайёрлашда фойдаланилиши керак бўлган йўриқнома, методик кўрсатмалар, қўлланма ва бошқа материаллар кўринишида қўшимча сифатида чиқарилиши мумкин.

Қурилишда нарх шакллантириш учун ресурсларни сметали меъёрлашнинг асосий йўналиши бу - қурилишда нарх шакллантириш учун ресурсли смета нормативлар тизими орқали турли хилдан бино ва иншоотлар қурилиши (реконструкцияси, кенгайтирилиши, техник қайта жиҳозланиши ва таъмирланиши) учун зарур бўлган ресурсларга бўлган эҳтиёжни холис баҳолашдир.

Зарур ҳолларда ресурсли смета нормативлардан алоҳида лойиҳавий ечимларни таққослаш ва иқтисодий баҳо бериш учун, ҳамда капитал қўйилмалардаги тузилмавий ўзгаришлар таҳлилида фойдаланиш мумкин.

Қурилишда норматив ҳужжатлар тизими қуйидагиларга бўлинади:

- республика миқёсидаги
- давлатлараро
- бошқармавий

Қурилиш баҳосини аниқлаш учун ресурс нормативларини ишлаб чиқиш ва ундан фойдаланиш қоидаларини ўз ичига оладиган «Иқтисодий нормативлар» ШНҚ 4нинг қуйи тизими билан биргаликда нормативлар ресурсларни сметали меъёрлаш методологиясини ҳосил қилади.

Буларнинг барчаси республика миқёсидаги, давлатлараро ва бошқармавий ресурс нормативлари 1-иловада келтирилган, қурилишда нарх шакллантириш ва меъёрлаш тизимининг ресурсли смета-норматив базасини ташкил қилади.

Республика миқёсидаги нормативлар «Иқтисодий нормативлар» ШНҚ 4нинг қуйи тизимига кирувчи, Ўзбекистон Республикаси Давархитектқурилиши томонгидан кучга киритилувчи нормативларни ўз ичига олади.

Улардан Ўзбекистон Республикаси халқ хўжалининг турли соҳаларида амалга ошириладиган қурилишларнинг баҳосини аниқлашда фойдаланиладиган ресурсларнинг талаб қилинадиган миқдорини аниқлашда фойдаланилади. Ушбу нормативларга шунингдек ресурсли элементли смета нормалари (РЭСН) ҳам киради.

Давлатлараро ресурс нормативларига МДХ давлатларининг стандартлаштириш ва техник меъёрлаш бўйича Давлатлараро илмий-техника хайати ёрдамида ишлаб чиқилган ресурс нормативлари киради ва улар Ўзбекистон Республикаси Давархитектқурилиш буйруғи билан Ўзбекистон Республикаси ҳудудида кучга киради.

Ресурс нормативлари қурилиш баҳосини ресурс усули билан аниқлашнинг талаблари таснифи

-тизимнинг асосий вазифаларига ва қурилишда ресурсни меъёрлашга мувофиқ бўлган ҳолда лойиҳалашнинг турли босқичларида нархни аниқлашга имкон бериши;

-турли ресурсларни оптимал сарфини, атроф табиат муҳитидан самарали фойдаланишни, қурилиш баҳосини тўғри ва аниқ аниқланишини таъминлаган ҳолда техник ва иқтисодий жихатдан асосланган бўлиши;

-қурилиш техникаси ютуқларини ва қурилиш ишлаб чиқаришининг илғор технологияларини ҳисобга олган ҳолда қурилишнинг илмий-техник ривожини рағбатлантириши;

-фойдаланишда жуда қулай ва оддий бўлиши, компьютерлардан ва бошқа автоматлаштириш усулларидан кенг фойдаланиш имконини

берадиган, ҳамда норматив ҳужжатлар ҳажмини қисқартириш имконини бериши лозим.

Ресурсли смета нормативлар ишлаб чиқилиши жараёнида, алоҳида нормативларда мавжуд бўлган харажатларни қайта ҳисоблаш имкони бўлмаслиги керак.

3.2. Шаҳарсозлик нормалар ва қоидалари (ШНК).

Ресурсли смета нормативларни ишлаб чиқиш учун керакли маълумотларга қуйидагилар киради:

- лойиҳавий материаллардаги энг мувофиқ техник ечимлар;
- замонавий фан ва техника ютуқларини ўзида мужассамлаштирган қурилиш ишлаб чиқариши технологияси ва қурилиш машиналари;
- материаллар, маҳсулотлар ва конструкциялар ҳамда ускуналарга таълуқли амалдаги нормативлар;
- қурилишда ишчиларга ҳақ тўлаш бўйича амалдаги нормалар ва низомлар.

Ресурсли смета нормативлар ўз кучини маълум вақтгача, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси қарорлари асосида амалга ошириладиган янги смета нормативларига кучга киргунига қадар сақлаб туради.

Қурилишда янги смета нормаларига ўтиш ҳақида қарор қабул қилинганда, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси янги кучга киритилаётган смета нормативлари қандай маълумотлар асосида ишлаб чиқилиши кераклигини ва мувофиқ нормативларни кучга кириш санасини белгилайди.

Ресурс смета нормаси деганда қурилиш ёки монтаж ишлари ҳамда конструкциялар учун, одатда табиий (физик) бирликларда ёки нисбий шаклда (фоиз, коэффициент кўринишида) қабул қилинган кўрсаткич учун белгиланган ресурслар мажмуаси (ишчилар меҳнат сарфи, қурилиш машиналарининг ишлаш вақти, материаллар, маҳсулотлар ва конструкцияларга бўлган эҳтиёж) тушунилади.

Смета нормаларидаги ресурсларнинг таркиби ва миқдори қурилиш ишлаб чиқариши технологияси ва уни ташкил этиш соҳасидаги охириги ютуқларга, монтаж ва қурилиш ташкилотларини техник жихозланишининг замонавий талабларига жавоб бериши, қурилиш соҳасидаги илғор тажрибаларни, ҳамда самарали лойиҳавий ечимларни, материалларни, маҳсулотларни ва конструкцияларни ўзида акс эттириши лозим.

Смета нормаларининг асосий функцияси – нарх кўрсаткичларга ўтиш учун асос сифатида мувофиқ турдаги ишларни амалга ошириш учун зарур бўлган ресурсларнинг норматив миқдорини аниқлашдир.

Ресурсли смета нормативларни ишлаб чиқиш, мувофиқлаштириш ва кучга киритиш «Қурилишда норматив ҳужжатлар тизими. Норматив

ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш тартиби»да келтирилган тартибга мувофиқ равишда амалга оширилади ва мавжуд ҳодаларни ҳисобга олган ҳолда амалга оширилади.

Янги ресурсли смета нормативларни ишлаб чиқиш ва илгари амалда бўлганларини қайта ишлаш Ўзбекистон Республикаси Давархитектқурилиши томонидан тасдиқланадиган методик ҳужжатлар асосида Давархитектқурилишнинг ва алоҳида инвесторларнинг топшириғи билан мувофиқ норматив ишлар режаси бўйича амалга оширилади.

Лойиҳада (ишчи ҳужжатларда) кўзда тутилган конструкциялар ва ишлар учун амалдаги ресурсли элементли смета нормативлар тўпламларида нормативлар мавжуд бўлмаган ҳолларда, қурилиш учун ресурсли смета ҳужжатларини тузувчи лойиҳачи ташкилот лойиҳа (ишчи ҳужжатлар) таркибда тасдиқланадиган мувофиқ ресурсли смета нормаларни ишлаб чиқиши лозим.

Амалга киритилиши зарур бўлган ресурсли смета нормативлар лойиҳалари, илмий-тадқиқот ва лойиҳачи ташкилотларни жалб қилган ҳолда, Ўзбекистон Республикаси Давархитектқурилишининг капитал қурилишда иқтисодий ислоҳотлар бошқармаси томонидан тайёрланади.

Ресурсли смета нормативларни нашр қилиш ва қайта нашр қилиш ҳуқуқи, нормативни тасдиқловчи идорага тегишлидир.

Тасдиқланган ресурсли смета нормативларни тўплам кўринишида нашр қилишга йўл қўйилади. Бунда:

-тўплам муқовали қилиниши, алоҳида ҳужжатларни эса тўпламга муқовасиз, яъни фақат титул варағини қўйиш билан нашр этиш керак;

-тўпламнинг муқовасига унга кирган барча алоҳида ҳужжатларнинг белгиларини киритиш лозим;

-тўпламнинг пастки қисмида бетларнинг рақамлари қўйиб борилиши лозим.

Смета нормативларини тасдиқлаган ва кучга киритган ресурсли смета нормативларни ишлаб чиқувчи ташкилотлар (бир нечта амалга оширувчилар мавжуд бўлган ҳолда – ишлаб чиқувчи ташкилотлар) ва идоралар амалдаги нормативларни илмий-техник даражасини аниқлаш учун уларни даврий равишда текшириб туришлари ва уларни янгилаш бўйича таклифлар тайёрлашлари зарур.

Амалдаги ресурсли смета нормативларни янгилаш қайта кўриб чиқиш режаларига мувофиқ ҳолда бутунлай қайта кўриб чиқиш ёки алоҳида ўзгартиришлар киритиш (масалан: уларга нисбатан коэффицентлар келтириш) йўли билан амалга оширилади. Одатда бу, ресурсли смета нормативларга ўзгартиришлар ёки ресурсли смета нормативлар тўпламларига қўшимчалар ишлаб чиқиш йўли билан амалга оширилади ва

уларни кучга киритиш янги нормативларни кучга киритиш учун белгиланган тартибда амалга оширилади.

Ресурсли смета нормативлар тўпламларига қўшимчалар, тўпламлар расмийлаштирилгани каби расмийлаштирилади.

Ресурсли смета нормативларни қайта кўриб чиқиш, уларга ўзгартиришлар ва қўшимчалар киритиш учун асос сифатида, тугалланган илмий-техник ёки тажриба ишларининг натижалари, ресурсли смета нормативлар тузиш ва қўллашнинг, смета нормативлар талабларига риоя қилиш ва уларни қўлланилишини назорат қилишнинг миллий ва хориж тажрибасини ўрганиш, умумлаштириш хизмат қилиши мумкин.

Мувофиқ ресурсли смета нормативлар тўпламига киритиладиган ҳар бир ўзгаришга рўйхатдан утиш тартиб рақами берилади. Смета нормативлари тўпламига қилинган ҳар бир қўшимчага қуйдагича титул белгиси берилади: «Сони (сўнг тартиб рақами келтирилади)».

Ўзгартиришлар ва қўшимчаларни рўйхатдан ўтказиш ва рақамлаш, ресурсли смета нормативлар тўпламларини биринчи бор кучга киритишдаги каби тартибда амалга оширилади.

Ресурсли смета нормативларни ишлаб чиқиш ва тўғри қўллашдаги масъулият. Ресурсли смета нормативларни ишлаб чиққан етакчи ташкилотлар, уларни амалга киритиш учун тақдим этган вазирликлар ва бошқармалар, ҳамда уларни амалга киритувчи идоралар қуйдагилар учун қонунчиликда белгиланган жавобгарликни ўз зиммаларига оладилар:

ресурсли смета нормативлар талабларини замонавий фан, техника, илғор ишлаб чиқариш тажрибасига, ҳамда қурилган объектдан фойдаланиш шарт-шароитларига мувофиқлиги;

ресурсли смета нормативларда ресурс сарфини пасайтиришга, қурилиш муддатини камайтиришга ва қурилиш сифатини оширишга, энг оптимал ечимларни тадбиқ этишга, моддий, энергия, меҳнат ва бошқа ресурслардан самарали фойдаланишга, қурилишни индустрлаш ва меҳнат самарадорлиги даражасини оширишга, меҳнат ва яшаш шароитларини яхшилашга, атроф муҳитни муҳофаза қилишга, табиий ресурслардан оқилона фойдаланишга қаратилган талаблар ўз аксини топиши;

ресурсли смета нормативлар асоси бўлган бирламчи маълумотларни тўғрилиги ва уларни техник, ҳамда иқтисодий жиҳатдан асосланганлиги;

ресурсли смета нормативларни амалдаги қонунчиликка, Ўзбекистон Республикаси давлат стандартларига мувофиқлиги;

смета нормативларнинг мазкур гуруҳ ШНҚ низомларига мувофиқлиги, матнли ва рақамли маълумотларнинг, ҳамда ишлатилган терминларнинг тўғрилиги;

ресурс смета нормативларига ўзгартиришлар киритиш ҳақида ёки амалдаги смета нормативлар тўпламлари учун қўшимчалар ишлаб чиқиш зарурлиги ҳақида ўз вақтида асосланган таклифлар тақдим этиш;

ресурсли смета нормативларни режада белгиланган муддатда амалга киритиш учун, уларни лойиҳаларини тақдим этиш.

Ресурсли смета нормативлар талабларига риоя қилмаганликлари учун, жумладан ушбу нормативларни Ўзбекистон Республикаси қонунчилигига биноан мувофиқ равишда қўлламаганликлари учун ташкилотлар, муассасалар ва корхоналар, ҳамда улардаги масъул шахслар, жавобганликка тортиладилар.

Смета норматив ҳужжатлар талабларига риоя қилинишини назорат қилиш. Лойиҳани тузувчи, муҳандислик тадқиқотларни ва қурилишни амалга оширувчи ташкилотлар, муассасалар ва корхоналар, ҳамда экспертиза идоралари смета норматив ҳужжатлар талабларига риоя қилинишини доимий равишда назорат қилинишини таъминлайдилар.

Смета-норматив ҳужжатлар талабларига риоя қилинишини танлов асосида назоратини, Ўзбекистон Республикаси Давархитектқурилиши, ҳамда норматив ҳужжатни амалга киритиш учун тақдим этган вазирликлар ва маҳкамалар амалга оширадилар.

Ўзбекистон Республикаси Давархитектқурилиши Республиканинг барча ташкилотларида смета норматив ҳужжатлар талабларига риоя қилинишини, ташкилотнинг қайси бошқармага бўйсунуши ва хўжалик туридан қатъий назар текширади.

Смета норматив ҳужжатлар талабларига риоя қилинишини текшируви натижалари далолатнома ёрдамида расмийлаштирилади. Чора кўлиниши учун текширувлар далолатномаси текширилаётган ташкилотнинг юқори идораларга йўналтирилиши лозим.

3.3. Қурилиш ва қурилиш-таъмирлаш ишлари элементли смета ресурс нормалар.

«Шаҳарсозлик нормалари ва қоидалари» ШНҚ 4нинг қуйи тизими таркибига кирувчи ресурсли смета нормативларнинг тўлиқ шифри «ШНҚ» харфларидан, бир-биридан нуқталар билан ажратилган қуйи тизим рақами – «4»дан, гуруҳ рақамидан (иккита рақам) ва гуруҳ иловасидаги тўпلام рақамидан (иккита рақам) ташкил топган бўлиши керак; чизиқчадан кейин қўйилган охириги икки рақам смета нормативи тасдиқланган йилини англатади. Масалан: ШНҚ 4.02.01-2004й. деганда, ушбу ШНҚ - «Шаҳарсозлик нормалари ва қоидалари»; 4-ост тизим - «Иқтисодий нормативлар»; 02-гуруҳ – «Ресурсли элементли смета нормалари»; 01-Тўпلام 1 «Ер ишлари»; 04 – охириги икки рақам тасдиқланган йилини англатади.

Ҳар бир ресурсли смета нормативлар тўпламидаги ресурсли смета нормативнинг ички рақамланиши (шифри), ушбу нормативларнинг техник қисмларида келтирилади. Ушбу рақамланиш шундай йўл билан амалга ошириладики, тўпلام рақамидан сўнг (бир ёки икки рақам) чизиқчадан кейин, қоида бўйича РЭСН жадвалининг рақамига мувофиқ ушбу тўпلامдаги

қиймат рақами келтирилган ва охириги икки рақам РЭСН жадвалларининг мувофиқ устунини англатади.

Қўлланиладиган ресурсли смета нормативларга ҳаволаларни бирхиллаштириш мақсадида, тузиладиган ресурсли смета ҳужжатларида 3-маълумот учун иловага мувофиқ холда қисқа шифрлардан фойдаланиш зарур.

Муассаса ресурсли смета нормативларининг шифрида, уларни рўйхатдан ўтказишда муассаса норма ва қоидаларининг қисқача белгиланиши келтирилади (Муассаса нормалари ва қоидалари) – «МНК», ост тизим рақами – «4», рўхатдан ўтказиш китобидаги тартиб рақами ва чизиқчадан сўнг тасдиқланган йилини кўрсатувчи икки рақам, ҳамда смета нормативини тасдиқлаган идоранинг қисқача норми. Масалан: МНК 4.(--)-04 Химпром.

Агарда ресурсли смета норматив амалдаги худди шундай номли норматив ўрнига тасдиқланаётган бўлса, унинг олдинги шифри сақланиб қолади, фақат тасдиқлаш йилини билдирувчи рақамларгина мувофиқ равишда ўзгаради.

3.1-жадвал.

«Иқтисодий нормативлар» ШНҚ 4нинг қуйи тизимига кирувчи ресурсли смета нормативлар

№	Қисқача белгиси	Номи	Шифри
1	НТ	Қурилишда нарх шакллантириш учун смета норматив ҳужжатлар тизими	ШНҚ 4.01.01
2	СН	Қурилиш ишлари ресурсли смета нормаларини ишлаб чиқиш ва қўллаш бўйича умумий низомлар	ШНҚ 4.02.00
3	ЭСН	Қурилиш ва қурилиш-таъмирлаш ишлари ресурсли элементли смета нормалари тўпламлари	ШНҚ 4.02.
4	ҚМРСН	Қурилиш машиналаридан фойдаланиш ресурсли смета нормалари тўпламлари	ШНҚ 4.03.
5	ЙРК	Алоҳида иш турлари бўйича йириклаштирилган ресурс кўрсаткичлари	ШНҚ 4.08.
6	МИСН	Маҳсус ишлар ресурсли смета нормалари тўпламлари	ШНҚ 4.10.
7	ЖАСН	Жамоат ва маъмурий биноларнинг жихоз ва анжомлари учун харажатлар смета нормалари тўпламлари	ШНҚ 4.13.
8	ЙРСН	Йириклаштирилган ресурс смета нормалар тўпламлари	ШНҚ 4.14.
9	УМРСН	Ускуналарни монтаж қилиш ресурсли смета нормалари тўпламлари	ШНҚ 4.17.

Назорат учун саволлар:

1. *“Қурилиш” ва “таъмирлаш” смета меъёрларига таъриф беринг.*
2. *Жихозларни монтаж қилишда қайси меъёрлардан фойдаланилади?*
3. *Ресурсли смета меъёрлар қандай босқичлардан иборат бўлади?*
4. *Қурилишда баҳони шакллантириш усуллари қандай қўлланилади?*
5. *Материал ресурсларда қандай харажатлар ҳисобга олинади?*
6. *Ресур смета меъёрлари деганда нималар назарда тутилади?*

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Xiaolin Chen. Finite Element Modeling and Simulation With Ansys Workbench. Publisher: Crc Pr I Llc. Released: March 26, 2014. ISBN-13: 978-1439873847.
2. Степанов П. С. “Экономика строительства” М., “Юрайт”, 2005.
3. Ёдгоров В.У., Бутунов Д.Я., Хаитов Э.Б. Ценообразование в строительстве. ТАСИ. ДП «АҚИМ», Т.: 2012г.-188с.
4. Ёдгоров В.У., Бутунов Д.Я., Хаитов Э.Б. Қурилишда танлов савдолари ва уни ташкил этиш. Т.: ТАҚИ, 2012.
5. “Қурилиш баҳосини шартномавий жорий нархда аниқлаш қоидалари. Шаҳарсозлик нормалари ва қоидалари. (ШНҚ 4.01.16–09 Иқтисодий нормативлар). Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси. Тошкент 2009.
6. “Қурилишда нарх шакллантириш учун смета норматив хужжатлар тизими” Шаҳарсозлик нормалари ва қоидалари. (ШНҚ 4.01.01–04 Иқтисодий нормативлар). Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси. Тошкент 2004
7. Исаков М.Ю. Экономика капитального строительство. Учебное пособие. –Т.: Издательство Литературного фонда Союза писателей Узбекистана, 2004, - 128 с.

IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАР

I-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ

1-амалий: Смета харажатларини аниқлаш қоидалари

Объектнинг жорий нархлардаги бошланғич баҳоси амалдаги “Объектларни қуриш қийматини шартномавий жорий нархларда белгилаш тартиби тўғрисида” Вақтинчалик Низомга, ҳамда ШНК 4.01.16-09га мувофиқ буюртмачилар ёки уларнинг топшириғига кўра лойиҳа ёки ихтисослашган ташкилот томонидан прогноз жорий нархлар ва ресурслар тарифлари учун харажатлар калькуляциясига асосланган ресурс методи ёрдамида ҳисобланади.

Қурилиш баҳосини шартномавий жорий нархда аниқлаш мақсадига кўра 3 усулда аниқланади:

1. Буюртмачи томонидан қурилишнинг бошланғич баҳосини жорий нархда аниқлаш.

2. Пудратчи ташкилотларининг (таклиф этилган нарх) танлов савдосида қатнашиш учун, қурилиш баҳосини жорий нархда аниқлаш.

3. Пудратчи ташкилотларни танлов савдоси ўтказмасдан қурилиш баҳосини жорий нархда аниқлаш.

"Ресурс усули"ни қўллашда физик кўрсаткичлардаги:

- асбоб-ускуналар номлари ва миқдори;
- норматив меҳнат сарфи;
- машина ва механизмлардан фойдаланиш харажатлари;
- қурилиш материаллари, буюмлар ва конструкциялар номлари ва миқдори;

- бошқа харажатлар ва сарфлар аниқланади.

"Ресурс усули" бўйича объектнинг жорий нархлардаги қиймати қуйидаги формула бўйича аниқланади:

$$C=(C_0+C_M+C_{3п}+C_{эм}+Пп+Пз+Ср) \times КР,$$

Бунда:

C_0 - асбоб-ускуналарга, мебель ва инвентарга харажатлар;

C_M - қурилиш материаллари, буюмлар ва конструкцияларга харажатлар;

$C_{3п}$ - ижтимоий суғуртага ажратмалар ҳисобга олинган ҳолда асосий иш ҳақиға харажатлар;

$C_{эм}$ - машина ва механизмлардан фойдаланиш харажатлари;

Пп - бошқа харажатлар ва пудратчининг харажатлари;

Пз - бошқа харажатлар ва буюртмачининг харажатлари;

Ср - объектлар қурилишини суғурта қилиш харажатлари;

Кр - навбатдаги йилда қурилишда нарх ўсишининг прогнозлаштирилаётган индексдан келиб чиқиб аниқландиган таваккалчилик коэффиценти.

Қурилиш материаллари, маҳсулотлари, конструкциялари, ускуналар, мебель ва инвентарь учун сарфланадиган харажатлар транспорт, тайёрлаш-омборда сақлаш харажатлари ва импорт материаллар, ускуна, мебель ва инвентарь учун қонунчиликда белгиланган божхона тўловларини қўшиб ҳисобланган ишлаб чиқарувчи (етказиб берувчи) корхоналарнинг нархлари қўлланилиб лойиҳа спецификацияларига мувофиқ тарзда тузилган ресурс рўйхатларга асосланиб ёки мазкур ҳудудда шаклланган нархлар мониторинги асосида тузиладиган маълумотлар банки бўйича аниқланади.

Турли қурилиш материаллари, маҳсулотлари, конструкциялари, ускуналари, мебель ва инвентарнинг ўртача нархи ишлаб чиқарувчи заводларнинг улгуржи нархи, қурилиш материаллари биржа ва ярмаркаларидаги нархлар, қурилиш материалларини етказиб берувчи ташкилотларнинг нархлари, Ўзбекистон Республикаси Давархитектқурилиш қўмитаси томонидан чоп этиладиган қурилиш материаллари учун жорий нархлар каталогида келтирилган нархлар асосида аниқланиши мумкин.

Иш ҳақи учун сарфланадиган харажатлар объект қурилишининг норматив меҳнат сарфини 1 киши-соат кўрсаткичининг жорий нархига (сўм) ва ижтимоий суғуртага ажратиладиган тўловларни ҳисобга олувчи коэффициентга кўпайтириш йўли билан қуйидаги формула ёрдамида аниқланади:

$$Сзп = Т х Сч х Ксс$$

бу ерда:

Т – объект қурилишининг норматив меҳнат сарфи, ресурс сметаси бўйича аниқланади, киши-соат;

Сч – ишчиларнинг бир соат учун ўртача иш ҳақи, объектнинг дастлабки баҳосини аниқлашда, минтақа бўйича қурувчиларнинг ўртача ойлик иш ҳақининг миқдори асосида ҳисобланади;

Ксс – ижтимоий суғуртага ажратиладиган тўловлар миқдорини ҳисобга олувчи коэффициент.

Бир соат учун ўртача иш ҳақи қуйидаги формула бўйича ҳисобланади:

$$Сч = Змс : \Phi$$

бу ерда:

Змс – аввалги 12 ой учун статистика маълумотлари асосида аниқланган қурувчиларнинг минтақа бўйича ўртача ойлик иш ҳақи, сўм/ой;

Φ – Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлигининг маълумотлари бўйича ишчи вақтининг соатда берилган ўртача ойлик фонди.

Объект қурилишининг дастлабки нархини аниқлашда машина ва механизмлар эксплуатацияси учун жорий нархларда сарфланадиган харажатлар қуйидаги формула ёрдамида ҳисобланади:

$$Сэм = Эм \times Цпр,$$

бу ерда:

Эм – машина ва механизмлар эксплуатациясининг соатларда берилган хажми;

Цпр – машина ва механизмлар эксплуатациясининг соат/сўм даги жорий нархлари.

Вақтинчалик бино ва иншоотларга сарфланган харажатлар, қишки мавсумдаги нархларнинг ўсиши ШНҚ 4.09-06 “Вақтинчалик бинолар ва иншоотларнинг смета харажатлари нормалари” ва ШНҚ 4.07-06 “Қиш пайтида бажариладиган қурилиш-монтаж ишлари сарфига қўшимча смета нормалари тўплами” асосида аниқланади.

Объектнинг дастлабки баҳосини белгилашда бошқа харажатларнинг нархини қуйидаги формула бўйича қурилиш-монтаж ишларининг нархига нисбатан фоизларда қабул қилиш тавсия қилинади:

$$Пп = (См + Сзп + Сэм + Сп) \times У,$$

бу ерда:

См – қурилиш материаллари, маҳсулотлари ва конструкциялари учун сарфланган харажатлар;

Сзп – ижтимоий суғурта учун тўловлар билан бирга ҳисобланган асосий иш ҳақи учун сарфланган харажатлар;

Сэм – машина ва механизмлар эксплуатацияси учун сарфланган харажатлар;

Сп – ишлаб чиқаришга оид бошқа харажатлар;

У – пудратчи “бошқа харажатлари”нинг қурилиш-монтаж ишларининг нархига нисбатан солиштирма кўрсаткичи.

Объектнинг дастлабки баҳосини аниқлашда минтақа ва фаолият турлари бўйича бошқа харажатларнинг солиштирма кўрсаткичи пудратчи ташкилотларининг “5-С Шакл” бўйича тузиладиган ҳисоботлари асосида Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасининг “Қурилиш ташкилотлари томонидан бажарилган ишлар, маҳсулотлар ва хизматлар учун сарфланган харажатларнинг асосий кўрсаткичлари” статистика бюллетени бўйича қабул қилиниши мумкин.

Объектнинг дастлабки нархи аниқланишида қурилишни суғурталаш учун сарфланадиган харажатлар Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 20.12.1999й. 532-сонли “давлат маблағлари ва давлат томонидан кафолатланган кредитлар ҳисобига қуриладиган объектлар қурилишга оид таваккаллари мажбурий суғурталаш тўғрисида” қарорига мувофиқ аниқланади.

Мажбурий суғурталаш бўйича охириги тарифлар суғурта суммасининг 0,4% ни ташкил қилади (объектнинг тўлиқ нархидан 80%)

$$Ср = (Сo + См + Сзп + Сэм + Сп + Пп) \times 0,8 \times 0,4\%,$$

бу ерда:

Сo – транспорт ва тайёрлаш-омборда сақлаш харажатлари билан бирга ҳисобланган ускуна, мебель ва инвентарь учун сарфланадиган харажатлар;

См - транспорт ва тайёрлаш-омборда сақлаш харажатлари билан бирга ҳисобланган қурилиш материаллари, маҳсулотлари ва конструкциялари учун сарфланадиган харажатлар;

Сзп – ижтимоий суғурта тўловлари билан бирга ҳисобланадиган асосий иш ҳақи учун сарфланадиган харажатлар;

Сэм – машина ва механизмлар эксплуатациясига сарфланадиган харажатлар (машинистларнинг иш ҳақлари билан бирга ҳисобланади);

Сп – ишлаб чиқаришга оид бошқа харажатлар;

Пп – пудратчининг бошқа харажатлари.

Таваккалчилик коэффициенти навбатдаги йилда қурилишдаги нархлар ўсишини прогнозлаш индексидан келиб чиққан ҳолда белгиланади.

Таваккалчилик коэффициенти ҳар бир алоҳида объект қурилишининг баҳосини шакллантирувчи компонентлар нархларининг ўсишини прогнозлаштирилган индексидан келиб чиққан ҳолда ҳисобланиб аниқланади.

1.2. Танлов савдоларида қатнашиши учун пудратчи ташкилотлари томонидан қурилиш баҳосини жорий нархларда аниқлаш

Танлов савдоларида қатнашиши учун пудратчи ташкилот томонидан объект қурилишининг жорий нархлардаги баҳосини (келгусида – таклиф этилган нарх) аниқлаш бўйича асосий принциплар ва хусусиятлар келтирилган.

Таклиф этилган нарх (оферта) – бу танлов савдоси шартларига мувофиқ тарзда талабгор (пудратчи) томонидан бажариладиган ишлар (хизматлар)нинг нархи. Таклиф этилган нарх танлов ҳужжатлари (ресурс смета) асосида, жорий нархларда, танлов шартларига мувофиқ ҳисоблаб чиқилади.

Жорий нархлардаги таклиф этилган нархларни талабгорнинг ўзи мустақил ёки унинг буюртмасига кўра қуйидаги ташкилотлар ҳисоблаши мумкин:

- лойиҳа институти;

- ихтисослашган инжиниринг ёки консалтинг компаниялар, Ўзбекистон Республикаси Давархитектқурилиш қўмитасининг капитал қурилишда иқтисодий ислоҳотлар ва нархларни шакллантириш маркази.

Ихтисослашган инжиниринг ёки консалтинг компаниялар, Ўзбекистон Республикаси Давархитектқурилиш қўмитасининг капитал қурилишда иқтисодий ислоҳотлар ва нархларни шакллантириш маркази томонидан ҳисобланган объект қурилишининг нархи тавсия тариқасида бўлади.

Танлов савдоларида қатнашиш учун таклиф этилган нарх сифатида тавсия қилинган нархларни қабул қилиш тўғрисидаги қарорни пудратчи (талабгор) қабул қилади.

Талабгор томонидан жорий нархларда “ресурс усули”да таклиф этилган нарх 4-бобнинг 4.5. моддасида келтирилган формула ёрдамида аниқланади.

Таклиф этилган нархни ҳисоблаш жараёни қуйидаги ўзига хос хусусиятларга эга:

Қурилиш материаллари (маҳсулотлар, конструкциялар, ускуналар, мебель ва инвентарь) жорий нархлари транспорт харажатлари, тайёрлаш-омборда сақлаш, божхона тўловлар ва сотиб олиш ва объектга етказиб бериш билан боғлиқ бўлган бошқа харажатлар билан бирга қўшиб ҳисобланган ишлаб чиқарувчилар (импорт қилувчилар)нинг нархларидан ташкил топган минтақавий бозорда шаклланган нархлар асосида талабгор томонидан белгиланади.

“Фойдаланишга тайёр ҳолдаги объект” қурилишида ускуна, мебель ва инвентарь учун таклиф этилаётган нархлар таркибига уларни сотиб олиш, етказиб бериш, сақлаш, монтаж қилиш, созланиши учун сарфланган харажатлар ҳамда нафақа, йўл ва мактаб таълими фондларига ўтказиладиган тўловлар ҳам киритилади.

Талабгорлар материал ресурсларнинг нархлари тўғрисидаги маълумотларни бевосита қурилиш материалларни етказиб берувчи ташкилотлардан, шунингдек қурилиш материалларининг биржа ва ярмаркаларининг бюллетенларидан, Давархитектқурилиш қўмитасининг капитал қурилишда иқтисодий ислохотлар ва нархларни шакллантириш маркази томонидан чоп этилувчи каталоглардан олишлари мумкин.

Транспорт харажатларини Ўзбекистон Республикаси Давархитектқурилиш қўмитасининг 06.05.2004й. 31-сонли буйруғи билан тасдиқланган “Қурилиш учун юкларни ташишнинг жорий нархларини аниқлаш бўйича услубий тавсиялар” асосида аниқлаш тавсия этилади.

Тайёрлаш-омборда сақлаш харажатларини пудрат ташкилотининг сарфлаган харажатлари асосида аниқлаш тавсия этилади.

Иш ҳақи бўйича харажатларни аниқлашда, талабгор (пудратчи) томонидан киши/соат бўйича нарх аввалги 12 ой давомида ўртача ойлик иш ҳақининг шаклланган миқдоридан келиб чиққан ҳолда белгиланади.

Пудратчи таклиф этган нархни ҳисоблашда қурилиш машиналари ва механизмларидан фойдаланишда маш/соат жорий нархини Ўзбекистон Республикаси Давархитектқурилиш қўмитасининг 06.05.2004 й. 31-сонли буйруғи билан тасдиқланган “Қурилиш машиналари ва механизмларидан фойдаланишда ҳисобланган жорий нархларни аниқлаш бўйича услубий тавсиялар” асосида аниқлаш тавсия этилади.

Пудратчининг “бошқа харажатлари”нинг миқдори (даражаси)ни аниқлаш мувофиқ муддат (аввалги 12 (ўн икки) ой) учун қабул қилинган кўрсаткичлар базиси асосида пудрат ташкилотининг амалдаги баланс кўрсаткичларига асосланган молиявий натижалари 2-шакл бўйича, корхона харажатлари 5-С шакл бўйича, меҳнат харажатлари 1-Т шакл бўйича,

ҳисобот 1-МБ (микрофирма ва кичик корхоналар учун) бўйича ва ҳисобот кўрсаткичларининг таҳлили асосида қуйидаги формулалар ёрдамида амалга оширилади пудратчининг “бошқа харажатлари” % даги даражаси:

$$У = (Пп/Спр) \times 100$$

бу ерда:

У – пудратчининг бошқа харажатларининг мувофиқ базис давр давомида қурилиш, монтаж, таъмирлаш, ишга тушириш-созлаш ишларининг ишлаб чиқариш таннархига нисбатан фоизда берилган даражаси (катталиги), бунда “фойдаланишга тайёр ҳолдаги” объектлар нархини аниқлашда ҳисобга олинган пудратчи томонидан сотиб олинган ва монтаж қилинган ускуналарнинг нархи чиқариб ташланади.

Пп – мувофиқ базис давр учун қабул қилинган пудратчининг бошқа харажатлари (нарх кўрсаткичи), харажатлар рўйхати ва Ўзбекистон Республикаси Давархитектқурилиш қўмитасининг 28.12.2007й. 129-сонли буйруғи билан тасдиқланган “Объектлар қурилишини шартномавий жорий нархлардаги баҳосини ҳисоблашда буюртмачи ва пудратчининг “бошқа харажатлари”ни аниқлаш бўйича услубий тавсиялар”нинг №1, №2 ва №3 иловаларида келтирилган тартибга асосланган ҳолда ҳисобланади.

Спр – мувофиқ базис давр давомида бажарилган қурилиш, монтаж, таъмирлаш, ишга тушириш ишларининг ишлаб чиқариш таннархи, бунда бунда “фойдаланишга тайёр ҳолдаги” объектлар нархини аниқлашда ҳисобга олинган пудратчи томонидан сотиб олинган ва монтаж қилинган ускуналарнинг нархи чиқариб ташланади.

Тўғридан–тўғри харажатларда ҳисобга олинмаган ишлаб чиқариш билан боғлиқ бўлган бошқа харажатлар пудратчининг амалдаги харажатлари ва ҚТЛ кўрсаткичларига (муваққат бино ва иншоотлар, қишки мавсумда нархларнинг ўсиши, ишчиларни ташиш, қурилишнинг вахта усули ва ш.к) мос равишда аниқланади.

Пудратчи (талабгор) таклиф этилган нархдаги “бошқа харажатлар” таркибида таклиф этилган ишларни бажариш эвазига олинадиган иқтисодий асосланган фойдани ҳам ҳисобга олади.

1.3. Иш ҳақи тушунчаси ва меҳнатга ҳақ тўлаш тизими

Иш ҳақи ёлланма ходим даромадининг элементи, унга тегишли ишчи кучига бўлган мулкчилик ҳуқуқини иқтисодий жиҳатдан рўёбга чиқариш шаклидир.

Иш ҳақининг асосий элементи – унинг ставкасидир. Иш ҳақининг ставкаси шартномада белгилаб қўйилади ва муайян вақт бирлиги ичида бажариладиган ва

муайян касб-малака хусусиятларига эга бўлган меҳнатга тўланадиган ҳақ даражасини белгилаб беради

Иш ҳақини тартибга солиш механизмида бошланғич база сифатида унинг энг кам миқдори (минимал иш ҳақи) намоён бўлади, у оддий, кам малакали меҳнат билан банд бўлган ходимларнинг такрор ҳосил қилиниши учун нормал шарт-шароитлар яратиши лозим.

Корхоналарда меҳнатга ҳақ тўлашни ташкил этишнинг асосий элементлари - меҳнатни нормалаш, тариф тизими, иш ҳақининг шакллари ва тизимларидир. Ҳар бир элемент қатъий белгиланган вазифасига эгадир.

Меҳнатни нормалаш - бу илмий асосланган меҳнат харажатларини ва унинг натижаларини: вақт нормалари, сони, хизмат кўрсатишнинг бошқарилиши, маҳсулот ишлаб чиқариш нормаланган топшириқлари нормаларини аниқлашдир. Булар бўлмаса, меҳнат миқдорини, ҳар бир ходимнинг умумий натижаларга қўшган алоҳида ҳиссасини ҳисобга олиб бўлмайди.

Иш ҳақининг шакллари ва тизимлари - бу меҳнатнинг миқдор натижалари ва сифатига (унинг мураккаблиги, интенсивлиги, шарт-шароитларига) боғлиқ равишда иш ҳақини белгилаш механизмидир.

Тариф тизими турли норматив материаллар мажмуидан иборат бўлиб, улар ёрдамида корхонадаги ходимларнинг иш ҳақи даражаси уларнинг малакасига, меҳнат шароитларига, корхоналар ўрнашган жўғрофий жойи ва бошқа тармоқ хусусиятларига қараб белгиланади. Тариф тизимининг асосий элементларига тариф сеткалари, тариф ставкалари, тариф-малака маълумотномалари, лавозим маошлари, хизматчилар лавозимларининг тариф маълумотномалари, тариф ставкаларига устама ва қўшимча ҳақлар, иш ҳақига доир минтақавий малака коэффициентлари киради.

Меҳнатга ҳақ тўлаш тизимлари тушунчаси ва уларнинг таснифи.

Иш ҳақининг барча тизимларини иш ҳақининг шакллари деб аталувчи иккита катта гуруҳга бўлиш қабул қилинган.

Агар меҳнат натижаларининг асосий ўлчови сифатида тайёрланган маҳсулот (кўрсатилган хизмат)дан фойдаланиладиган бўлса, у ҳолда меҳнатга ҳақ тўлашнинг ишбай шакли ҳақида гап юритилади.

Агар бундай ўлчов сифатида ишланган вақт миқдоридан фойдаланилса, бундай ҳолда вақтбай иш ҳақи тўғрисида гап боради. Демак, иш ҳақининг шакли - ҳақ тўлаш тизимларининг муайян тоифасидан иборат бўлиб, иш ҳақ тўлаш мақсадида унга нарх белгилашда меҳнат натижаларини ҳисобга олиш асосий кўрсаткичи бўйича гуруҳларга ажратилган бўлади.

Иш ҳақининг ишбай ва вақтбай тизимларини қўллаш. Меҳнатга ҳақ тўлашнинг оддий тизимлари. Бу тизимлар ишчиларнинг иш ҳақини меҳнат натижаларини ҳисобга олишнинг фақат бир кўрсаткичига: иш вақтига ёки бажарилган қурилиш ишлари миқдorigа қараб шакллантиради.

Оддий вақтбай тизим ходимнинг маошини унинг тариф ставкасига ва амалда ишлаган вақтига қараб шакллантиради. Шунга мувофиқ ҳолда соатбай, кунбай ва ойлик тариф ставкалари қўлланади. Оддий вақтбай ҳақ тўлашда ишланган вақт миқдори билан маош ўртасидаги алоқа пропорционал характерга эга бўлади.

Оддий ишбай ҳақ тўлашда ишчининг маоши тайёрланган маҳсулот (бажарилган иш) бирлигига тўланадиган ҳақ миқдоридан иборат бўлган ишбай белгиланган нархга ва ана шу маҳсулот миқдорига боғлиқ бўлади. Амалиётда меҳнатга ҳақ тўлашнинг бевосита индивидуал, жамоа (бригада), аккорд, билвосита, ишбай-прогрессив, ишбай-регрессив тизимлари қўлланиши мумкин.

Меҳнатга ҳақ тўлашнинг аккорд тизими шуниси билан ажралиб турадики, унда айрим операциялар ёки иш турларининг бажарилишига эмас, балки аккорд топшириққа кирадиган ишларнинг муайян комплекси бажарилишига ҳақ тўланади.

Ишбай-прогрессив ҳақ тўлашнинг ўзига хос унсурлари ишбай нормаларни бажаришнинг бошланғич даражасидан (расценканинг кўпайиши шундан бошланади (база)) ҳамда нормаларни бошланғич базадан муайян даражада ошириб бажарилганида ишбай расценканинг кўпайиш миқдорини кўрсатувчи прогрессив қўшимчалар шкаласидан иборат.

1.4. Иш вақти фонди

Ходим иш тартиби ёки графигига ёхуд меҳнат шартномаси шартларига мувофиқ ўз меҳнат вазифаларини бажариши лозим бўлган вақт иш вақти ҳисобланади.

Иш вақтининг нормал муддати. Ходим учун иш вақтининг нормал муддати ҳафтасига қирқ соатдан ортиқ бўлиши мумкин эмас. Олти кунлик иш ҳафтасида ҳар кунги ишнинг муддати етти соатдан, беш кунлик иш ҳафтасида эса саккиз соатдан ортиб кетмаслиги лозим.

Корхонада иш вақтини жамлаб ҳисобга олиш жорий қилинган тақдирда Меҳнат Кодексининг 123-моддасида назарда тутилган қоидалар қўлланилади.

Тўлиқсиз иш вақти. Ходим билан иш берувчи ўртасидаги келишувга биноан ишга қабул қилиш чоғида ҳам, кейинчалик ҳам тўлиқсиз иш куни ёки тўлиқсиз иш ҳафтаси белгилаб қўйилиши мумкин.

Иш берувчи Меҳнат Кодекси 229-модда, шунингдек меҳнат тўғрисидаги қонунлар ва бошқа норматив ҳужжатларда назарда тутилган ҳолларда ходимнинг илтимосига кўра тўлиқсиз иш вақтини белгилаб қўйиши шарт.

Тўлиқсиз иш вақти шарти билан ишлаш ходимнинг йиллик асосий меҳнат таътилининг муддатини, меҳнат стажини ҳисоблашни ҳамда бошқа меҳнат ҳуқуқларини бирон бир тарзда чеклашга асос бўлмайди ва ишланган вақтга ёки ишлаб чиқарилган маҳсулотга мутаносиб равишда ҳақ тўланади.

Иш ҳафтасининг турлари. Иш вақти режими. Иш ҳафтасининг тури (икки кун дам олинадиган беш кунлик иш ҳафтаси ёки бир кун дам олинадиган олти кунлик иш ҳафтаси) ва иш вақти режими (кундалик иш вақтининг (сменанинг) муддати, ишнинг бошланиш ва тугаш вақти, ишдаги танаффуслар вақти, сутка давомидаги сменалар сони, иш кунлари ҳамда ишланмайдиган кунларнинг навбат билан алмашилиши, ходимларнинг сменадан сменага ўтиш тартиби) корхонада ички меҳнат тартиби қоидалари, бошқа локал норматив ҳужжатлар билан, бу ҳужжатлар бўлмаганда эса, - ходим билан иш берувчининг келишувига биноан белгиланади.

Ходимни сурункасига икки смена давомида ишга жалб этиш тақиқланади.

Байрам (ишланмайдиган) кунлари арафасида кундалик иш (смена) муддати барча ходимлар учун камида бир соатга қисқартирилади.

Тунги вақтдаги ишнинг муддати. Соат 22-00 дан то соат 6-00 гача бўлган вақт тунги вақт деб ҳисобланади. Агар ходим учун белгиланган кундалик иш (смена) муддатининг камида ярми тунги вақтга тўғри келса, тунги иш вақти муддати бир соатга, иш ҳафтаси муддати ҳам шунга мувофиқ равишда қисқартирилади.

Ишлаб чиқариш шароитларига кўра зарур бўлган ҳолларда, хусусан ишлаб чиқариш узлуксиз бўлган жойларда, шунингдек бир кун дам олинадиган олти кунлик иш ҳафтаси шароитида смена бўлиб ишланаётган жойларда тунги иш муддати кундузги иш муддатига тенглаштирилади.

Иш вақтини жамлаб ҳисобга олиш. Ҳисобга олинadиган даврдаги иш вақтининг муддати иш соатларининг нормал миқдоридан ошиб кетмайдиган шарт билан корхонада иш вақтини жамлаб ҳисобга олиш жорий қилиниши мумкин. Бунда ҳисобга олинadиган давр бир йилдан, кундалик иш вақтининг (сменанинг) муддати эса ўн икки соатдан ортиб кетмаслиги лозим. Иш вақтини жамлаб ҳисобга олишни қўлланиш тартиби, шунингдек ҳисобга олинadиган давр мобайнида ходимларга ҳар ойда тўланадиган иш ҳақи миқдорини тенглаштиришга қаратилган чора-тадбирлар жамоа шартномасида белгиланади, агар у тузилмаган бўлса, - иш берувчи томонидан касаба уюшмаси қўмитаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи билан келишиб белгиланади.

1.5. Қурилишнинг бошланғич баҳосини жорий нархларда аниқлашда иш ҳақи учун сарфланадиган харажатлар

Иш ҳақи учун сарфланадиган харажатлар объект қурилишининг норматив меҳнат сарфини 1 киши-соат кўрсаткичининг жорий нархига (сўм) ва ижтимоий суғуртага ажратилadиган тўловларни ҳисобга олувчи коэффицентга кўпайтириш йўли билан қуйидаги формула ёрдамида аниқланади:

$$C_{3п} = T \times C_{ч} \times K_{сс}$$

бу ерда:

T – объект қурилишининг норматив меҳнат сарфи, ресурс сметаси бўйича аниқланади, киши-соат;

C_ч – ишчиларнинг бир соат учун ўртача иш ҳақи, объектнинг дастлабки баҳосини аниқлашда, минтақа бўйича қурувчиларнинг ўртача ойлик иш ҳақининг миқдори асосида ҳисобланади;

K_{сс} – ижтимоий суғуртага ажратилadиган тўловлар миқдорини ҳисобга олувчи коэффицент.

Бир соат учун ўртача иш ҳақи қуйидаги формула бўйича ҳисобланади:

$$C_{ч} = Z_{мс} : \Phi$$

бу ерда:

Z_{мс} – аввалги 12 ой учун статистика маълумотлари асосида аниқланган қурувчиларнинг минтақа бўйича ўртача ойлик иш ҳақи, сўм/ой;

Φ – Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлигининг маълумотлари бўйича ишчи вақтининг соатда берилган ўртача ойлик фонди.

Танлов савдоларида қатнашиши учун пудратчи ташкилотлари томонидан қурилиш баҳосини жорий нархларда аниқлашда, иш ҳақи бўйича

харажатларни аниқлаш, талабгор (пудратчи) томонидан киши/соат бўйича нарх аввалги 12 ой давомида ўртача ойлик иш ҳақининг шаклланган миқдоридан келиб чиққан ҳолда белгиланади.

Пудратчи ташкилотларни **танлов савдоларини ўтказмасдан** танлашда объект баҳосини шартномавий жорий нархларда аниқлашда, иш ҳақи бўйича харажатларни аниқлаш пудратчи ташкилот бўйича киши/соат нархидан фойдаланиб, аввалги 12 ой давомида ўртача ойлик иш ҳақининг шаклланган миқдоридан келиб чиққан ҳолда бажарилади.

Қурилишнинг меъёрий муддатидан ва ишларнинг меҳнат талаб қиладиган ҳажмидан ва иш ҳақининг соатига ўртача миқдоридан келиб чиққан ҳолда қуйидаги формула бўйича:

$$Oz = Tч/ч \times Cч/ч$$

Бу ерда,

Tч/ч - объект қурилиши талаб қиладиган меҳнат сарфланиши

Cч/ч - пудрат ташкилотининг маълумотларига кўра иш ҳақининг соатига ўртача миқдори

Иш ҳақининг соатига ўртача кўрсаткичи Ўзбекистон Республикасининг ҳудудлари бўйича (статистик ҳисоботларга мувофиқ) "қурилиш" соҳаси бўйича ёки ташкилотда ўтган йилда ҳақиқатдан шаклланган иш ҳақининг ўртача миқдоридан келиб чиққан ҳолда ҳисобланади.

I вариант

Иш ҳақининг соатига ўртача миқдори қуйидаги формула бўйича ҳисобланади:

$$Cч/ч = Zcp : 365 (366 - B - П - П \times 1 : 8) : 8 \times 12 \times Kpv,$$

Бу ерда,

365 (366) - йилдаги кунлар сони;

B - йилдаги дам олиш кунлар сони;

П - йилдаги байрам кунлар сони;

П x 1 : 8 - иш вақти бир соатга қисқартиришни ҳисобга олинган йилдаги байрам кунлар сони;

Kpv - режалаштирилаётган йилда иш ҳажми ўсишидан келиб чиққан ҳолда иш ҳақи ўсишини ҳисобга оладиган коэффициенти;

Коэффициент қуйидаги формула бўйича ҳисобланади:

$$Kpv = 1 + (Bп : Bф) \times 0,85, \text{ шу ерда}$$

Бу ерда,

Bп - режалаштирилаётган йилда иш ҳажми;

Bф - ўтган йилда асл иш ҳажми;

0,85 - иш ҳажми ўсишининг ҳар бир фоизига иш ҳақи ўсишининг директив коэффициенти;

II вариант

Иш ҳақининг соатига ўртача миқдори қуйидаги формула бўйича ҳисобланади:

$$Cч/ч = Zcp : (Фрв : 12) \times Kpv$$

Бу ерда,

Cч/ч - иш ҳақининг соатига ўртача миқдори;

Зср - ташкилот бўйича ўтган йилдаги иш ҳақининг соатига ўртача миқдори;

Фрв - йилдаги иш вақтининг ҳажми;

Крв - режалаштирилаётган йилда иш ҳажми ўсишидан келиб чиққан ҳолда иш ҳақи ўсишини ҳисобга оладиган коэффициенти (коэффициент I вариантга ўхшаб ҳисобланади).

1.6. Ускуналар, мебель ва инвентарлари харажатлари.

Жамоат ва маъмурий бинолар смета-ресурс нормаларида ҳисобга олинган асбоб-ускуналарга, комплект типовой технологик ва лаборатория асбоб-ускуналари, аппаратуралар ва асбоблар киради, уларнинг таркиби ва тавсифномаси қоида бўйича нормаларни ҳаракати давригача ўзгармас ҳолда қолади.

Кўрсатилган бинолар инвентарларга қуйидагилар киради:

а) ишлаб чиқариш инвентари, яъни ишлаб чиқаришга оид предметлар, улар технологик жараёнларни (ишчи столлар, верстаклар, асбоб-ускуналар, меҳнатни муҳофаза этиш учун хизмат қилувчи шкафлар, стеллажлар ш.ўх) енгиллатиш ва уни бажариш учун шароит яратишади.

б) хўжалик предметлари, яъни идора ва бошқа мебел ва жиҳозлаш (столлар, стуллар, шкафлар, вешалкалар, гардероблар ва ш.ўх) ҳамда хўжалик ва хизматга мўлжалланган предметлар ва хоналарни йиғиштириш ёнғинга қарши инвентарлар, оргтехника воситалари ва бошқалар.

Намунавий асбоб-ускуналар ва инвентарлар таркибида, шу билан бирга ресурс – смета нормаларида қуйидагилар кўрсатилмайди:

қурилиш – монтаж ишлари таркибида киритилган мебел қурилмалари; ички хоналарини қимматбаҳо предметлар (гиламлар, расмлар ва ҳ.к.)

жиҳози;

маиший – хўжалик аҳамиятига эга майда предметлар ва юмшоқ инвентарлар (овқатланиш идишлари, канцелярия ашёлари ва ҳ.к.);

хизмат кўрсатиш ходимлари учун махсус кийимлар, янги тузилаётган кутубхоналарни, китоб фонди ва ҳ.к.

Айрим ҳолларда, ўрнатилган тартибда рухсатнома бўлса, ресурс смета нормаларига юмшоқ ва майда инвентарларни киритилишига йўл қўйилади.

Ресурс нормалари бутун бир объектга айрим махсус хоналарни нормаларини ажратиб кўрсатилган ҳолда кўрсатилиши лозим. Ресурс смета нормаларида, шунингдек қабул этилган ўлчов бирлиги кўрсаткичлари ҳам кўрсатилади (ўрин, ўқувчи ва ҳ.к.).

Ҳар бир ресурс нормалари тўпламлари таркибида, янги қурилиш ва ҳаракатдаги объектларни таъмирлаш, кенгайтириш ресурс смета

хужжатларидан фойдаланиш тартиби ва шартлари тўпламнинг техник қисмида белгилаб берилган.

Ресурс нормалари Ўзбекистон Республикаси “Давархитектқури-лиш” томонидан тасдиқланиб, республика смета нормалари деб аталади.

Ресурс смета нормалари тўпламларини рўйхати 1 иловада берилган Янги қурилаётган ҳамда кенгайтирилаётган ва таъмирланаётган жамоат ва маъмурият мақсадига мўлжалланган объектларни дастлабки асбоб-ускуналар ва инвентарлар билан жиҳозлаш ресурс сметалари, амалдаги ресурс смета нормалари тўпламлари асосида ушбу мақсад учун тузилиб, тегишли бутун бино учун, қабул этилган ўлчов бирлиги кўрсаткичлари (ўрин, ўқувчи ва ҳ.к.) асосида тузилади.

Ҳаракатдаги объектларни кенгайтириш ресурс смета хужжатлари тузишда ресурс смета нормалари кўрсаткичларини ўсишидан қабул этилган кенгайтириш лойиҳаларини, яъни қўшимча ўлчов бериш миқдоридан фойдаланилади.

Ресурс смета нормаларининг намунавий рўйхатида инвентарлар, асбоб-ускуналарни тури, маркаси кўрсатилмаган бўлса, буюртмачи уларни бошқаларига алмаштиришга ҳақлидир, агар улар лойиҳа хужжатларида кўрсатилган асбоб-ускуналар ва инвентарлар вазифасини бажара олса.

1.1-жадвал

Жамоат ва маъмурий бинолар асбоб-ускуналари ва инвентарларнинг ресурс смета нормалари тўпламлари

Рўйхати

Тўпламлар	Тўпламлар номи
	Даволаш ва профилактика объектлари:
2	Санаторийлар, дам олиш ва туризм муассасалари
4	Туғруқхоналари
5	Кўп ихтисосли касалхоналар
6	Амбулатория – поликлиника муассасалари
7	Болалар касалхоналари
8	Ихтисослаштирилган касалхоналар
9	Шошилинч ва кечиктириб бўлмайдиган тиббий ёрдам станциялари
	Маданий – маърифий объектлар:
21	Клублар, маданият уйлари, театрлар, цирklar
22	Кинотеатрлар
23	Кинематография объектларининг ёрдамчи хизматлари. Фильм базалари.
	Маиший хизмат кўрсатиш объектлари:
31	Маиший хизмат кўрсатиш корхоналари
32	Ҳаммомлар
	Савдо ва умумий овқатланиш объектлари:
41	Савдо ва умумий овқатланиш корхоналари

	Ўқув юртлари объектлари:
51	Умумтаълим мактаблари ва мактабларнинг ҳузуридаги интернатлар
52	Касб-ҳунар колледжлари ва академик лицейлар
53	Болалар мактабгача муассасалари
55	Болалар уйлари ва мактаблар – етим болалар, ота-оналарининг васийлигисиз қолган болалар учун интернатлар
56	Олий таълим ўқув юртлари
	Коммунал объектлар:
61	Биринчи, иккинчи ва юқори А ва Б даражали меҳмонхоналар
	Транспорт объектлари:
71	Фуқаро авиацияси объектлари
72	Йўловчиларга хизмат кўрсатадиган автомобил шох бекатлари ва автовокзаллар
	Маъмурий объектлар:
81	Маъмурий бинолар

1.7. Машина ва механизмлар эксплуатациясининг жорий нархлардаги қиймати

Пудратчи ташкилотларининг (таклиф этилган нарх) танлов савдосида қатнашиш учун, қурилиш баҳосини жорий нархда аниқлашда ва пудратчи ташкилотларни танлов савдоси ўтказмасдан қурилиш баҳосини жорий нархда аниқлашда қурилиш машина ва механизмларини эксплуатация қилишнинг бир машина соат қиймати Ўзбекистон Республикаси давлат архитектура қурилиш Қўмитаси Капитал қурилишда иқтисодий ислохотлар ва нархни шакллантириш маркази томонидан ишлаб чиқилган “Қурилиш машина ва механизмларини эксплуатация қилишнинг жорий нархлар ҳисобини аниқлаш” Услубий кўрсатма, ҳамда ШНҚ 4.03.01-04 Қурилиш машина ва механизмларидан фойдаланиш смета ресурс нормалари тўплами асосида аниқланади.

Машина ва механизмлар эксплуатациясининг жорий нархлардаги қиймати қуйидаги формула билан аниқланади: соат/сўм

$$С_{маш.} = A_0 + 3z_п + 3z_{бич} + 3z_э + 3z_{см} + 3z_{ж} + 3z_{тр} + 3z_п$$

Бу ерда,

A₀-Амортизация ажратмалари

Зпн- машинани бошқарувчининг (машинист, ҳайдовчи) нинг иш ҳақи харажатлари (ижтимоий суғуртага тўловлар билан)

Збич-тез ишдан чиқадиға қисмларни алмаштириш харажатлари

Зэ-энергия харажатлари

Зсм-мойлаш материалларига кетадиган харажатлар

Згж- гидравлик ва совутувчи суюқлик харажатлари

Зтр-таъмирлаш ва техник хизмат кўтсатиш харажатлари

Зп –машинани бир қурилиш майдонидан бошқасига кўчириш харажатлари

1) Амортизация ажратмалари қуйидаги формула билан аниқланади:

$$A_o = \frac{B_c \times H_{ao}}{T \times 100}$$

Бу ерда

B_c-машинанинг баланс қиймати

H_{ao} - амортизация ажартмалари нормаси

T-машинадан бир йиллик фойдаланиш режими, маш.-соат/йил.

$$T = (365 - (52 * 2 + Пд + Пм)) * Kp * Kc$$

Бу ерда

365 - бир йилдаги кунлар;

52 - бир йилдаги хафталар сони;

2- хафтадаги дам олиш кунлари;

Пд-байрам кунлари;

Пм-техник хизмат кўртсатиш кунлари;

Kp-бир смена давомийлиги, соат;

Kc –сменалик коэффициент.

2-амалий: Қурилиш монтаж ва таъмирлаш ишларига смета тузиш

Объектлар қурилишининг иккинчи ва кейинги йилларида шартномавий жорий нархларда қурилиш шартномавий қийматини аниқлаштириш

Танлов савдолари (тендер) натижасида жорий нархларда тузилган пудрат шартномалари (контракт) бўйича марказлаштирилган манбалар (давлат капитал қўйилмалари) ҳисобига қурилаётган қурилиш объектларининг иккинчи ва кейинги йиллар учун шартномавий жорий нархларини аниқлаштирилади.

Танлов савдолари (тендер) натижалари бўйича тузилган объектнинг қурилишини амалга ошириш пудрат шартномасига (контрактга), иш

ҳажмлари босқичлар ва бажариш муддатлари бўйича бўлинган ҳолда, ишларни амалга ошириш жадвали илова қилинади.

Ҳар йили ҳисобот йили тугаши билан буюртмачи томонидан пудратчи ташкилот билан биргаликда прогноз қилинаётган йил ва кейинги йиллар учун бажарилаётган ишларнинг (хизматларнинг) контракт бўйича қолдиқ қиймати аниқланади.

Қурилишнинг титул рўйхатини шакллантириш ва капитал қўйилмаларнинг объектлар бўйича лимитларини аниқлаш мазкур Низомга мувофиқ шартномаларда белгиланган объект қурилишининг давом этиш муддатлари ва қийматига қатъий мувофиқ бўлиши зарур.

Иккинчи ва кейинги йиллар учун қурилишнинг титул рўйхатларига ўзгартиришлар пудрат шартномаси (контракт) асосида киритилади.

Нарх омиллари бўйича индексация қилиниши лозим бўлган иккинчи йил учун пудрат ишлари (хизматлар) қиймати буюртмачилар ва пудратчи ташкилотлар томонидан қуйидаги формула бўйича аниқланади:

$$O2 = (C - O1 - Пп - Н1) \times K1$$

Бунда:

O2 - иккинчи йил учун пудрат ишлари қиймати;

C - танлов савдолари (тендер) натижасида аниқланган объектнинг жорий нархлардаги қиймати;

O1 - ишларни бажариш жадвалига мувофиқ қурилишнинг биринчи йилидаги пудрат ишлари ҳажмининг жорий нархлардаги қиймати;

Пп - ишларни бажариш жадвалига мувофиқ кейинги йиллар учун ишлар қиймати;

Н1 - буюртмачининг олдиндан берилган аванси;

K1 - пудрат шартномаси (контракт) тузилган вақтда белгиланган объект қийматига нисбатан ҳисоблаб чиқиладиган объект қурилишининг иккинчи йили учун шартномавий нарх ўзгаришини ҳисобга олувчи коэффициент.

Нарх омиллари бўйича индексация қилиниши лозим бўлган учинчи йил учун пудрат ишлари (хизматлар) қиймати буюртмачилар ва пудратчи ташкилотлар томонидан қуйидаги формула бўйича аниқланади:

$$O3 = (C - O1 - O2 - Пп - H2) \times K2$$

Бунда:

O3 - учинчи йил учун пудрат ишлари қиймати;

C - объектнинг танлов савдолари (тендер) натижалари бўйича аниқланган жорий нархлардаги қиймати;

O1 ва O2 - ишларни бажариш жадвалига мувофиқ қурилишнинг биринчи ва иккинчи йиллари учун пудрат ишлари ҳажмининг жорий нархлардаги қиймати;

Пп - ишларни бажариш жадвалига мувофиқ кейинги йиллар учун ишлар қиймати;

H2 - қурилишнинг иккинчи йилида буюртмачининг олдиндан берилган аванси;

K2 - пудрат шартномаси (контракт) тузилган вақтда белгиланган объектнинг қийматига нисбатан ҳисоблаб чиқиладиган объект қурилишининг учинчи йили учун шартномавий нарх ўзгаришини ҳисобга олувчи коэффициент.

Қурилишнинг кейинги йиллари учун объект қурилиш қиймати ҳам шу тартибда аниқланади.

K коэффициентни - қурилишнинг иккинчи йили (ва кейинги йиллари) учун шартномавий нарх ўзгаришини аниқлаш буюртмачи ва пудратчи билан биргаликда қуйидаги асосий нарх шакллантирувчи компонентлар асосида аниқланади:

а) меҳнат харажатлари (энг кам ойлик иш ҳақининг ўзгариши);

б) электр энергияси ("Ўзбекэнерго" компанияси);

- в) ёнилғи-мойлаш материаллари ("Ўзбекнефтгаз" компанияси);
- г) металл ("Ўзметкомбинат" бирлашмаси);
- д) цемент (цемент заводлари);
- е) кум (завод-карьерлар);
- ж) йиғма темир-бетон буюмлари (тайёрловчи заводлар);
- з) ёғоч-тахта материаллар (биржа нархлари);
- и) ғишт (тайёрловчи заводлар) ва бошқа компонентлар.

Бунда компонентлар ва асосий қурилиш материалларининг турлари ҳар бир муайян объект бўйича, пудрат шартномаси (контракт) тузилган пайтдаги объектни қуриш қийматининг камида 70 фоизини ташкил этадиган асосий нарх шакллантирувчи компонентларни ҳисобга олган ҳолда танланади.

Аниқланган пудрат ишлари (хизматлар) қиймати ушбу қурилиш объекти бўйича танлов савдолари (тендер) ўтказган танлов комиссияси томонидан кўриб чиқилади ва тасдиқланади.

Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги, Иқтисодиёт вазирлиги, "Давархитектқурилиш" кўмитаси, Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш, рақобат ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш давлат кўмитаси объектлар марказлаштирилган манбалар (давлат капитал қўйилмалари) ҳисобига қурилганда иккинчи йилга (ва кейинги йилларга) қурилишнинг шартномавий жорий нархи аниқлаштирилиши устидан доимий мониторингни амалга оширадилар. (ЎзР ВМ 12.08.2005 й. 196-сон Қарори таҳриридаги банд)

Объект қурилишининг кейинги йиллари учун шартномавий нархлар тўғри аниқланиши учун жавобгарлик қонун ҳужжатларига мувофиқ пудрат шартномаси (контракт) тузган буюртмачи билан пудратчи ташкилотлар зиммасига юкланади.

Ўзаро ҳисоб-китоб қилишда нархни шакллантирувчи асосий омиллар ва бошқа ҳисоблаб чиқиладиган кўрсаткичлар асоссиз қўлланилиши натижасида иккинчи йилга ва кейинги йилларга объектлар қурилиши қиймати ошириб юборилиши ҳоллари аниқланган тақдирда ошириб юборилган сумма қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда республика бюджетидега тикланади.

2.2. Объектлар ва ресурс смета ҳужжатларининг турлари

Ресурс смета ҳужжатлари объект нарҳини, муайян кетма-кетликда, иш турлари (харажатлари) – ишларнинг босқичи – объект – топшириладиган комплекс – қурилиш навбати – умуман қурилишдан иборат бўлган қурилишнинг кичик элементларидан йирикроқ элементларига босқичма-босқич ўтган ҳолда аниқлаш имкониятини беради.

Ресурс смета ҳужжатларини тузишга мувофиқ алоҳида қуриладиган бино (ишлаб чиқариш корпуси ёки цех, омбор, вокзал, сабзаёт сақланадиган омбор, турар жой биноси, клуб ва шу кабилар) ёки иншоот (кўприк, тоннель, платформа, тўғон ва шу кабилар) ва унга тегишли барча қурилмалар (галарей, эстакада ва шу кабилар), ускуналар, мебель, инвентарь, ёрдамчи ва қўшимча қурилмалар, шунингдек, зарурат бўлган ҳолатларда ёндош муҳандислик тармоқлари ва умуммайдон ишлари (вертикал режалаштириш, ободонлаштириш, кўкаламлаштириш ва шу кабилар) *қурилиш объекти* деб қабул қилинади.

Умумий технологик ёки бошқа вазифаларни бажариш учун мўлжалланган бино ва иншоотлар мажмуаси (цехларнинг блоки, қозонхона ва ёқилғи омбори, бир нечта резервуар, сув олувчи, тозаловчи ва бошқа иншоотлар гуруҳи) ҳам қурилиш объекти бўлиши мумкин.

Корхоналар, ишлаб чиқариш ёки турар жой-фуқаролик комплекслари қурилишида ташқи тармоқлар ва уларга хизмат кўрсатувчи ҳамда ёрдамчи иншоотлар (сув таъминоти, канализация, иссиқлаштириш, газлаштириш, электр энергия таъминоти ва бошқалар), шахобча йўллари, завод ёки мавзе

ичидаги йўллар, бошқа умуммайдон ишлари алоҳида қурилиш объектлари ҳисобланади.

ЛОКАЛЬНАЯ РЕСУРСНАЯ ВЕДОМОСТЬ №

№ п.п.	Шифр номера мероприятия и коды ресурсов	Наименование работ и затрат	Единица измерения	Количество	
				по плану	по сметным данным
1	2	3	4	5	6
1	E1504-005-03	ОКРАСКА ПОЛИВИНИЛЦЕТАТНЫМИ ВОДОЭМУЛЬСИОННЫМИ СОСТАВАМИ УЛУЧШЕННАЯ ПО ШТУКАТУРКЕ СТЕН	100М2	1,50	
1.1	1	ЗАТРАТЫ ТРУДА РАБОЧИХ-СТРОИТЕЛЕЙ	ЧЕЛ.-Ч	42,9	64,35
1.2	3	ЗАТРАТЫ ТРУДА МАШИНИСТОВ	ЧЕЛ.-Ч	0,17	0,255
1.3	1522	ПОДЪЕМНИКИ МАЧТОВЫЕ СТРОИТЕЛЬНЫЕ 0,5 Т	МАШ.-Ч	0,02	0,03
1.4	2499	АВТОМОБИЛИ БОРТОВЫЕ ГРУЗОПОДЪЕМНОСТЬЮ ДО 5 Т	МАШ.-Ч	0,15	0,225
1.5	31054	КРАСКИ ВОДОЭМУЛЬСИОННЫЕ	Т	0,063	0,0945
1.6	31710	ШПАТЛЕВКА КЛЕЕВАЯ	Т	0,051	0,0765
1.7	35538	ШКУРКА ШЛИФОВАЛЬНАЯ ДВУХСЛОЙНАЯ С ЗЕРНИСТОСТЬЮ 40/25	М2	0,84	1,26
1.8	44059	ВЕТОШЬ	КГ	0,51	0,465
Итого по локальной ресурсной ведомости:					
ТРУДОВЫЕ РЕСУРСЫ					
1	1	ЗАТРАТЫ ТРУДА РАБОЧИХ-СТРОИТЕЛЕЙ	ЧЕЛ.-Ч	64,35	
2	3	ЗАТРАТЫ ТРУДА МАШИНИСТОВ	ЧЕЛ.-Ч	0,255	
СТРОИТЕЛЬНЫЕ МАШИНЫ И МЕХАНИЗМЫ					
3	1522	ПОДЪЕМНИКИ МАЧТОВЫЕ СТРОИТЕЛЬНЫЕ 0,5 Т	МАШ.-Ч	0,03	
4	2499	АВТОМОБИЛИ БОРТОВЫЕ ГРУЗОПОДЪЕМНОСТЬЮ ДО 5 Т	МАШ.-Ч	0,225	
МАТЕРИАЛЬНЫЕ РЕСУРСЫ					
5	31054	КРАСКИ ВОДОЭМУЛЬСИОННЫЕ	Т	0,0945	
6	31710	ШПАТЛЕВКА КЛЕЕВАЯ	Т	0,0765	
7	35538	ШКУРКА ШЛИФОВАЛЬНАЯ ДВУХСЛОЙНАЯ С ЗЕРНИСТОСТЬЮ 40/25	М2	1,26	
8	44059	ВЕТОШЬ	КГ	0,465	

Қурилишнинг ихтисослашган турларининг ўзига хос хусусиятлари ҳам у ёки бу бино ва иншоотларни алоҳида объектлар қаторига киритишда ҳисобга олинади. Бундай объектлар сирасига қуйидагилар киради:

нефть ва газ саноатида – нефть ёки газ қувурлари (эксплуатация қилинаётган ва қидирув қувурлари) ва уларга тегишли барча ускуналар, ёрдамчи иншоотлар ва ишлар;

кўмир ва тоғ-кон руда саноатида – кавлаб бориш ва кавланаётган конлар ва шахталарнинг бошқа ер ости иншоотларини ускуналар билан жиҳозлаш ишлари;

мелиорация ва сув хўжалигида – барча иншоотлари билан бирга канал ёки канал қисми, барча иншоотлари ва иш турлари билан бирга мелиорация қилинидагиган ер майдонлари;

темир йўл қурилишида – перегон (иккита қўши станция орасидаги масофа) ёки алоҳида пункт чегарасида, алоқа тармоқлари, СМБ (сигнализация, марказлаштириш, блокировка – поездлар ҳаракатини автоматик равишда бошқариши тизими), электр энергия таъминоти ёки контакт тармоғининг муайян қисмидаги темир йўл кўтармаси ёки йўлнинг юқори қисмидаги кўтарма;

автомобиль йўли қурилишида – ер полотноси (кўтармаси), йўл тўшамаси, сув қувурлари ва автомобиль йўли маълум қисми чегарасидаги бошқа иншоотлар. Чизиқли қурилишда (темир ва автомобиль йўллари, электр токи ва алоқа узатиш линиялари, магистраль қувурлар ва ҳк.) участкаларнинг бири чегарасидаги бинолар гуруҳи (масалан: тиркалган деворлар, ер кўчиши ва силжишига қарши мўлжалланган иншоотлар, перегон чегарасида - сув ўтказувчи қувурлар, алоҳида пункт чегарасида - стрелка постлари, техник кўриқдан ўтказиш пунктлари; маълум участкада – кучайтириш пунктлари гуруҳи, алоқа қурилмалари ва СМБ).

**ЛОКАЛЬНАЯ РЕСУРСНАЯ ВЕДОМОСТЬ №
(ВЕДОМОСТЬ РАСХОДА МАТЕРИАЛОВ)**

№ п/п	Наименование материалов и конструкций	Единица измерения	Количество	Стоимость в текущих ценах	
				единицы	На весь объем
1	2	3	4	5	6
Ресурсы по видам ПНР					
ЗАТРАТЫ ТРУДА					
1	ЗАТРАТЫ ТРУДА РАБОЧИХ-СТРОИТЕЛЕЙ	ЧЕЛ.-Ч	64,350		
2	ЗАТРАТЫ ТРУДА МАШИНИСТОВ	ЧЕЛ.-Ч	0,2550		
	ИТОГО ПО ТРУДОВЫМ РЕСУРСАМ (БЕЗ МАШИНИСТОВ)	ЧЕЛ.-Ч	64,605		
СТРОИТЕЛЬНЫЕ МАШИНЫ И МЕХАНИЗМЫ					
1	ПОДЪЕМНИКИ МАЧТОВЫЕ СТРОИТЕЛЬНЫЕ 0,5 Т	МАШ.-Ч	0,030	6412,00	192,36
2	АВТОМОБИЛИ БОРТОВЫЕ ГРУЗОПОДЪЕМНОСТЬЮ 5 Т	МАШ.-Ч	0,225	25880,00	5823,00
	ИТОГО ПО СТРОИТЕЛЬНЫМ МАШИНАМ	СУМ			6 015
СТРОИТЕЛЬНЫЕ МАТЕРИАЛЫ, ИЗДЕЛИЯ И ДЕТАЛИ					
1	КРАСКИ ВОДОЭМУЛЬСИОННЫЕ	Т	0,0945	6 250 300,00	590 653
2	ШПАТЛЕВКА КЛЕЕВАЯ	Т	0,0765	856 200,00	65 499
3	ШКУРКА ЦЕЛИФОВАЛЬНАЯ ДВУХСЛОЙНАЯ С ЗЕРНИСТОСТЬЮ 40/25	М2	1,260	12 450,00	15 687
4	ВЕТОШЬ	КГ	0,4650	4 870,00	2 265
	ИТОГО ПО МАТЕРИАЛЬНЫМ РЕСУРСАМ	СУМ			674 104

Агар лойиҳага асосан қурилиш майдончасида ёрдамчи ва қўшимча объектларсиз фақат битта асосий объект қуриляётган бўлса (масалан: саноатда – асосий цех биноси; транспортда – темир йўл вокзалининг

биноси; турар жой қурилишида – турар жой, театр, мактаб биноси ва шу кабилар), у ҳолда объект тушунчаси қурилиш тушунчаси билан мувофиқ бўлиши мумкин.

Қурилиш баҳоси, капитал маблағлар киритиш тузилмасига мувофиқ, қуйидаги ишлар ва харажатлар бўйича тоифаларга бўлинади:

- умумқурилиш ва махсус қурилиш ишлари;
- ускуналарни монтаж қилиш бўйича ишлар (монтаж ишлари);
- ускуна, мебель ва инвентарга қилинадиган харажатлар;
- ишлаб чиқариш хусусиятига эга бўлган бошқа харажатлар (вақтинчалик бино ва иншоотлар, қишки мавсумдаги нархларнинг ошиши, вахта методи ва шу кабилар);
- буюртмачи ва пудратчининг бошқа харажатлари.

Қурилиш баҳосини белгилашда *умумқурилиш ва махсус ишлар* сирасига қуйидагилар киради:

бино ва иншоотларни қуриш бўйича: ер ишлари, йиғма ва монолит темирбетон ва бетон, ғишт, блок, металл, ёғоч ва бошқа қурилиш конструкциялари, пол, том, пардозлаш ишлари;

кон юзасини очиш, бурғулаш-портлатиш, устун қозиқ қоқиш, тупроқни мустаҳкамлаш, пастга туширилувчи қудуқларни жойлаштириш, қудуқларни бурғулаш, қурилиш конструкциялари ва ускуналарини коррозиядан сақлаш, иссиқлик изоляцияси (шу жумладан, қозонлар, саноат печлари ва бошқа агрегатларни ўта чидамли қоплама билан ўраш), тоғ-кон кавлаш, сув ости-қурилиш (ғаввослик) ишлари;

турар-жой ва жамоат биноларини ёритиш бўйича ишлар;

ички сув қувурлари, канализация, иситиш қувурлари, газ таъминоти, вентиляция ва ҳавони совитиш тизимини ўтказиш бўйича ишлар (иситиш қозонлари, радиаторлар, калорифер, бойлер, насос ва бошқа санитария-техник жиҳозлар ва мосламалар нархини қўшиб ҳисоблаганда);

ихтисослашган қурилишда бажариладиган ишлар, шу жумладан: автомобиль ва темир йўллари; кўприklar ва қувурлар; тоннеллар ва метрополитенлар; трамвай йўллари; аэродромлар; электр токи узатиш тармоқлари; алоқа, радио ва телевидение иншоотлари, гидротехник иншоотлари конструкциялари, стапель ва слипларнинг кема ўтказувчи йўллари; саноат печлари ва қувурлари; нефть ва газ қудуқларини бурғулаш (шу жумладан, денгиз шароитида); эрозия, сел, кўчки, силжиш ва бошқа табиий офатларга қарши иншоотлар; қирғоқни мустаҳкамлаш ишлари; мелиорация ишлари (суғориш, қуритиш, сув келтириш);

сув таъминоти, канализация, иссиқлик ва электр энергия таъминотининг ташқи тармоқлари ва иншоотларини; газ-нефть маҳсулотлари учун магистраль қувурларни, оқова сувларни тозалаш ва атмосфера ифлосланишидан сақлашга мўлжалланган иншоотларни қуриш бўйича ишлар;

кўкаламлаштириш, ихота ва кўп йиллик мевали дарахтларни ўтказиш ишлари;

қурилиш ҳудудини тайёрлаш бўйича ишлар: дарахт ва буталарни кесиш, тўнкаларни қўпориш, майдонни режалаштириш, тупроқни ювиш ва рельефни тузиш бўйича бошқа ишлар, қурилмаларни бузиш ва қўчириш ва шу кабилар;

заминлар, пойдеворлар ва таянч конструкцияларни ускуналар билан жиҳозлашга тайёрлаш бўйича ишлар; бино ва иншоотлар қурилиши билан боғлиқ бўлган геологик ва гидрогеологик (шурфлаш, сувни тортиб олиш ва бошқа), тубни чуқурлаштириш, тоғ-капитал ва юзасини очиш бўйича ишлар;

ресурс смета нормалари тўпламларида кўзда тутилган бошқа қурилиш конструкциялари ва ишлари, шу жумладан корхона, бино ва иншоотлар

реконструкцияси ва уларни қайта техник жиҳозлашда бажарилувчи қурилиш конструкцияларини қисмларга ажратиш бўйича ишлар.

Қурилиш нархини белгилашда *монтаж ишлари* сирасига қуйидагилар киради:

ускуналарнинг барча турларини, шу жумладан компрессор машиналари, насослар, вентиляторлар, электртехник қурилмалар, электр печлар, автоматлаштириш асбоблари ва воситалари ҳамда ҳисоблаш техникасини доимий эксплуатация қилинувчи жойда лойиҳавий ҳолатда йиғиш ва ўрнатиш (шу жумладан текшириш ва якка тартибда синовдан ўтказиш);

электр таъминот линиялари ва тармоқларини электр қурилмаларига ўтказиш, электр тармоқларига улаш ва электр машиналарини созлашга топширишга тайёрлаш;

технологик қувурларни ётқизиш ҳамда сув, ҳаво, буғ, совитувчи ва бошқа суюқликларни ускуналар монтажи бўйича ресурс смета нормалари тўпламларида кўзда тутилган ҳажмларда ускуналарга ўтказилишини бажариш;

ускуналар монтажи бўйича ресурс смета нормалари тўпламларида кўзда тутилган бошқва ишлар, шу жумладан фаолият кўрсатаётган корхоналар, бино ва иншоотларнинг реконструкцияси ва қайта техник жиҳозланишида бажариладиган ускуналар, мосламалар, машиналар ва қурилмаларнинг демонтажи.

4. Объект сметаси ҳисоби (объект сметаси тузилиши: тартибий тузилиши ва қўлланиш соҳаси)

ОБЪЕКТНАЯ РЕСУРСНАЯ ВЕДОМОСТЬ

№№ ПП	ХАРАЖАТЛАР ТУРЛАРИ	БАҲОСИ
		(минг.сўм)
1	УСКУНАЛАР, МЕБЕЛЛАР ВА ИНВЕНТАРЛАР ХАРАЖАТЛАРИ	0,000
2	ҚУРИЛИШ МАТЕРИАЛЛАРИ, БУЮМЛАРИ ВА КОНСТРУКЦИЯЛАРИ ХАРАЖАТЛАРИ	721,291
3	ЯГОНА ИЖТИМОИЙ СУҒУРТА БИЛАН ҲИСОБЛАНГАН АСОСИЙ ИШИ ҲАҚИ ХАРАЖАТЛАРИ	649,870
4	ҚУРИЛИШ МАШИНА ВА МЕХАНИЗМЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ ХАРАЖАТЛАРИ	6,015
5	ИШЛАБ ЧИҚАРИШГА ОИД БОШҚА ХАРАЖАТЛАР	0
6	ЖАМИ ТЎҒРИ ХАРАЖАТЛАР	1 377,176
7	ПУДРАТЧИНИНГ БОШҚА ХАРАЖАТЛАРИ, 17,27%	237,838
8	БУЮРТМАЧИНИНГ БОШҚА ХАРАЖАТЛАРИ	0,000
9	ҚУРИЛИШ ОБЪЕКТНИ СУҒУРТАЛАШ ХАРАЖАТЛАРИ	0,000
10	НАВБАТДАГИ ЙИЛДА ҚУРИЛИШИ НАРХИНИНГ ОШИШИНИНГ ИНДЕКСИ ПРОГНОЗИ ҚАРАБ АНИҚЛАНАДИГАН ТАВАККАЛЧИЛИК КОЭФФИЦИЕНТИ	1,00
11	ЖАМИ ҚУРИЛИШ ҚИЙМАТИ ЖОРИЙ БАҲОДА	1 615,014
12	ҚҚС 20%	323,003
13	ЖАМИ ҚУРИЛИШ ҚИЙМАТИ ЖОРИЙ БАҲОДА ҚҚС 20% БИЛАН	1 938,017

Қурилиш нарҳини белгилашда ҳисобга олинувчи *асбоб-ускуна, мебель ва инвентарнинг* нарҳи қуйидагилар:

1) Харид қилиш (тайёрлаш) ва объект омборига келтириш нарҳи:

монтаж қилинувчи ва монтаж қилинмайдиган ускуналарнинг барча турлари (технологик, энергетик, кўтариш-транспорт, насос-компрессор ва бошқа), шу жумладан ностандарт (лойиҳалаштириш нарҳини қўшиб ҳисоблаганда), ташкилий техника, лабораториялар, турли устахоналар, тиббий хоналарнинг ускуналари;

ишлаб чиқариш билан технологик равишда боғлиқ бўлган транспорт воситалари, шу жумладан лойиҳада кўзда тутилган йўлларда юкларни ташишга мўлжалланган ва қурилишни амалга ошираётган ташкилот балансига киритилувчи ҳаракатланувчи темир йўл состави ҳамда оммавий бўлмаган юкларни ташишга ихтисослашган бошқа транспорт турларининг махсус ҳаракатланувчи состави;

территориялар, цехлар ва бошқа объектларни тозаловчи машиналар, ёнғин ўчириш воситаларининг ускуналари;

назорат-ўлчов асбоблари, автоматлаштириш ва алоқа воситалари;

ишга тушириладиган ишлаб чиқаришларнинг дастлабки фондларига киритилувчи асбоб, инвентарь, штамплар, мосламалар, жиҳозлар, эҳтиёт қисмлар, ярим тайёр ёки тайёр маҳсулотни ташиш учун мўлжалланган контейнерлар

ётоқхоналар, коммунал хўжалик, маърифий, маданий, соғлиқни сақлаш, савдо объектларини дастлабки жиҳозланиши учун зарур бўлган ускуналар, асбоблар, инвентарь, мебель ва бошқа ички асбоб-анжомлар.

2) бир марталик буюртмалар учун тайёрланиш цикли узоқ бўлган машиналар ва мураккаб технологик ускуналар конструкциясини ишлаш чиқишининг нархи;

3) ресурс смета нормаларида ускуналар билан монтаж қилиниши ҳисобга олинган материал, маҳсулот ва конструкцияларнинг нархи;

4) шефмонтаж ускуналарнинг нархи.

Пудратчи ташкилотларининг бошқа харажатлари ва буюртмачиларнинг бошқа харажатлари Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси томонидан белгиланган тартибда тасдиқланган “Қурилиш объектларини шартномавий нархини ҳисоблашда буюртмачи ва пудратчининг “бошқа харажатларини” аниқлаш бўйича услубий тавсиялар”га мувофиқ аниқланади.

Ишлаб чиқариш билан боғлиқ бўлган бошқа харажатлар. Ишлаб чиқариш билан боғлиқ бўлган бошқа харажатларни аниқлаш тартиби ШНҚ 4.01.16 -09нинг 4.12, 5.11, 6.7 бандларида берилган.

Лойиҳалаштирилаётган корхоналар, бинолар, иншоотлар ёки уларнинг навбатлари қурилишининг нархини аниқлаш учун локал ресурслар рўйхатларидан, объект ресурс рўйхатларидан, ишлар ҳажми рўйхатидан ташкил топган йиғма рўйхат тузилади.

Локал ресурслар рўйхатлари бирламчи ҳужжатлар бўлиб, ишчи лойиҳа, ишчи ҳужжатлар (ишчи чизмалар) ишлаб чиқиш жараёнида аниқланган ҳажмларга асосланган бино ва иншоотлар бўйича алоҳида ишлар ва харажатлар ёки умуммайдон ишлари учун алоҳида тузиладилар.

Объект ресурсларининг рўйхатлари ўз таркибида объект учун локал ресурслар рўйхатларидаги кўрсаткичларни бирлаштирадилар ва смета ҳужжатлари бўлиб ҳисобланадилар, уларга асосланган ҳолда объектлар қурилишининг

шартномавий жорий нархлардаги баҳоси бўйича буюртмачи ва пудратчи ўртасида ҳисоб-китоблар амалга оширилади.

Корхона, бино, иншоотлар (ёки уларнинг навбатлари) қурилишининг йиғма ресурс рўйхатлари янги қурилаётган, кенгайтирилган, реконструкция қилинаётган, қайта техник жиҳозланаётган корхоналар, бинолар ва иншоотлар учун объект ресурс рўйхатлари асосида тузиладилар.

Корхона, бино ёки иншоот қурилишида атроф муҳит муҳофазаси бўйича чора-тадбирларнинг амалга оширилиши кўзда тутилган бўлса, у ҳолда ресурслар ва атроф муҳит муҳофазаси бўйича рўйхат тузилади.

Қурилиш конструкциялари ва ишлари ёки ускуналар монтажи учун умумқурилиш ресурс сметалари бўлмаган ҳолатларда лойиҳа (ишчи лойиҳа) таркибида конструктив элементлар ва қурилиш ишларининг турлари ҳамда ускуна монтажи учун яқка тартибда ресурс нормалари ишлаб чиқилади ва ШНҚ 4.01.01-04 “Қурилиш нархларини шакллантириш учун ресурс норматив ҳужжатлар тизими”да белгиланган тартибга мувофиқ лойиҳа таркибида тасдиқланади.

Қурилиш ва монтаж ишларининг айрим турлари учун локал ресурс рўйхатлари, шунингдек ускуналар сонининг ҳисоби қуйидаги маълумотлар асосида тузилади:

бино, иншоотлар ва уларнинг қисмлари ҳамда конструктив элементларининг ишчи чизмалар бўйича қабул қилинган параметрлари;

ишчи чизмалар бўйича белгиланадиган қурилиш ва монтаж ишлари ҳажмининг рўйхати бўйича қабул қилинган ишлар ҳажми;

буюртма спецификациялар, рўйхатлар ва ишчи чизмалар бўйича қабул қилинган ускуна, мебель ва инвентарь номенклатураси ва сони;

ишларнинг тури, конструктив элементлар, шунингдек ускуна, мебель ва инвентарлар учун амалдаги ресурс смета нормативлар.

Қабул қилинган техник ечимлар бўйича локал ресурс рўйхатлари тузилаётганида амалдаги смета нормативлари ёки ресурсларга бўлган эҳтиёжларни белгилаш усулларининг танлови қуйидаги шартлардан келиб чиққан ҳолда бажарилади:

агар ишчи чизмалар бўйича рўйхатлар тузиш учун мўлжалланган йириклаштирилган ресурс смета нормалари (ЙРСН) мавжуд бўлса, у ҳолда ана шу йириклаштирилган ресурс смета нормалари қабул қилинади;

агар йириклаштирилган ресурс смета нормалари бўлмаса, лекин намунавий ва қурилишнинг маҳаллий шароитларига мос ва иқтисод нуқтаи назарида самарали ҳисобланган қайта қўлланилувчи якка тартибдаги лойиҳаларнинг ресурс сметалари бўлса, у ҳолда айнан шу ресурс смета нормативлари қабул қилинади;

агар йириклаштирилган ресурс смета нормалари, шунингдек намунавий ва қурилишнинг маҳаллий шароитларига мос ва иқтисод нуқтаи назарида самарали ҳисобланган қайта қўлланилувчи якка тартибдаги лойиҳаларнинг ресурс сметалари бўлмаса, у ҳолда қурилиш конструкциялари ёки қурилиш ва монаж ишларининг айрим турлари учун мувофиқ тўпламлардаги ресурс смета нормалари қабул қилинади.

(наименование стройки)						
СВОДНАЯ РЕСУРСНАЯ ВЕДОМОСТЬ СТРОИТЕЛЬСТВА						
№ п.п.	Наименование затрат	ПО ОБЪЕКТУ	ЖИЛОЙ ДОМ 1	ЖИЛОЙ ДОМ 2	ВНУТРИПЛОЩАДЧНЫЕ СЕТИ	БЛАГОУСТРОЙСТВА И ОСВЕЩЕНИЕ
		ТЫС СУМ	ТЫС СУМ	ТЫС СУМ	ТЫС СУМ	ТЫС СУМ
1	ЗАТРАТЫ НА ОБОРУДОВАНИЕ, МЕБЕЛЬ И ИНВЕНТАРЬ С УЧЕТОМ ТРАНСПОРТНЫХ И ЗАГОТОВИТЕЛЬНО-СКЛАДСКИХ РАСХОДОВ	183 103,368	92 551,684	92 551,684	-	-
2	ЗАТРАТЫ НА СТРОИТЕЛЬНЫЕ МАТЕРИАЛЫ, ИЗДЕЛИЯ И КОНСТРУКЦИИ С УЧЕТОМ ТРАНСПОРТНЫХ И ЗАГОТОВИТЕЛЬНО-СКЛАДСКИХ РАСХОДОВ	12 864 072,207	5 876 357,234	5 876 357,234	65 887,709	245 478,030
3	ЗАТРАТЫ НА ОСНОВНУЮ ЗАРАБОТНУЮ ПЛАТУ С УЧЕТОМ НАЧИСЛЕНИЙ НА СОЦИАЛЬНОЕ СТРАХОВАНИЕ	2 306 869,123	1 125 916,988	1 125 916,988	29 186,444	25 948,702
4	ЗАТРАТЫ НА ЭКСПЛУАТАЦИЮ МАШИН И МЕХАНИЗМОВ (С УЧЕТОМ ЗАРПЛАТЫ МАШИНИСТОВ)	383 937,599	158 178,016	158 178,016	6 284,954	61 286,613
5	ПРОЧЕЕ ЗАТРАТЫ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ХАРАКТЕРА	317 232,047	153 949,723	153 949,723	2 178,221	7 153,380
6	ПРОЧЕЕ ЗАТРАТЫ И РАСХОДЫ ПОДДРЯЧКА	2 602 970,835	1 263 197,219	1 263 197,219	17 881,069	58 693,329
7	ЗАТРАТЫ НА СТРАХОВАНИЕ СТРОИТЕЛЬСТВА ОБЪЕКТОВ	56 560,582	27 448,317	27 448,317	388,542	1 275,405
8	ИТОГО СТОИМОСТЬ СТРОИТЕЛЬСТВА В ТЕКУЩИХ ЦЕНАХ	17 916 843,761	8 697 599,181	8 697 599,181	121 807,939	399 839,459
9	НДС 20%	3 583 369,152	1 739 519,836	1 739 519,836	24 381,288	79 967,892
10	ИТОГО СТОИМОСТЬ СТРОИТЕЛЬСТВА В ДОГОВОРНЫХ ТЕКУЩИХ ЦЕНАХ С НДС	21 500 212,913	10 437 119,018	10 437 119,018	146 189,227	479 807,351

Қурилиш ишларининг айрим турлари, ихтисослашган пудратчи қурилиш ва монтаж ташкилотларининг лойиҳа ҳужжатларининг тузилмасидаги ўзига хос

хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда локал ресурс рўйхатлар қуйидагилар учун тузилади:

1) бино ва ишоотлар бўйича:

қурилиш ишлари, махсус қурилиш ишлари, ички санитария-техника ишлари, ички электр ёритиш, электр кучланиш ускуналари, технологик ва бошқа турдаги ускуналар, назорат-ўлчов асбоблари (НЎА), кам токли қурилмалар (алоқа, сигнализация ва ҳк.), мосламлар, мебель, инвентарь сотиб олиш ва бошқа ишлар;

2) умуммайдон ишлари бўйича:

вертикал режалаштириш, муҳандислик тармоқларини ўрнатиш ва йўлларни ташкил этиш, территорияни ободонлаштириш, кичик меъморий шакллларни жойлаштириш ва бошқалар.

Локал ресурс рўйхатларда маълумотлар бино (иншоот)нинг алоҳида конструктив элементлари, ишларнинг турлари ва тузилмалар бўйича гуруҳларга ажратилади. Гуруҳларга ажратиш тартиби ишларнинг технологик кетма-кетлигига мувофиқ бўлиши ва қурилишнинг айрим турларининг специфик хусусиятларини ҳисобга олиши керак. Ушбу тартиб идоравий норматив ҳужжатлар билан белгиланиши лозим. Бунда бино ва иншоотлар бўйича бажариладиган ишлар ер ости (“ноль цикли” ишлари) ва ер усти қисмларга бўлиниши мумкин.

Гуруҳларга ажратишнинг юқорида баён этилган принципига кўра:

қурилиш ишлари учун локал ресурс рўйхати қуйидаги бўлимлардан иборат бўлиши мумкин: ер ишлари; пойдеворлар ва деворнинг ер ости қисмлари; деворлар; каркаслар; ораёпмалар; пардеворлар; поллар ва заминлар; том қопламлари ва ёпмалари; очик ўринларни тўлдириш; зинапоялар ва майдончалар, пардозлаш ишлари; турли ишлар (пешайвон, ташқи девор атрофи тўшамаси ва бошқалар) ва ҳк.;

махсус қурилиш ишлари учун локал ресурс рўйхатида қуйидаги бўлимлар бўлиши мумкин: ускуналар учун пойдеворлар; махсус заминлар; канал ва чуқурчалар; обмуровка (ҳимоя қатлами), футеровка ва изоляция; кимёвий ҳимоя қатламлари ва ҳк.;

ички санитария-техника ишларининг локал ресурс рўйхати қуйидаги бўлимлардан иборат бўлиши мумкин: сув қувурлари, канализация, иситиш тизими;

вентиляция ва ҳавони совитиш ва ҳк.

ускуналарни ўрнатиш учун локал ресурс рўйхатида қуйидаги бўлимлар бўлиши мумкин: технологик ускуналарни сотиб олиш ва монтаж қилиш; технологик қувурлар; металл конструкциялар (ускуналарни ўрнатиш билан боғлиқ) ва ҳк.

Локал ресурс рўйхатлари Ўзбекистон Республикаси Давархитектқурилиш қўмитаси томонидан белгиланган, Ўзбекистон Республикаси Давархитектқурилиш қўмитасининг 12.12.2003 й. 74-сонли буйруғи билан тасдиқланган “Қурилиш ва монтаж ишлари учун ресурс ҳисоблари (сметалари)ни тузиш бўйича услубий тавсияномалар”ида кўрсатилган шакллар бўйича тузилади.

Лойиҳада белгиланган маълумотларга кўра қайта фойдаланиш учун яроқли конструкция, материаллар ва маҳсулотлар ёки йўл-йўлакай қурилиш учун зарур бўлган айрим материаллар (тош, шағал ва бошқалар) олиними учун конструкцияларни (металл, темирбетон ва бошқа) қисмларга ажратиш, бино ва иншоотларни бузиш бажарилаётган бўлса, бино ва иншоотларни қисмларга ажратиш, бузиш (кўчириш) ва бошқа ишлар бўйича локал смета якунларига асосланган ҳолда, капитал маблағлар киритилишини камайтирувчи қайтарма ресурслар маълумотнома асосида келтирилади.

Қайтарма ресурслар алоҳида сатрда “Шу жумладан қайтарма ресурслар” деб кўрсатилади ва келгусида фойдаланиш учун олинадиган конструкция, материал ва маҳсулотлар номенклатура ва сони бўйича якуний смета асосида белгиланади. Бу каби конструкция, материал ва маҳсулотларнинг нархи бозор нархлари ва эскириши, шунингдек уларни яроқли ҳолатга келтириш ва омборга олиб келишга сарфланган харажатлар ҳисобга олинган ҳолда, буюртмачи томонидан, комиссия асосида, белгиланади. Кўрсатилган қайтарма ресурслар нархига пудратчининг бошқа харажатлари қўшилади.

Йўл-йўлакай олинган материалларнинг нархи, агар уларни амалга оширилаётган қурилишда ишлатишнинг имкони бўлмай туриб, лекин келгусида

сотиш имконияти бўлса, тайёрлашнинг франко-жойи (маҳаллий материаллар ва қазилмалар учун франкокарьер; ўрмон кесилишида олинадиган ёғоч учун франко-дарахт кесилаётган участка ва ҳк.) нархлари бўйича белгиланади.

Агар (керакли хужжатлар билан тасдиқланган) бузишдан ҳосил бўлган ёки йўл-йўлакай қазиб олинган материаллардан фойдаланиш ёки сотиш имкони бўлмаса, уларни баҳоси қурилиш баҳосида ҳисобга олинмайди.

Асосий фондларда рўйхатга олинган ва демонтаж қилиниб, кенгайтирилаётган, реконструкция қилинаётган ёки қайта техник жиҳозланаётган корхона чегарасида қурилаётган бинога кўчирилиши мўлжалланаётган ускуналардан фойдаланишда локал ресурс рўйхатларида фақат ушбу ускунанинг демонтажи ва қайта монтажи бўйича ресурслари кўрсатилади, ресурс рўйхати яқунлари учун эса, тасдиқловчи инстанция ҳамда лойиҳа (ишчи лойиҳа)нинг техник-иқтисодий кўрсаткичларини белгилаш учун ушбу ускунанинг рўйхати ва балансида қайд этилган нархи, қайта техник жиҳозланиш учун белгиланган нарх бундан истисно, маълумотнома асосида кўрсатилади.

3-амалий: Қурилиш баҳосини шартномавий жорий нархда аниқлаш қоидалари

Режа

3.1 Қурилиш ишлари ҳажмини аниқлаш

3.2 Бино қурилиш ҳажмини аниқлаш.

Қурилиш ҳажмини аниқлашда бинолар чордоқли ва чордоқсиз том ёппа турларига ажратилади. Улар учун қурилиш ҳажмини ҳисоблаш қоидаси турлича ҳисобланади.

Чордоқ қопламали (V_1) бинолар учун қурилиш ҳажми қуйидаги формула орқали аниқланади:

$$V_1 = S_1 * H,$$

Бу ерда:

S_1 - цоколдан юқори биринчи қават баландлигида ташқи томон бўйича бинонинг горизонтал қирқими юзаси (фасаддаги олд томон сувок ёки пардозлаш облицовка қаватининг қалинлигини инобатга олган ҳолда)

H - қирқим бўйича биринчи қаватнинг тоза поли **отметкаси**дан чордоқ қопламаси тўлдирилган юзасигача бўлган баландлик.

Чордоқ қопламасиз (V_2) бинолар учун қурилиш ҳажми қуйидаги формула орқали аниқланади:

$$V_2 = S_2 * l,$$

S_2 - бинонинг ташқи девор ўрама бўйича вертикал қирқим юзаси (томнинг тепа кўриниши ва биринчи қават тоза поли юзаси, штукатурка ёки облицовка қопламасини инобатга олган ҳолда, лекин бўртиб чиқган архитектура деталларини ҳисобга олмаган ҳолда);

l - цоколдан юқори биринчи қават баландлигида ташқи девор чегаралари бўйича бинонинг узунлиги.

Юқоридаги формулалар орқали бино қурилиш хажмини аниқлашда иккала ҳолда ҳам қуйидаги муҳим жиҳатларига риоя қилиш керак:

- Бино хажмидан йўлақлар хажми айириб ташланади, лекин ложа ва нишнинг хажми эмас.
- Бино хажмига эркер, веранд, тамбур ва бошқа фойдали хажмини оширувчи қисмлар шунингдек, томнинг ташқи кўринишага тушиб турувчи чироқли фонарларқўшилади. Лекин пеш айвон ва балкон хажми қўшилмайди.

Агарда бинонинг қават майдонлари турлича бўлса (мисол учун турар жой биносида марказий қисми ўн қаватли, том қисми етти қаватли) бундай ҳолларда бинонинг ҳар бир қисми учун хажм алоҳида ҳисобланиб сўнгра қўшилади.

Техник мақсадалр учун мўлжалланган чордоқ хонаси бино хажмига қўшилмайди. Агарда лойиҳа бўйича чордоқ габаритида мансард кўзда тутилган бўлса у ҳолда хажмга қўшилади. Бундай хона учун қурилиш хажми худди чордоқ қопламали бинолар учун ҳисобланганидек аниқланади; бунда горизонтал қирқим юзаси мансард баландлигида ташқи девор бўйича (қоплама қалинлигини инобатга олган ҳолда), баландлиги эса мансард хонанинг тоза полидан чордоқ қопламаси юқорисигача олинади (потолокнинг нотекис оғма кўринишида ўртача баландлик аниқланади).

Бино ер тўла ёки ярим ертўла билан лойиҳаланганда юқоридаги тартибда қурилиш хажми ҳисобланса фақатгина ер усти қисми хажми аниқланади. Бинонинг умумий хажми эса унинг ер усти ва ер ости қисмлари хажмлари еғиндисидан аниқланади.

Бинонинг ерости қисми хажми қуйидаги формула орқали аниқланади:

$$V_3 = S_3 * H_1,$$

Бу ерда

S_3 - цоколдан юқорида биринчи қават баландлигида ўлганган ер тўла (ярим ертўла)нинг горизонтал кесими юзаси;

H_1 - ер тўла (ярим ертўла) тоза поли юзасидан биринчи қават тоза поли юзасигача бўлган баландлик.

3.2. Бинонинг умумий, фойдали ва меъёрий майдони, қурилиш ва қаватлар майдонини ҳисоблаш қоидалари.

1. Жамоат биноларининг умумий майдони барча қаватлар майдони еғиндиси кўринишида аниқланади. (техник, мансард, цокол ва ер тўла қаватларини инобатга олган ҳолда).

Бинонинг қаватлари майдонини ташқи деворларнинг ички юзаси чегарасида ўлчаш талаб этилади. Антерсол, бошқа биноларга ўтиш жойлари, ойнали верандалар, галерея, томоша ва бошқа заллар балконларини бинонинг умумий майдонига қўшиш талаб этилади. Кўп чирокли хоналар майдони умумий майдонга фақат биринчи қават доирасидагина қўшилади. Мансард қават майдони ташқи деворларнинг ички чегараси ва чордоқ бўшлиғи билан чегарадош мансард деворлари орқали аниқланади. Оғма ташқи деворларда қават майдони пол баландлигида аниқланади.

2. Жамоат биноларининг фойдали майдони унда жойлашган барча хоналар майдонлари еғиндиси ҳамда балкон, залдаги антерсоллар, фойе ва бошқалар еғиндиси сифатида аниқланади. Зина катаклари, лифт шахтаси, ички очиқ зиналар ва пандуслар ҳисобга олинмайди.

3. Жамоат биноларининг нормали (ҳисобланган) майдони ундаги барча хоналар майдонлари еғиндиси сифатида аниқланади, йўлак, тамбур, зина катаклари, лифт шахтаси, ички очиқ зиналар ва муҳандислик жихозлари, тармоқларини жойлаштириш учун мўлжалланган хоналар майдонларидан ташқари.

Ўқув, шифохона, санаториялар, дам олиш уйлари, кинотеатрлар ва шу каби бошқа бинолардаги соғломлаштириш мақсадда фойдаланиладиган, дам олиш ва навбатда туриш учун мўлжалланган йўлақлар майдони нормали майдонга қўшилади.

Коммутация учун хизмат қиладиган радиоузеллар, сахна ва киноаппаратдаги кўмакчи хоналар фақатгина эни 1 мдан кам бўлмаган, баландлиги 1,8 ва ундан юқори бўлгандагина, ҳамда ўрнатилган шкафлар (муҳандислик шкафларидан ташқари) майдонлари нормали майдонга қўшилади.

4. Доимий муз бўладиган грунтларда қуришг учун лойиҳаланидиган бинони шамоллатиш ертўласи майдони, полдан оғма конструкциягача бўлган баландлик 1.8 мдан кам бўлган чордоқ ва техник чордоқлар, ҳамда лоджа, тамбур, ташқи балконлар, пешайвонлар, бинонинг томонлари, ташқи очиқ зиналар майдонлари бинонинг умумий, фойдали ва нормали майдонига қўшилмайди.

5. Бино хоналарининг майдони девор ва пардеворнинг алоҳида юзаси орасидаги масофа сифатида, пол баландлигида (плинтусни ҳисобга олмаган ҳолда) аниқланадиган ўлчам орқали аниқланади. Мансард қаватда жойлашган хона майдони нишабли деворнинг баландлиги 30° - 1,5 мгача, 45° - 1,1 мгача, 60° ва ундан юқорида-0,5 мгача бўлган чегарада пасайтирувчи коэффициент 0,7 орқали аниқланади.

6. Бинонинг қурилиш майдони цокол баландлигида бино ташқи девори бўйлаб горизонтал қирқим сифатида бўртиб чиққан

қисмларини инобатга олган ҳолда аниқланади. Устунларда жойлашган бино ости майдони ҳамда бино ости йўлаклари қурилиш майдонига қўшилади.

7. Бино устки қисми қаватлари сонини аниқлашда бинонинг барча устки қаватлари қўшилади: техник қават, мансард, ҳамда цокол агарда унинг ёпмаси 2мдан кам бўлмаган ўртача ернинг режавий отметкасидан баланд бўлсагина. Доимий муз бўладиган грунтларда қурилиш учун лойиҳаланадиган бино остини шамоллатиш учун мўлжалланган ертўла баландлигидан қатъий назар бино устки қаватлари сонига қўшилмайди.

Бинонинг турли қисмларида қаватлар сони турлича бўлганда, ҳамда майдонда бинони нишаб билан жойлаштириш натижасида қаватлар сони кўпайган ҳолларда бино қаватлари сони ҳар бир қисм учун алоҳида аниқланади.

3.3. Кўп қаватли уйдаги квартира майдони, турар жой бинолари қурилиш хажми, қурилиш ва қаватлар майдонини ҳисоблаш қоидалари.

1. Хонадон майдонини лоджа, балкон, веранд, терасс ва тамбур, омборхоналарсиз фақатгина яшаш хоналари ва ёрдамчи хоналарни егиндиси сифатида аниқланади.

2. Хонадонинг умумий майдони хоналари, лоджи, балкон, веранд, террас ва омборхона майдонлари егиндиси сифатида аниқланади ва қуйидаги пасайтирувчи коэффициент қўлланилади: лоджи учун 0,5, балкон ва терасс учун 0,3, веранд ва омборхона учун 1.

Хонада жойлашган печка майдони хона майдонига қўшилмайди. Ички хонадонлараро зина марши ости майдони баландлик полдан бўртиб чиққан конструкциялар остигача 1,6 м ва ундан юқори бўлганда зина жойлашган хона майдонига қўшилади.

3. Турар жой биноларидаги квартиралар умумий майдони 2 бандга мувофиқ аниқланган квартиралар майдонлари егиндиси ва жамоат мақсадидаги хоналар умумий майдони егиндиси сифатида аниқланади.

Бинонинг умумий майдонига доимий муз бўладиган грунтларда қурилиш учун лойиҳаланадиган бино остини шамоллатиш учун мўлжалланган ертўла, чордоқ, техник чордоқ, хонадан ташқари коммуникациялар, зина катаклари тамбурлари, лифт ва бошқа шахталар, пешайвон, ташқи очиқ зиналар майдонлари қўшилмайди.

4. Турар жой биноси майдони ташқи деворларнинг ички чегарасида ўлчанган қаватлар майдони ҳамда балкон, лоджилар егиндиси сифатида аниқланади.

Қават майдонига зина катаклари, лифт ва бошқа шахталар ушбу қават баландлигидаги майдонини ҳисобга олган ҳолда қўшилади.

5. Бинонинг қурилиш майдони бўртиб чиқган қисмларини ҳисобга олган ҳолдаги цокол баландлигида бино ташқи девори бўйлаб горизонтал қирқими юзаси сифатида аниқланади. Устунларда жойлашган бино ости юзаси, бино ости йўлаклари қурилиш майдонига қўшилади.

6. Бино устки қисми қаватлари сонини аниқлашда бинонинг барча устки қаватлари қўшилади: техник қават, мансард, ҳамда цокол агарда унинг ёпмаси 2мдан кам бўлмаган ўртача ернинг режавий отметкасидан баланд бўлсагина. Доимий муз бўладиган грунтларда қурилиш учун лойиҳаланадиган бино остини шамоллатиш учун мўлжалланган ертўла баландлигидан қатъий назар бино устки қаватлари сонига қўшилмайди.

3.4. Қурилиш ишлари ҳажмини ҳисоблаш қондаси ва методикаси.

3.4.1. қурилиш ишлари ҳажмини ҳисоблашга қўйиладиган умумий талаблар.

Смета - қурилиш жараёнида бажарилиши лозим бўлган ишларнинг нархланган рўйхати. Қурилиш (реконструкция, техник қайта жихозлаш, капитал таъмир) нархини аниқлашдаги энг кўп меҳнат талаб қилувчи ишлардан бири бу ишлар таркиби ва ҳажмини аниқлаш ҳисобланади. Бунинг учун смета тузишда асос ва биринчи босқич ҳисобланадиган ишлар ҳажми ҳисоблаб чиқилади.

Ишлар ҳажми рўйхати ишларнинг қисқача тавсифи ва уларнинг сонини ҳисобловчи формуладан иборат бўлади.

Ишлар ҳажми рўйхати тўлиқ тугалланган, текширилган ва жамланган таркибдаги чизма, спецификациялар ва бошқа лойиҳа материаллари асосида тузилади.

Ишлар номенклатураси, тавсифи ва ўлчов бирлиги қўлланилидиган смета нормаларига мос тушиши керак. Ишлар ҳажмини ҳисоблаш ШНКнинг 4 қисми билан тасдиқланган ишлар ҳажмини ҳисоблаш қоидаларига мос равишда бажарилиши керак.

Бироқ ишлар ҳажмини тузишни амалда қўллаш учун фақатгина қоидаларни ўзини билиш кифоя қилмайди. Ишлар ҳажмини ҳисоблашни рационал методда олиб бориш кўпроқ натижаларни беради.

Амалдаги йўриқномалар ва амалиёт тажрибасидан келиб чиқган ҳолда ишлар ҳажми ҳисоби рўйхати кўпайтирилмайди. У лойиҳалаш ташкилотида сақланади ва талабига биноан сметани текширувчи ва келишиб берувчи ташкилотларга вақтинчалик фойдаланиш учун берилади.

Ишлар хажми рўйхати шундай тузилган бўлиши керакки, матн ва формулани ўқиш, ўлчам ва бошқа асословчи маълумотларни топиш осон бўлиши керак. Бунинг учун рўхат аниқ ва тузатишларсиз тўлдирилиши, формул ва матн маълум кетма кетликда керакли жойларга ёзилиши ва ҳисоблар чизма рақами, детал ва бошқа лойиҳа материалларига мисоллар билан кўрсатиб берилиши керак.

Сметалар тузишда қоидага кўра улар бўлимларга ажратилади. Лойиҳаланган бино шартли равишда қисмларга - конструктив элементларга ажратилади. Бир конструктив элементга тегишли бўлган барча ишлар сметанинг бир қисмига жамланади (ташқи ва ички пардоз ишлари алоҳида конструктив элемент сифатида қаралади). Бундан ташқари сметада бинонинг устки ва остки қисмлари ҳам ажратилади.

Смета таркибига ўхшаш ишлар хажми ҳисоби рўйхати ҳам бир хил бўлимларга тузилади.

Жамоат турар жой бинолари қурилишида конструктив элементлар рўйхати қуйидагича:

А. бинонинг остки қисми.

1. Ер ишлари
2. Пойдевор
3. Ер тўла деворлари
4. Ёпмалар
5. Пардевор
6. Ойналар
7. Эшиқлар
8. Поллар
9. Зиналар
10. Ички пардоз ишлари

Б. Бинонинг устки қисми

1. Деворлар
2. ёпмалар
3. Том
4. Тўсиқлар
5. Поллар
6. Зиналар
7. Ойналар
8. Эшиқлар
9. Болохона айвони (балкон) ва бинонинг томони
10. ички пардоз ишлари
11. ташқи пардоз ишлари

12. бошқа турли ишлар

Ички махсус қурилиш ишлари

1. Иситиш тизими
2. Шамоллатиш
3. Сув тизими
4. Оқава сув тизими
5. Газ таъминоти
6. Электр ёритиш тизими
7. Телефон киритиш
8. Радио
9. Телевидения
10. Ёнғин сигналлари
11. Сигнализация ва видео кузатув
12. Мусор қувурлари

Саноат қурилишида конструктив элементлар рўйхати объект қўлланиш соҳасига боғлиқ бўлади. Ишлаб чиқариш биноларида ишлар хажмининг бўлимлари намунавий рўхати қуйидагича:

А бинонинг остки қисми

1. Ер ишлари
2. Пойдевор ости асоси
3. Пойдевор
4. Ертўла деворлари
5. Ёпмалар
6. Тўсиқлар
7. Проемлар (ойна ва эшик)
8. Поллар
9. Зиналар
10. Ички пардоз ишлари
11. Ташқи пардоз ишлари

Б бинонинг устки қисми

1. Каркас
2. Деворлар
3. Ёпмалар
4. Том
5. Тўсиқлар
6. Проемлар (девор, эшик, дарвоза)
7. Поллар
8. Зиналар
9. Ички пардозлаш ишлари
10. Ташқи пардозлаш ишлари
11. Бошқа ишлар

3.4.2. ишлар хажмини ҳисоблашни бажариш методикаси.

Ишлар ҳажмини ҳисоблаш - унга смета хужжатининг сифати боғлиқ бўлган смета ишида энг кўп меҳнат талаб қилувчи ва масъулиятли қисми ҳисобланади.

Ишлар ҳажмини ҳисоблаш учун тайёрланиш керак. Ишчи аввало ҳисоблаши лозим бўлган барча лойиҳа ҳажми билан танишиб олиши керак. Барча лойиҳа хужжатларини иш жойига топиш, фойдаланиш осон ва қулай бўладиган ҳолда жойлаштириш керак.

Ишлар ҳажми ҳисобини жадвалларда юритиш керак. Ҳар бир иш тури учун ўзининг рационал жадвал тури қўлланилиши керак. Қуйида унифицированная жадвал келтириб ўтилган:

Турли ишлар

Иш ва чизмалар номи	Ҳисоблаш формуласи	Ўлчов бирлиги	Миқдори

Ҳисоб ишларини маълум кетма кетликда, бинонинг ер усти (нулевой цикл) ва ер ости қисмлари конструкция, ишлари учун алоҳида олиб бориш керак.

Конструктив элементлар ва иш тури бўйича ҳисобланган иш ҳажмлари ҳисобини шундай олиб бориш ва жадвалга жойлаштириш керакки, кейинги жадвалларда аввалгиларидан олинган маълумотларни қўллаш имкони бўлсин. Бунга кейинги ҳисоблар учун изчилликда маълумотларни олиш имконини берувчи жадваллар тузиш орқали эришиш мумкин. Мисол учун, аввал проемларни тўлдириш ишлари ҳажмини ҳисоблаш кейинги ўринларда девор, тўсиқ ва ажратувчи юзалар майдонидан проемларни чиқариб ташлашда қўлланилиши мумкин.

Юқоридагиларни инобатга олган ҳолда, бўлимлар бўйича ишлар ҳажми ҳисобини қуйидаги кетма кетликда амалга ошириш тавсия этилади:

1. Ташқи деворлар проемлари;
2. Ички девор ва тўсиқлар проемлари;
3. Деворлар;
4. Пойдевор;
5. Ер ишлари;
6. Тўсиқлар;
7. Поллар;
8. Ораёпмалар;
9. Томлар;
10. Зиналар;

11. Балкон, козқрка ва қанотлар;
12. Ички пардозлар;
13. Ташқи пардоз ишлари;
14. Бошқа (турли) ишлар.

Кейинчалик смета хужжатларини тузишда эса конструкция ва иш турлари ҳақиқатда бажарилиш кетма кетлиги бўйича жойлаштирилади.

Жадвалларни тўлдиришда ишлар ҳажмини ҳисоблашнинг баъзи элементар техника қоидаларига риоя қилиш керак:

- Керак бўлган барча жойларга чизма, деталлар, альбом ва бошқа хужжатларнинг номи, рақами ва шифрини ёзиб қўйиш;
- Лойиҳа чизмаларда келтирилмаган ишлар ҳажмини ҳисобланганда (ер ишлари ва бошқалар) улар эскизлар (қўлда чизилган чизмалар) билан тасдиқланиши керак;
- Формулаларни иложи борида қисқа тузиш керак ва улар орқали бутун бино ҳажмини эмас балки алоҳида хона, қават, секция, участка, ўқ бўйича ишлар ҳажмини аниқлаш керак.

Ҳисоблашда тайёр лойиҳа маълумотларидан фойдаланиш керак. Биринчи ўринда бу темирбетон, металл, ёғоч, санитар техник, электротехник ва бошқа жихозлар таснифига тармоқларга тегишли.

Буюмлар сарфи тўғрисидаги дона, куб метр, квадрат метр ва тонна ўлчов бирликларида берилган маълумотлар бевосита сметага ишлар ҳажмини ҳисоблаш қайдномасининг бир бўлими сифатида келтирилган лойиҳа таснифидан олиб ёзилади. Бундай ҳолларда смета моддалари матнида буюмларнинг маркаси (тури), чизма рақами ва шунга ўхшаш асословчи изоҳловчи маълумотлар келтириб ўтилади.

Ишлар ҳажмини ҳисоблашда архитекторлар томонидан ҳисобланган бошқа тайёр лойиҳа кўрсаткичларидан ҳам фойдаланиш керак. Буларга яшаш, иш ва умумий майдонлар, қурилиш ҳажми, хона ва хонадонлар сони ва бошқалар киради. Ушбу маълумотлар орқали поллар ва пардозлаш ишлари олиб бориладиган ажратиладиган потолоклар, эшиклар сони ва типи каби бошқа смета ҳажмлари аниқланади.

Олдиндан тайёрлаб қўйилган ёрдамчи маълумотларнинг бўлиши ҳам фойдали ҳисобланади. Замонавий лойиҳалаш типларга ажратиш ва унификациялаш принципларига асосланади. Фақатгина намунавий эмас балки яқка тартибдаги лойиҳаларда ҳам машҳур асосий кўрсаткич параметр ва модулларга асосланган режавий ҳажмий ҳажмий-лойиҳавий, конструктивлик ва бошқа ечимларнинг чегараланган номенклатурасидан фойдаланилади.

Бунинг натижасида эса ишлар ҳажми ҳисобининг намунавий ярим тайёр маълумотларини тайёрлаш имкони бўлади.

Ишлар хажмини ҳисоблаш учун жадваллар олдиндан тайёрланган матнга эга бўлиши керак. Ижрочи фақатгина олдиндан билиш имкони бўлмаган маълумотларнигина ёзиши керак.

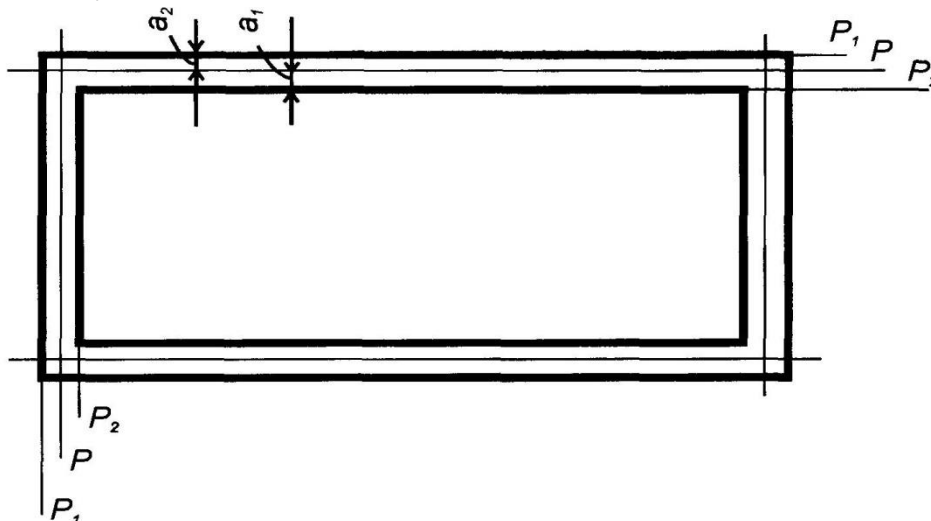
Жадваллардаги матнлар қисқа лекин шу билан бирга ўзида кейинчалик смета тузиш учун етарли бўлган ишлар характеристикаси ва мазмунини ҳам акс эттириши керак.

Ижрочи матндан нимани қолдириш, ўзгартириш ёки ўчиришни аниқ билиши учун матн ўзида бор вариантларни кўзда тутиши керак.

Ҳисоблаш ишларида ишни енгиллаштириш мақсадида формулалардан ҳам фойдаланиш мумкин. Бундай формулалар доимий деб аталувчи, ҳисоблашда кўп такрорланадиган катталиклардан фойдаланиш асосида ҳосил қилинган.

Таклиф этиладиган формулалар учун доимий катталиклар сифатида деворлар узунлиги (периметр) ва бино ташқи ўқидан олинган горизонтал юза майдони олинади. Дастлабки маълумот сифатида доимий катталиклар оддий тартибда ҳисобланади.

Лойиҳа ўлчовлари билан ҳисобланган ўқлар бўйича ташқи девор периметрини P ҳарфи билан белгилаймиз. Ҳар қандай талаб этиладиган параллел периметрни қайта ҳисоблаш шарт эмас. Уни бирламчи параметр P ни лойиҳадан олинган, бирон катталикка кўпайтириш ёки қисқартириш орқали аниқлаш мумкин.

3.1.
бино
ташқи

деворлари плани режаси.

Мисол. 3.1. расмда бино ташқи деворлари плани келтирилган. Ўқларда периметр P га тенг. Фасад майдонини аниқлаш учун ташқи деворларнинг сиртки юзаси бўйича периметрини ҳисоблаш керак бўлади. Ушбу

периметрни P_1 деб белгилаймиз ва расмдан кўриниб турибдики у P дан 8 та a_2 бўлакка катта, бундан

$$P_1 = P + 8a_2$$

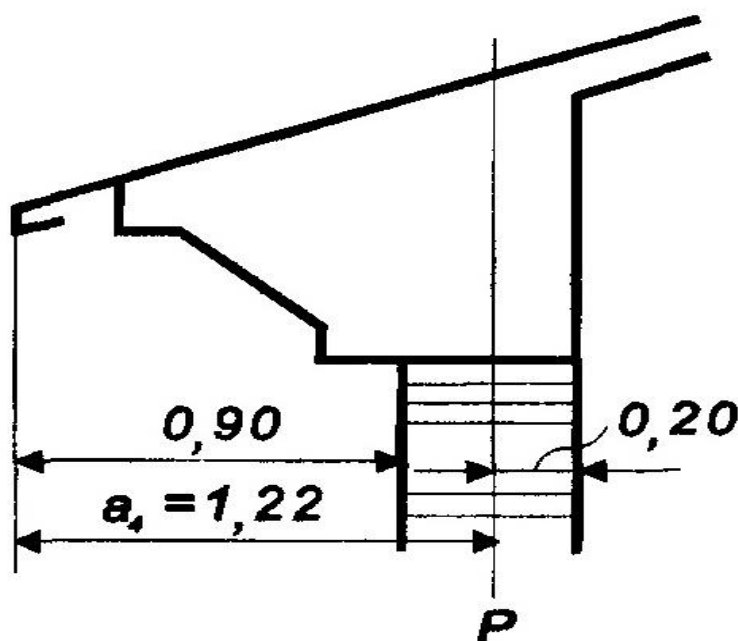
Сувоқ ишлари майдонини аниқлаш учун ташқи деворларнинг ички юзалари бўйича периметрини ҳисоблаш керак. Ушбу периметрни P_2 деб белгилаймиз. Юқоридаги расмдан кўриниб турибдики, P_2 периметр P дан 8 та a_1 бўлакка кичик, бундан

$$P_2 = P - 8a_1$$

Том навеси ва деворий тарновлар узунлиги аниқлаш талаб этилади. Ушбу узунликни P_4 билан белгилаймиз.

3.2. расмдан кўриниб турибдики P_4 P дан 8 та a_4 бўлакка катта, бундан

$$P_4 = P + 8a_4$$

3.2. Том навеси бўйича қирқим.

Ҳар қандай ташқи деворлар ўқи чегарасидан чиқувчи ёки унинг чегарасидаги юза периметрини қўшимча ҳисоблашларсиз битта формула орқали аниқлаш мумкин. Формула учун доимий катталиқ P ва P чизигидан аниқланаётган периметргача бўлган, чизмадан олинган масофадан фойдаланилади. Ушбу масофа формулада 8 га фақатгина бинонинг тўрт бурчагида эмас, балки бошқа хар қайдан миқдорда ҳам кўпайтирилади, чунки хар бир иккита қўшимча бурчаклар орасидаги масофа ҳамма параллел периметрларда бир хил.

Худди шу метод бўйича содда формулалар орқали котлован юзаси, турпоқ чиқариш ва қайта тўлдириш хажми, том ва томёпма майдони, ички юзалар пардози майдони каби ўлчамларни ҳам аниқлаш мумкин. Ҳисобланаётган бинонинг ташқи кўриниши қанчалик мураккаб бўлса ушбу формулалардан фойдаланиш самараси шунча юқори бўлади.

Бирламчи катталиқ - ташқи деворлар ўқи бўйича қурилиш майдонини S харфи билан белгилаймиз. Томнинг горизонтал проекцияси S_4 майдонини

аниқлаш талаб этилади. C_4 Сдан узунлиги ўқ бўйича периметр P га ва эни том навесидан a_4 ўқгача масофага тенг бўлган тасмага катта, бундан,

$$C_4 = C + P \times a_4$$

Лекин томнинг бурчакларида олинган тасманинг майдонига кирмаган, P периметр чегарасидан ташқаридаги 4 та a_4 х a_4 квадратлар бор. Ушбу квадратларни қўшамиз ва қуйидаги формула ҳосил бўлади:

$$C_4 = C + (P + 4a_4)a_4$$

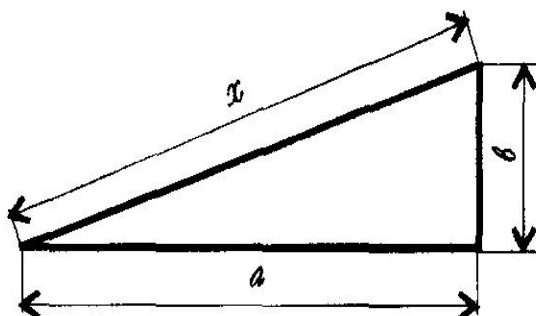
Том ёпма майдони C_5 қуйидагига тенг бўлади

$$C_5 = C_4 * K_y,$$

Бу ерда, K_y - нишаблик коэффициента ва ушбу формула орқали аниқланади,

$$K_y = \frac{\sqrt{a^2 + b^2}}{a}$$

а ва b белгилари расмда келтирилган:

3.3. Том нишаби схемаси

Намуна сифатида юқорида келтирилган формулалар орқали 5 қаватлик бинонинг баъзи ишлари ҳажмини ҳисоблаймиз. (3.4 расм)

1) ўқлар бўйича ташқи девор периметри:

$$P = (37,2 + 12,8) \times 2 = 100\text{м}$$

2) ушбу деворларнинг ички юза бўйича периметри:

$$P_2 = P - 8a_1 = 100 - 8 \times 0,2 = 98,4\text{м}$$

3) ташқи девор ўқи бўйича беш қарра қурилиш майдони:

$$C = 37,2 \times 12,8 = 476,16 \text{ м}^2$$

4) ички деворлар узунлиги $L=78,8$ м, шу жумладан:

- канальных

$$L_3 = 6,0 \times 3 = 18,0 \text{ м}$$

- зина катаклари

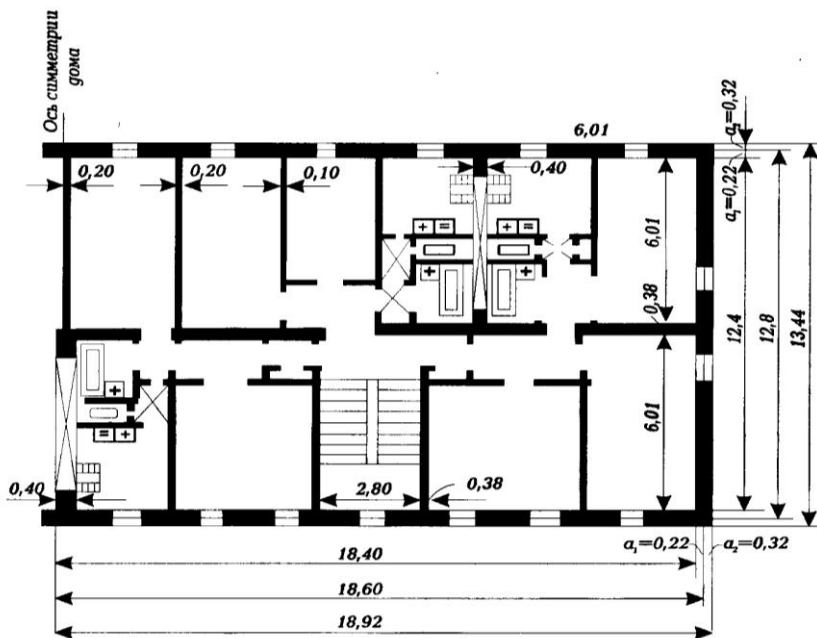
$$L_2 = 6,0 \times 4 = 24,0 \text{ м}$$

- ўрта деворлар

$$L_1 = 35,8 \text{ м}$$

5) пландаги деворлар майдони:

$$T = 18,0 \times 0,40 + 60,8 \times 0,38 = 30,3 \text{ м}^2$$

3.4 Намунавий план қавати

б) ёруғликдаги зина катаклари майдони:

$$A_L = 6,0 \times 2,8 \times 2 = 33,6 \text{ м}^2$$

Бир мартаба Р ва С бирламчи катталикларини кетма кет аниқланган натижалардан фойдаланилган ҳолда ҳисоблаб топилса, қўшимча ҳисобларсиз, содда формулалар ёрдамида, етарли аниқликда бир қатор ишлар ва конструкциялар хажмларини аниқлаш мумкин бўлади. Бино тузилиши мураккаблашгани сари унинг хажми ҳам ортиб боради ва формуладан фойдаланиш натижаси эффективлиги ошади.

4-амалий: Энг мақбул ва энг самарали фойдаланиш таҳлили

Объектнинг жорий нархлардаги бошланғич баҳоси амалдаги “Объектларни қуриш қийматини шартномавий жорий нархларда белгилаш тартиби тўғрисида” Вақтинчалик Низомга, ҳамда ШНК 4.01.16-09га мувофиқ буюртмачилар ёки уларнинг топшириғига кўра лойиҳа ёки ихтисослашган ташкилот томонидан прогноз жорий нархлар ва ресурслар тарифлари учун харажатлар калькуляциясига асосланган ресурс методи ёрдамида ҳисобланади.

Қурилиш баҳосини шартномавий жорий нархда аниқлаш мақсадига кўра 3 усулда аниқланади:

1. Буюртмачи томонидан қурилишнинг бошланғич баҳосини жорий нархда аниқлаш.

2. Пудратчи ташкилотларининг (таклиф этилган нарх) танлов савдосида қатнашиш учун, қурилиш баҳосини жорий нархда аниқлаш.

3. Пудратчи ташкилотларни танлов савдоси ўтказмасдан қурилиш баҳосини жорий нархда аниқлаш.

"Ресурс усули"ни қўллашда физик кўрсаткичлардаги:

- асбоб-ускуналар номлари ва миқдори;

- норматив меҳнат сарфи;

- машина ва механизмлардан фойдаланиш харажатлари;

- қурилиш материаллари, буюмлар ва конструкциялар номлари ва миқдори;

- бошқа харажатлар ва сарфлар аниқланади.

"Ресурс усули" бўйича объектнинг жорий нархлардаги қиймати қуйидаги формула бўйича аниқланади:

$$C=(C_0+C_m+C_{зп}+C_{эм}+P_p+P_з+C_p) \times K_p,$$

Бунда:

Со - асбоб-ускуналарга, мебель ва инвентарга харажатлар;

См - қурилиш материаллари, буюмлар ва конструкцияларга харажатлар;

Сзп - ижтимоий суғуртага ажратмалар ҳисобга олинган ҳолда асосий иш ҳақиға харажатлар;

Сэм - машина ва механизмлардан фойдаланиш харажатлари;

Пп - бошқа харажатлар ва пудратчининг харажатлари;

Пз - бошқа харажатлар ва буюртмачининг харажатлари;

Ср - объектлар қурилишини суғурта қилиш харажатлари;

Кр - навбатдаги йилда қурилишда нарх ўсишининг прогнозлаштирилаётган индексдан келиб чиқиб аниқланадиган таваккалчилик коэффиценти.

Қурилиш материаллари, маҳсулотлари, конструкциялари, ускуналар, мебель ва инвентарь учун сарфланадиган харажатлар транспорт, тайёрлаш-омборда сақлаш харажатлари ва импорт материаллар, ускуна, мебель ва инвентарь учун қонунчиликда белгиланган божхона тўловларини қўшиб ҳисобланган ишлаб чиқарувчи (етказиб берувчи) корхоналарнинг нархлари қўлланилиб лойиҳа спецификацияларига мувофиқ тарзда тузилган ресурс рўйхатларга асосланиб ёки мазкур ҳудудда шаклланган нархлар мониторинги асосида тузиладиган маълумотлар банки бўйича аниқланади.

Турли қурилиш материаллари, маҳсулотлари, конструкциялари, ускуналари, мебель ва инвентарнинг ўртача нархи ишлаб чиқарувчи заводларнинг улгуржи нархи, қурилиш материаллари биржа ва ярмаркаларидаги нархлар, қурилиш материалларини етказиб берувчи ташкилотларнинг нархлари, Ўзбекистон Республикаси Давархитектқурилиш қўмитаси томонидан чоп этиладиган қурилиш материаллари учун жорий нархлар каталогида келтирилган нархлар асосида аниқланиши мумкин.

Иш ҳақи учун сарфланадиган харажатлар объект қурилишининг норматив меҳнат сарфини 1 киши-соат кўрсаткичининг жорий нархиға (сўм)

ва ижтимоий суғуртага ажратиладиган тўловларни ҳисобга олувчи коэффициентга кўпайтириш йўли билан қуйидаги формула ёрдамида аниқланади:

$$Сзп = Т \times Сч \times Ксс$$

бу ерда:

Т – объект қурилишининг норматив меҳнат сарфи, ресурс сметаси бўйича аниқланади, киши-соат;

Сч – ишчиларнинг бир соат учун ўртача иш ҳақи, объектнинг дастлабки баҳосини аниқлашда, минтақа бўйича қурувчиларнинг ўртача ойлик иш ҳақининг миқдори асосида ҳисобланади;

Ксс – ижтимоий суғуртага ажратиладиган тўловлар миқдорини ҳисобга олувчи коэффициент.

Бир соат учун ўртача иш ҳақи қуйидаги формула бўйича ҳисобланади:

$$Сч = Змс : \Phi$$

бу ерда:

Змс – аввалги 12 ой учун статистика маълумотлари асосида аниқланган қурувчиларнинг минтақа бўйича ўртача ойлик иш ҳақи, сўм/ой;

Φ – Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлигининг маълумотлари бўйича ишчи вақтининг соатда берилган ўртача ойлик фонди.

Объект қурилишининг дастлабки нархини аниқлашда машина ва механизмлар эксплуатацияси учун жорий нархларда сарфланадиган харажатлар қуйидаги формула ёрдамида ҳисобланади:

$$Сэм = Эм \times Цпр,$$

бу ерда:

Эм – машина ва механизмлар эксплуатациясининг соатларда берилган ҳажми;

Цпр – машина ва механизмлар эксплуатациясининг соат/сўм даги жорий нархлари.

Вақтинчалик бино ва иншоотларга сарфланган харажатлар, қишки мавсумдаги нархларнинг ўсиши ШНҚ 4.09-06 “Вақтинчалик бинолар ва иншоотларнинг смета харажатлари нормалари” ва ШНҚ 4.07-06 “Қиш пайтида бажариладиган қурилиш-монтаж ишлари сарфига қўшимча смета нормалари тўплами” асосида аниқланади.

Объектнинг дастлабки баҳосини белгилашда бошқа харажатларнинг нархини қуйидаги формула бўйича қурилиш-монтаж ишларининг нархига нисбатан фоизларда қабул қилиш тавсия қилинади:

$$P_n = (C_m + C_{zn} + C_{эм} + C_n) \times Y,$$

бу ерда:

Cм – қурилиш материаллари, маҳсулотлари ва конструкциялари учун сарфланган харажатлар;

Cзн – ижтимоий суғурта учун тўловлар билан бирга ҳисобланган асосий иш ҳақи учун сарфланган харажатлар;

Cэм – машина ва механизмлар эксплуатацияси учун сарфланган харажатлар;

Cп – ишлаб чиқаришга оид бошқа харажатлар;

У – пудратчи “бошқа харажатлари”нинг қурилиш-монтаж ишларининг нархига нисбатан солиштирма кўрсаткичи.

Объектнинг дастлабки баҳосини аниқлашда минтақа ва фаолият турлари бўйича бошқа харажатларнинг солиштирма кўрсаткичи пудратчи ташкилотларининг “5-С Шакл” бўйича тузиладиган ҳисоботлари асосида Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасининг “Қурилиш ташкилотлари томонидан бажарилган ишлар, маҳсулотлар ва хизматлар учун сарфланган харажатларнинг асосий кўрсаткичлари” статистика бюллетени бўйича қабул қилиниши мумкин.

Объектнинг дастлабки нархи аниқланишида қурилишни суғурталаш учун сарфланадиган харажатлар Ўзбекистон Республикаси Вазирлар

Маҳкамасининг 20.12.1999й. 532-сонли “давлат маблағлари ва давлат томонидан кафолатланган кредитлар ҳисобига қурилаётган объектлар қурилишга оид таваккаллари мажбурий суғурталаш тўғрисида” қарорига мувофиқ аниқланади.

Мажбурий суғурталаш бўйича охириги тарифлар суғурта суммасининг 0,4% ни ташкил қилади (объектнинг тўлиқ нархидан 80%)

$$Cp=(Co+Cm+Czn+Cэм+Cп+Пп)х0,8х0,4\%,$$

бу ерда:

Co – транспорт ва тайёрлаш-омборда сақлаш харажатлари билан бирга ҳисобланган ускуна, мебель ва инвентарь учун сарфланадиган харажатлар;

Cm - транспорт ва тайёрлаш-омборда сақлаш харажатлари билан бирга ҳисобланган қурилиш материаллари, маҳсулотлари ва конструкциялари учун сарфланадиган харажатлар;

Czn – ижтимоий суғурта тўловлари билан бирга ҳисобланадиган асосий иш ҳақи учун сарфланадиган харажатлар;

Cэм – машина ва механизмлар эксплуатациясига сарфланадиган харажатлар (машинистларнинг иш ҳақлари билан бирга ҳисобланади);

Cп – ишлаб чиқаришга оид бошқа харажатлар;

Пп – пудратчининг бошқа харажатлари.

Таваккалчилик коэффиценти навбатдаги йилда қурилишдаги нархлар ўсишини прогнозлаш индексидан келиб чиққан ҳолда белгиланади.

Таваккалчилик коэффиценти ҳар бир алоҳида объект қурилишининг баҳосини шакллантирувчи компонентлар нархларининг ўсишини прогнозлаштирилган индексидан келиб чиққан ҳолда ҳисобланиб аниқланади.

6.2. Танлов савдоларида қатнашиши учун пудратчи ташкилотлари томонидан қурилиш баҳосини жорий нархларда аниқлаш

Танлов савдоларида қатнашиши учун пудратчи ташкилот томонидан объект қурилишининг жорий нархлардаги баҳосини (келгусида – таклиф этилган нарх) аниқлаш бўйича асосий принциплар ва хусусиятлар келтирилган.

Таклиф этилган нарх (оферта) – бу танлов савдоси шартларига мувофиқ тарзда талабгор (пудратчи) томонидан бажариладиган ишлар (хизматлар)нинг нархи. Таклиф этилган нарх танлов ҳужжатлари (ресурс смета) асосида, жорий нархларда, танлов шартларига мувофиқ ҳисоблаб чиқилади.

Жорий нархлардаги таклиф этилган нархларни талабгорнинг ўзи мустақил ёки унинг буюртмасига кўра қуйидаги ташкилотлар ҳисоблаши мумкин:

- лойиҳа институти;

- ихтисослашган инжиниринг ёки консалтинг компаниялар, Ўзбекистон Республикаси Давархитектқурилиш қўмитасининг капитал қурилишда иқтисодий ислоҳотлар ва нархларни шакллантириш маркази.

Ихтисослашган инжиниринг ёки консалтинг компаниялар, Ўзбекистон Республикаси Давархитектқурилиш қўмитасининг капитал қурилишда иқтисодий ислоҳотлар ва нархларни шакллантириш маркази томонидан ҳисобланган объект қурилишининг нархи тавсия тариқасида бўлади.

Танлов савдоларида қатнашиш учун таклиф этилган нарх сифатида тавсия қилинган нархларни қабул қилиш тўғрисидаги қарорни пудратчи (талабгор) қабул қилади.

Талабгор томонидан жорий нархларда “ресурс усули”да таклиф этилган нарх 4-бобнинг 4.5. моддасида келтирилган формула ёрдамида аниқланади.

Таклиф этилган нархни ҳисоблаш жараёни қуйидаги ўзига хос хусусиятларга эга:

Қурилиш материаллари (маҳсулотлар, конструкциялар, ускуналар, мебель ва инвентарь) жорий нархлари транспорт харажатлари, тайёрлаш-омборда сақлаш, божхона тўловлар ва сотиб олиш ва объектга етказиб бериш билан боғлиқ бўлган бошқа харажатлар билан бирга қўшиб ҳисобланган ишлаб чиқарувчилар (импорт қилувчилар)нинг нархларидан ташкил топган минтақавий бозорда шаклланган нархлар асосида талабгор томонидан белгиланади.

“Фойдаланишга тайёр ҳолдаги объект” қурилишида ускуна, мебель ва инвентарь учун таклиф этилаётган нархлар таркибига уларни сотиб олиш, етказиб бериш, сақлаш, монтаж қилиш, созланиши учун сарфланган харажатлар ҳамда нафақа, йўл ва мактаб таълими фондларига ўтказиладиган тўловлар ҳам киритилади.

Талабгорлар материал ресурсларнинг нархлари тўғрисидаги маълумотларни бевосита қурилиш материалларни етказиб берувчи ташкилотлардан, шунингдек қурилиш материалларининг биржа ва ярмаркаларининг бюллетенларидан, Давархитектқурилиш қўмитасининг капитал қурилишда иқтисодий ислоҳотлар ва нархларни шакллантириш маркази томонидан чоп этилувчи каталоглардан олишлари мумкин.

Транспорт харажатларини Ўзбекистон Республикаси Давархитектқурилиш қўмитасининг 06.05.2004й. 31-сонли буйруғи билан тасдиқланган “Қурилиш учун юкларни ташишнинг жорий нархларини аниқлаш бўйича услубий тавсиялар” асосида аниқлаш тавсия этилади.

Тайёрлаш-омборда сақлаш харажатларини пудрат ташкилотининг сарфлаган харажатлари асосида аниқлаш тавсия этилади.

Иш ҳақи бўйича харажатларни аниқлашда, талабгор (пудратчи) томонидан киши/соат бўйича нарх аввалги 12 ой давомида ўртача ойлик иш ҳақининг шаклланган миқдоридан келиб чиққан ҳолда белгиланади.

Пудратчи таклиф этган нархни ҳисоблашда қурилиш машиналари ва механизмларидан фойдаланишда маш/соат жорий нархни Ўзбекистон Республикаси Давархитектқурилиш қўмитасининг 06.05.2004 й. 31-сонли буйруғи билан тасдиқланган “Қурилиш машиналари ва механизмларидан фойдаланишда ҳисобланган жорий нархларни аниқлаш бўйича услубий тавсиялар” асосида аниқлаш тавсия этилади.

Пудратчининг “бошқа харажатлари”нинг миқдори (даражаси)ни аниқлаш мувофиқ муддат (аввалги 12 (ўн икки) ой) учун қабул қилинган кўрсаткичлар базиси асосида пудрат ташкилотининг амалдаги баланс кўрсаткичларига асосланган молиявий натижалари 2-шакл бўйича, корхона харажатлари 5-С шакл бўйича, меҳнат харажатлари 1-Т шакл бўйича, ҳисобот 1-МБ (микрофирма ва кичик корхоналар учун) бўйича ва ҳисобот кўрсаткичларининг таҳлили асосида қуйидаги формулалар ёрдамида амалга оширилади пудратчининг “бошқа харажатлари” % даги даражаси:

$$У = (Пп/Спр) \times 100$$

бу ерда:

У – пудратчининг бошқа харажатларининг мувофиқ базис давр давомида қурилиш, монтаж, таъмирлаш, ишга тушириш-созлаш ишларининг ишлаб чиқариш таннархига нисбатан фоизда берилган даражаси (катталиги), бунда “фойдаланишга тайёр ҳолдаги” объектлар нархни аниқлашда ҳисобга олинган пудратчи томонидан сотиб олинган ва монтаж қилинган ускуналарнинг нархи чиқариб ташланади.

Пп – мувофиқ базис давр учун қабул қилинган пудратчининг бошқа харажатлари (нарх кўрсаткичи), харажатлар рўйхати ва Ўзбекистон Республикаси Давархитектқурилиш қўмитасининг 28.12.2007й. 129-сонли буйруғи билан тасдиқланган “Объектлар қурилишини шартномавий жорий нархлардаги баҳосини ҳисоблашда буюртмачи ва пудратчининг “бошқа харажатлари”ни аниқлаш бўйича услубий тавсиялар”нинг №1, №2 ва №3 иловаларида келтирилган тартибга асосланган ҳолда ҳисобланади.

Спр – мувофиқ базис давр давомида бажарилган қурилиш, монтаж, таъмирлаш, ишга тушириш ишларининг ишлаб чиқариш таннари, бунда бунда “фойдаланишга тайёр ҳолдаги” объектлар нархини аниқлашда ҳисобга олинган пудратчи томонидан сотиб олинган ва монтаж қилинган ускуналарнинг нархи чиқариб ташланади.

Тўғридан–тўғри харажатларда ҳисобга олинмаган ишлаб чиқариш билан боғлиқ бўлган бошқа харажатлар пудратчининг амалдаги харажатлари ва ҚТЛ кўрсаткичларига (муваққат бино ва иншоотлар, қишки мавсумда нархларнинг ўсиши, ишчиларни ташиш, қурилишнинг вахта усули ва ш.к) мос равишда аниқланади.

Пудратчи (талабгор) таклиф этилган нархдаги “бошқа харажатлар” таркибида таклиф этилган ишларни бажариш эвазига олинадиган иқтисодий асосланган фойдани ҳам ҳисобга олади.

V. КЕЙСЛАР БАНКИ

Кейс №1: Бино ва иншоотлар ишончилиги.

Умрбоқийлик, хизмат муддат, қолдиқ хизмат муддати, конструкцияларнинг ишдан чиқмаслик эҳтимоли.

I. Педагогик аннотация.

Модул номи: “Бино ва иншоотларни техник ҳолатини баҳолаш”.

Мавзу: Модуль мақсади ва вазифалари. Ишончилилик, умрбоқийлик, хизмат муддати турлари.

Берилган case study мақсади: “Бино ва иншоотларни техник ҳолатини баҳолаш”га умумий тавсиф беради, Тингловчиларга баҳо бериш мезонлари тушунтирилади, гуруҳчалар ташкил қилади, кейс стадининг индивидуал босқичида бажариш учун мавзу берилади. Тингловчиларга кейс дафтарчалари тарқатадилади. Мавжуд адабиёт билан таништирилади.

Кутилаётган натижалар: Тингловчилар ушбу мавзунини ўрганиш жараёни орқали “Бино ва иншоотларни техник ҳолатини баҳолаш” модулининг асосий вазифалари, ютуқлари, бошқа модуллар билан боғланиш даражалари, жамиятдаги аҳамияти ҳамда бугунги Ўзбекистандаги тараққиёт даражалари ҳақида тушунчаларга эга бўладилар.

Case study-ни муваффақиятли бажариш учун Тингловчи қуйидаги билимларга эга бўлиши лозим:

Тингловчи билиши керак:

Бино ва иншоотларни техник баҳолашда ишончилилик назарияси, умрбоқийлик, хизмат муддати турлари.

Тингловчи амалга ошириши керак: мавзунини мустақил ўрганади, муаммонинг моҳиятини аниқлаштиради; ғояларни илгари суради, мустақил қарор қабул қилишни ўрганади, ўз нуқтаи назарига эга бўлиб, мантиқий хулоса чақаради, маълумотларни таққослайди, танқидий хулоса чиқаради, таҳлил қилади ва умумлаштиради.

Case study-нинг объекти: ишончилилик назариясида умрбоқийлик параметри, хизмат муддати турлари.

Case study-да ишлатилган маълумотлар манбаи:

“Бино ва иншоотларни техник ҳолатини баҳолаш” модули бўйича адабиётлар.

Case study-нинг типологик хусусиятларга кўра характеристикаси:

Case study кабинетли тоифага кириб сюжетсиз ҳисобланади, case study маълумотларни тақдим қилишга, уларни ҳал этишга, ҳамда таҳлил қилишга қаратилган.

Муаммолар: Бино ва иншоотларни техник ҳолатини баҳолашда ишончилилик назариясининг ўрни. Республикада жорий этилган меъёрий таъминотнинг илғор ҳорижий мамлактларда бу соҳадаги фойдаланиладиган тизимлари ?

Бино ва иншоотлар техник ҳолатини баҳолашда ишончлилик назариясининг кўрсаткичлари- ишдан чиқмаслик эҳтимоли; умрбоқийлик; таъмирталаблик; сақланувчанлик.

Бизда СОВЕТ ИТТИФОҚИ даврида бундай модул ўқилганми ?

Мустақил Ўзбекистонда ушбу йўналишда дастлаб қандай модул ўқилган ?

Ундан кейин бакалавр ва магистрларга ўқилган модулнинг номи ?

Конструкцияларни ҳисоблашда детерминистик ёндошувнинг тавсифи ?

Конструкцияларни ҳисоблашда эҳтимолий ёндошувнинг тавсифи ?

Конструкцияларни ҳисоблашда қайси ёндошув асос бўлади (детерминистик ёки эҳтимолий) ?

Бугунги кунда европада қабул қилинган “EVROCOD” тизими нимани назарда тутади?

Республикамизда “EVROCOD” тизимига ўтиш қанчалик ўринли ?

Кейс №2: Бино ва иншоотларни техник ҳолатини баҳолашда емирилиш назарияси ҳақида

I. Педагогик аннотация.

Модул номи: “Бино ва иншоотларни техник ҳолатини баҳолаш”.

Мавзу: Бино ва иншоотларни техник ҳолатини баҳолашда емирилиш назарияси ҳақида

Берилган case study мақсади: “Бино ва иншоотларни техник ҳолатини баҳолаш”га умумий тавсиф беради, Тингловчиларга баҳо бериш мезонлари тушунтирилади, гуруҳчалар ташкил қилади, кейс стадининг индивидуал босқичида бажариш учун мавзу берилади. Тингловчиларга кейс дафтарчалари тарқатилади. Мавжуд адабиёт билан таништирилади.

Кутилаётган натижалар: Тингловчилар ушбу мавзунини ўрганиш жараёни орқали “Бино ва иншоотларни техник ҳолатини баҳолаш” модулининг асосий вазифалари, ютуқлари, бошқа модуллар билан боғланиш даражалари, жамиятдаги аҳамияти ҳамда бугунги Ўзбекистондаги тараққиёт даражалари ҳақида тушунчаларга эга бўладилар.

Case study-ни муваффақиятли бажариш учун Тингловчи қуйидаги билимларга эга бўлиши лозим:

Тингловчи билиши керак:

Бино ва иншоотларни техник ҳолатини баҳолашда емирилиш назарияси ҳақида бошланғич маълумотлар ҳақида.

Тингловчи амалга ошириши керак: мавзуни мустақил ўрганади, муаммонинг моҳиятини аниқлаштиради; ғояларни илгари суради, мустақил қарор қабул қилишни ўрганади, ўз нуқтаи назарига эга бўлиб, мантиқий хулоса чақаради, маълумотларни таққослайди, танқидий хулоса чиқаради, таҳлил қилади ва умумлаштиради.

Case study-нинг объекти: Бино ва иншоотларнинг емирилиши-эскириш назарияси.

Case study-да ишлатилган маълумотлар манбаи:

“Бино ва иншоотларни техник ҳолатини баҳолаш” модули бўйича адабиётлар.

Case study-нинг типологик хусусиятларга кўра характеристикаси:

Case study кабинетли тоифага кириб сюжетсиз ҳисобланади, case study маълумотларни тақдим қилишга, уларни ҳал этишга, ҳамда таҳлил қилишга қаратилган.

Муаммолар: Бино ва иншоотларнинг емирилиш турлари. Жисмоний емирилиш. Унинг келиб чиқиши бўйича турлари. қайта тикланадиган ва тикланмайдиган жисмоний емирилиш? Жисмоний емирилиш даражасини аниқлаш аҳамияти ?

Табиий ва механик тарзда емирилиш. Уларнинг ўзаро фарқлари.

Конструкцияларнинг емирилишга моил қисмлари бўладими?

Конструкцияларнинг емирилишига сабаб бўлувчи ҳудудий омиллар.

Базавий емирилиш нима, бундай емирилиш қайта тикланадими?

Конструкцияларнинг емирилишига ҳудудий омилларнинг таъсирини ўрганиш ?

Ҳудудий омилларнинг классификацияси ?

Конструкцияларнинг емирилиши маълум бир қонуниятга бўйсунадими?

Емирилиш графигини тушунтириш орқали унинг эскириш табиатини ўрганиш ?

Сизнингча бино ва иншоотларнинг барвақт ишдан чиқишига кўпроқ қандай омиллар таъсир қилади?

Емирилиш интенсивлиги нима, у қандай қонуниятга бўйсунди?

Бино ва иншоотларнинг қолдиқ хизмат муддатини прогноз қилиш мумкинми ?

Кейс №3: Бино ва иншоотларни техник ҳолатини баҳолаш ҳақида

I. Педагогик аннотация.

Модул номи: “Бино ва иншоотларни техник ҳолатини баҳолаш”.

Мавзу: Бино ва иншоотларни техник ҳолатини баҳолаш ҳақида

Берилган case study мақсади: “Бино ва иншоотларни техник ҳолатини баҳолаш”га умумий тавсиф беради, Тингловчиларга баҳо бериш мезонлари тушунтирилади, гуруҳчалар ташкил қилади, кейс стадининг индивидуал

босқичида бажариш учун мавзу берилади. Тингловчиларга кейс дафтарчалари тарқатилади. Мавжуд адабиёт билан таништирилади.

Кутилаётган натижалар: Тингловчилар ушбу мавзунини ўрганиш жараёни орқали “Бино ва иншоотларнинг техник ҳолатини баҳолаш” модулининг асосий вазифалари, ютуқлари, бошқа модуллар билан боғланиш даражалари, жамиятдаги аҳамияти ҳамда бугунги Ўзбекистондаги тараққиёт даражалари ҳақида тушунчаларга эга бўладилар.

Case study-ни муваффақиятли бажариш учун Тингловчи қуйидаги билимларга эга бўлиши лозим:

Тингловчи билиши керак:

Бино ва иншоотларнинг техник ҳолатини баҳолаш бўйича бошланғич маълумотлар ҳақида.

Тингловчи амалга ошириши керак: мавзунини мустақил ўрганади, муаммонинг моҳиятини аниқлаштиради; ғояларнинг илғари суради, мустақил қарор қабул қилишни ўрганади, ўз нуқтаи назарига эга бўлиб, мантиқий хулоса чиқаради, маълумотларнинг таққослайди, танқидий хулоса чиқаради, таҳлил қилади ва умумлаштиради.

Case study-нинг объекти: Бино ва иншоотларнинг техник ҳолати.

Case study-да ишлатилган маълумотлар манбаи:

“Бино ва иншоотларнинг техник ҳолатини баҳолаш” модули бўйича адабиётлар.

Case study-нинг типологик хусусиятларга кўра характеристикаси:

Case study кабинетли тоифага кириб сюжетсиз ҳисобланади, case study маълумотларнинг тақдим қилишга, уларнинг ҳал этишга, ҳамда таҳлил қилишга қаратилган.

Муаммолар: Бино ва иншоотларнинг техник ҳолатини баҳолаш. Баҳолаш мақсадлари. Конструкциялардаги емирилиш, шикастланиш, дефект, деформация ва бошқа ўзгаришлар. Унинг келиб чиқиши бўйича турлари. уларнинг аниқлаш. Техник диагностика. Техник диагностикада бузувчи ва бузмайдиган ус уллардан фойдаланиш.

Бино ва иншоотларнинг техник ҳолатини аниқлашнинг аҳамияти ?

Бино конструкцияларидаги ўзгаришларнинг аниқлаш қандай амалга оширилади ?

Дефектоскопия нима ?

Бино ва иншоотларнинг техник ҳолатини аниқлашнинг замонавий усуллари деганда нималар назарда тутилади ?

Конструкцияларнинг емирилишга моил қисмлари бўладими ?

Конструкцияларнинг емирилишига сабаб бўлувчи ҳудудий омиллар.

Базавий емирилиш нима, бундай емирилиш қандай аниқланади ?

Конструкцияларнинг емирилишига худудий омилларнинг таъсирини ўрганиш ?

Лойиҳавий ҳисоблаш схемасининг ҳақиқий схемадан фарқи нимада ?

Конструкцияларнинг емирилиши маълум бир қонуниятга бўйсунадими?

Сизнингча бино ва иншоотлар конструкцияларининг муддатидан олдин ишдан чиқишига кўпроқ қандай омиллар таъсир қилади?

Емирилиш жадаллиги нима, у қандайдир қонуниятга бўйсунадими ?

Бино ва иншоотларнинг умрбоқийлигини прогноз қилиш мумкинми ?

VI. ГЛОССАРИЙ

Атаманинг ўзбек тилида номланиши	Атаманинг инглиз тилида номланиши	Атаманинг рус тилида номланиши	Атаманинг маъноси
Адгезия	Adhesion	Адгезия	Иккита таркибли жисмнинг молекуляр даражада бир бирига ёпишиши.
Авария ҳолати	Alarm status	Аварийное состояние	Объект конструкцияларини бузилиш даражаси, уларнинг юк кўтара олмаслиги мумкинлиги ҳақида гувоҳлик берувчи ҳолати.
Бино (иншоот) ларнинг ишончлилиги	The reliability of buildings (structures)	Надежность зданий (сооружений)	Объект ўзининг асосий характеристикаларини белгиланган чегарада ва маълум бир шарт-шароитда берилган функцияларни бажариш қобилиятининг мажмуий таркиби
Бино (иншоот)ларнинг умрбоқийлиги	The durability of buildings (structures)	Долговечность зданий (сооружений)	Объектларнинг маълум эксплуатация жараёнида, белгиланган муддатга мос равишда хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш ишларини ўтказишда ишга яроқли ҳолатини сақлаб туриши.
Бино паспорти	Passport buildings	Паспорт зданий	Бино (иншоот)нинг бутун хизмат даврида техник ва техник- иқтисодий маълумотларини, уни техник ҳолатини бутун хизмат даври давомида сақлаш ва таъмирлаш ишларини олиб боришни ҳисобга олиб борадиган ҳужжат.
Бино (иншоот)ни инвентарлаштириш	Inventory of buildings	Инвентаризация зданий	Объектларни даврий равишда техник ҳолатини амалда текшириш ва конструкциянинг

	(structures)	(сооружений)	мустаҳкамлигини аниқлаб, ҳисобга олиш.
Бино (иншоот)ни паспортлаштириш	Certification of buildings (structures)	Паспортизация зданий (сооружений)	Биноларнинг техник ва техник-иктисодий маълумотларини ва уларни техник ҳолатини баҳолаш ва ҳисобга олиш бўйича бажариладиган ишлар.
Бино ва иншоотларнинг кафолатли муддати	The warranty period buildings	Гарантийный срок зданий и сооружений	Бу шундай муддатки, унда бош пудратчи ўзи томонидан қилинган барча камчилик ва дефектларни ўз ҳисобидан бартараф қилиши лозим. Бу муддат 2 йил бўлиб, муддат янги бинони ёки капитал таъмирланган бино ёки иншоотни фойдаланишга топширган кундан бошлаб ҳисобланади.
Бино (иншоот)нинг деформацияси	Deformation of the buildings (structures)	Деформации зданий (сооружений)	Бино ёки иншоотнинг юклар ва таъсирлар натижасида шакл ва ўлчамларининг ўзгариши ҳамда устиворлигининг йўқотиши (чўкиш, силжиш, оғиш ва ҳ.к.).
Бино (иншоот) каркаси	Frame buildings (structures)	Каркас зданий (сооружений)	Бино ёки иншоотнинг ташқи юк ва таъсирларни қабул қилувчи ҳамда уларнинг мустаҳкамлиги ва бикирлигини таъминловчи асосий юк кўтарувчи вертикал ва горизонтал стерженлардан иборат тизим.
Бино (иншоот)нинг устиворлиги	The stability of buildings (structures)	Устойчивость зданий (сооружений)	Бино (иншоот)нинг дастлабки статик ёки динамик мувозанати ҳолатидан чиқарувчи кучларга қарши тура олиши қобилияти.
Брандмауэр	Firewall	Брандмауэр	глухая противопожарная стена здания, выполняемая из негорючих материалов и предназначенная для воспрепятствования распространению огня на соседние помещения или на соседние здания.
Дефект	Defect	Дефект	Конструкцияни тайёрлаш,

			транспортровка қилиш ва монтаж босқичида ҳамда эксплуатация жараёнида маълум бир параметрларга, меъёрий ёки лойиҳа талабларига мос келмайдиган нуқсон.
Бикрлик	Rigidity	Жесткость	Конструкциянинг деформацияланишга қаршилик кўрсата олишини белгиловчи кўрсаткич.
Диагностиканинг мақсади	The purpose of the diagnosis	Цель диагностики	Бино ва иншоотларнинг техник ҳолатини баҳолаш усул ва воситаларини ишлаб чиқишдан иборат
Замин	Grounds	Основания	Бино ва иншоот пойдеворлари орқали тушаётган юклар таъсирида деформацияланувчи грунт.
Зилзилабардошлик	Seismic resistance	Сейсмостойкость	Бино (иншоот)нинг одамларни, қурилиш конструкцияларини ва қимматбаҳо жиҳозларни хавфсизлигини таъминлаган ҳолда маълум бир ҳисобий куч доирасида зилзила таъсирига қарши тура олиш қобилияти.
Замин деформацияси	Deformation of foundations	Деформация оснований	Бино (иншоот)нинг заминга берадиган таъсирдан пайдо бўладиган ёки эксплуатация мобайнида грунтнинг физик хоссаларининг ўзгариши эвазига пайдо бўладиган деформация.
Замин устиворлиги	Stability bases	Устойчивость оснований	Замин ёки иншоотга қўйилган кучни сўнмайдиган кўчишлар ҳосил қилмасдан тура олиш қобилияти.

Соз ҳолат	Working condition	Исправное состояние	Объектнинг барча меъёрий-техник ва конструкторлик ҳужжатларидаги талабларга мос келадиган ҳолати.
Ишга яроқли ҳолат	Usable state	Работоспособное состояние	Объектнинг берилган функцияларини бажариш жараёнида қайд қилинган барча параметрларининг қиймати меъёрий-техник ҳужжатларда талаб қилинадиган қийматига мос келадиган ҳолати
Чекланган ишга яроқли ҳолат	Limited usable state	Ограниченное работоспособное состояние	Объект конструкциялар ҳолатини, технологик жараён кўрсаткичларини ёки бошқа эксплуатация шартларини назорат қилишда махсус (эксплуатациянинг рухсат берилган шароитларида) тадбирлар бажаришни талаб қиладиган ҳолати.
Ишга яроқсиз ҳолат	Nonoperable condition	Неработоспособное состояние	Берилган функцияларни бажариш чоғида объектнинг иш қобилиятини характерловчи ҳеч бўлмаганда битта параметр қийматининг меъёрий-техник ва (ёки) конструкторлик ҳужжатларининг белгиланган қийматига мос келмайдиган ҳолати.
Кадастр	Cadastre	Кадастр	Бу тегишли объект бўйича мунтазам ёки даврий равишда йиғилган маълумотлар тўплами.
Кучлар	Of force	Силы	Ташқи юк ва таъсирлар остида конструкциянинг кўндаланг кесим юзаларида пайдо бўладиган ички кучлар (бўйлама ва кўндаланг кучлар, эгувчи ва буровчи моментлар).
Кучайтириш	Gain	Усиления	Конструкциянинг кўндаланг кесими ёки унинг ишлаш схемасини ўзгартириш билан унинг мустаҳкамлиги ёки бикирлигини ошириш.

Конструкциянинг техник ҳолатини баҳолаш	Evaluation of technical state of constructions	Оценка технического состояния конструкций	баҳолаш кузатув-текширув натижалари бўйича олиб борилиб, улар куйидагилардан иборат: конструкцияни аниқланган дефект ва шикастланишлар, материалнинг ҳақиқий таркиби бўйича, ҳақиқий ва кутиладиган юклар, таъсирлар ва эксплуатация шароитларидан келиб чиққан ҳолда текширув ҳисоботи ҳамда техник хулоса тузиш.
Конструкцияни кузатув-текширув	Survey design	Обследования конструкции	Конструкциянинг техник ҳолати ҳақида унинг юк кўтариши қобилиятини қайта тиклаш, кучайтириш ёки қайта қуриш лойиҳаларини ишлаб чиқиш учун маълумотлар йиғиш бўйича тадқиқот ишлари мажмуаси.
Конструкция деформацияси	Deformation structure	Деформация конструкции	Юк ва таъсирлар остида конструкция (ёки унинг қисми) шакл ва ўлчамларининг ўзгариши.
Пластиклик	Plastic	Пластичность	Қаттиқ жисмларнинг ташқи кучлар таъсирида бузилмасдан ўз шакл ва ўлчамларини ўзгартириши, шу билан бирга кучлар таъсири олингандан сўнг қолдик (пластик) деформациянинг сақлаши.
Рухсат этилмаган четланиш	Unacceptable deviations	Недопустимая отклонения	Конструкциянинг нормал ишлашига ҳалақит берувчи меъёрий ҳолатдан четланиш ёки ҳисобий схемага шундай ўзгартириш киритадики, бу ўзгаришни ҳисобга олиш учун конструкцияни кучайтириш талаб қилинади.

Саноат корхонасининг хавфсизлиги	Security industry	Безопасность промышленных предприятий	Даврий кузатув ва текширув ишларини олиб бориш билан курилиш конструкциясининг авария ҳолати мумкинлигини башорат қилишни таъминловчи тадбирлар тизими.
Саноат биноси	Manufacture building	Производственное здание	Юк кўтарувчи ва бошқа конструкциядан иборат, ишлаб-чиқариш жараёнини жойлаштириш учун мўлжалланган ёпиқ фазо ҳосил қилувчи ва одамлар меҳнат қилиши ҳамда технологик ускуналарнинг ишлаши учун зарурий шароитлар билан таъминланган бино.
Саноат объекти	Manufacturing premises	Производственный объект	Ишлаб чиқариш фаолиятини амалга ошириш учун фойдаланиладиган корхона, цех, махсус иш жойи ва бошқа бўлинмалар.
Таъсирлар	Impact	Влияния	Конструкция элементларидаги ички кучларни ўзгаришига олиб келувчи омиллар (заминнинг нотекис чўкишидан, тоғли худудларда ер сиртининг деформацияланиши, ҳарорат-намлик ўзгариши таъсиридан, конструкция ашёсининг ҳажмий торайишидан, zilzila, портлаш ва ҳ.к.).
Техник диагностика	Technical diagnostics	Технические диагностики	Конструкциянинг ишдан чиқиши ва шикастланиши сабабларини аниқлаш ва баҳолаш усулларини ишлаб чиқувчи соҳа.
Техник ҳолатни назорати	Control of technical condition	Контроль технического состояние	Эксплуатация мобайнида конструкцияни ишлаш қобилиятини сақлаб туриши учун унинг техник ҳолатини назорат қилиш тизими.
Иншоот	structure	Сооружение	Ҳажмий, текис, юк кўтарувчи ва бошқа конструкциялардан иборат бўлган, турли хилдаги

			ишлаб чиқариш жараёнларини бажариш ва ҳ.к. учун мўлжалланган ер устидаги ёки остидаги қурилиш тизими.
Ишончлилиқ	Reliability	Надежность	Бино ёки иншоотнинг ҳамда уларнинг юк кўтарувчи конструкцияларининг ўз вазибаларини эксплуатация мобайнида бажара олиши имконияти.
Маънавий емирилиш	Obsolescence	Моральный износ	Бино (иншоот)ларнинг баҳолаш пайтидаги меъёрларнинг, меъморий-конструктив, санитар-гигиеник ва технологик талабларига жавоб бера олмаслиги.
Мўртлик	Fragility	Хрупкость	Қаттиқ жисмнинг механик таъсирлар остида сезиларли пластик деформация (пластикликка қарама-қарши хусусият) ларсиз бузилиши хусусияти.
Мўртлашиш	Softening	размягчение	Металлнинг эскириши, ҳароратнинг тушиб кетиши ёки юкланиш ҳолатининг тезлашиши ҳисобига конструкцияда мўртлик даражасининг ортиши.
Мустаҳкамлик чегараси	Strength limit	Предел прочности	Бу материалнинг механик хусусияти бўлиб, у бузилиш ҳолатини келтириб чиқарувчи юк даражасига мос келувчи шартли кучланишни ифодалайди.
Материалнинг чарчаш	Fatigue material	Усталость материала	Узоқ муддатли юклар таъсирида, вақт бўйича даврий ўзгарувчи кучланиш ва деформациялар остида материалнинг механик ва физик хоссаларининг

			ўзгариши.
Металлнинг эскириши	Seasoning	Старение металла	Нормал шароитда (табiiй эскириш) ёки юқори ҳарорат таъсирида (сунъий эскириш) унинг мустаҳкамлигининг ўзгариши ва бир вақтнинг ўзида пластик ва зарбий ёпишқоқлигининг камайиши билан боғлиқ металл таркибининг ўзгариш ҳолати.
Қурилиш конструкцияси	Building construction	Строительная конструкция	Бино ёки иншоотнинг юк кўтариш, чегараловчи ёки аралаш (юк кўтариш ва чегаралаш) вазифаларини бажарувчи қисми.
Четланиш (оғиш)	Deviations	Отклонения	Исталган техник кўрсаткичининг ҳақиқий ҳолатини меъёрий, лойиҳа ҳужжатлари ёки техник жараёни таъминлаш бўйича қуйилган талаблардан фарқ қилиш ҳолати.
Узоқ муддат таъсир қилувчи меъёрлардан четланиш	The deviation from The long-acting regulations	Отклонение от длительно действующих нормативов	Мавжуд бино ва иншоотларда учрайдиган, эски меъёрий талаблар асосида лойиҳаланган, таъмирлаш жараёнида тўғрилаб бўлмайдиган четланиш. Янги ишлаб чиқилган меъёрий талаблар бундай бино ва иншоотларга тадбиқ этилмайди, агарда уларнинг кейинги эксплуатацияси янги маълумотлар талабларига мос равишда фавқулдда ҳолатларни келтириб чиқармаса.
Шикастланиш	Damage	Повреждение	Конструкцияларнинг эксплуатация мобайнида юзага келадиган сифати, шакли ва ҳақиқий ўлчамларининг меъёрий ҳужжатлар ва лойиҳавий талаблардан четланиши.

Чегаравий ҳолат	Limit state	Предельное состояние	Бино (иншоот)ни юк кўтарувчи элементларининг бундан кейин уларни ўз функцияларини бажариши рухсат этилмайдиган ёки мақсадга мувофиқ эмаслигини белгиловчи ҳолат (унинг соз ёки ишчи ҳолатини қайта тиклаш имконияти йўқ ёки мақсадга мувофиқ эмас).
Чегараловчи конструкция	Walling	Ограждающая конструкция	Бино ёки иншоотнинг ички ҳажмини мустақамлик, иссиқликдан, намликдан, пардан, ҳаво ва шовқин ўтказиш ва ҳ.к. меъёрий талабларидан келиб чиққан ҳолда, ташқи муҳитдан ёки ўзаро ҳимоялаш учун мўлжалланган қурилиш конструкцияси.
Хизмат муддати	Life time	Срок службы	Бино (иншоот)нинг ҳар хил ташқи омиллар таъсири остида эксплуатация қилишга ярамай қолган ҳолати ёки унинг соз ёки ишчи ҳолатининг қайта тиклаш эса иқтисодий жиҳатдан мақсадга мувофиқ бўлмай қолган ҳолатга келгунча ўтадиган даврий вақт.
Қаттиқлик	Hardness	Твердость	Маҳаллий кучлар таъсирида материал сиртки қатламининг пластик деформацияга ёки мўртлик бузилишига қаршилик кўрсата олиш ҳолати.
Эксплуатацион-техник ҳужжатлар (ЭТХ)	Operational and Technical Documents	Эксплуатационно-технический документы	Бино ва иншоотлар эксплуатацияси бўйича назорат хизмати фойдаланадиган (айрим ҳолларда ишлаб чиқадиган) бошқарув ва ишчи

			хужжатлар мажмуаси.
Юк кўтарувчи конструкция	Basic structure	Несущая конструкция	Бино ёки иншоотнинг юк ва таъсирларни қабул қилувчи, мустаҳкамлигини, биқирлигини ва устиворлигини таъминловчи қурилиш конструкцияси.
Юк	Load	Нагрузка	У қуч билан ўлчаниб, унинг йўналиши ва катталиги таъсирида бино ёки иншоотнинг конструкцияларини ва заминни кучланиш-деформацияланиш ҳолатларини ўзгартирувчи механик таъсир.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Frank W. Construction Badgeting. Copyrighted and published by Canadian institute of Quantity Surveyors. Institut Canadiev des economists en construction. Released: Janyoty 01, 1998. ISBN-10: 1896606261
2. Xiaolin Chen. Finite Element Modeling and Simulation With Ansys Workbench. Publisher: Crc Pr I Llc. Released: March 26, 2014. ISBN-13: 978-1439873847.
3. Муравлева И. «Универсальный справочник сметчика» 2017 год
4. Синявский И. А. Проектно-сметное дело : учеб. для студентов сред. проф. образования / И. А. Синянский, Н. И. Манешина. - 4-е изд., стер. - М. : Академия, 2014. - 448 с.
5. Арdziнов В.Д. и др. Сметное дело в строительстве. Самоучитель. 2009 год.
6. Е.Н.Попова. Проектно-сметное дело: учебное пособие. – Ростов п/Д: Феникс, 2005-287с.
7. Степанов П. С. “Экономика строительства” М., “Юрайт”, 2005.
8. Ёдгоров В.У., Бутунов Д.Я., Хаитов Э.Б. Ценообразование в строительстве. ТАСИ. ДП «АҚИМ», Т.: 2012г.-188с.
9. Ёдгоров В.У., Бутунов Д.Я., Хаитов Э.Б. Курилишда танлов савдолари ва уни ташкил этиш. Т.: ТАҚИ, 2012.
10. Мэтякубов А.Д. Методические указания к курсовой работе «Сметное дело в строительстве» для бакалавров по направлению 341100 – «Стоимостный инжиниринг» Т.: ТАСИ 2020 г
11. “Курилиш баҳосини шартномавий жорий нархда аниқлаш қоидалари. Шаҳарсозлик нормалари ва қоидалари. (ШНҚ 4.01.16–09 Иқтисодий нормативлар). Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва курилиш кўмитаси. Тошкент 2009.
12. “Курилишда нарх шакллантириш учун смета норматив хужжатлар тизими” Шаҳарсозлик нормалари ва қоидалари. (ШНҚ 4.01.01–04 Иқтисодий нормативлар). Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва курилиш кўмитаси. Тошкент 2004
13. Исаков М.Ю. Экономика капитального строительство. Учебное пособие. –Т.: Издательство Литературного фонда Союза писателей Узбекистана, 2004, - 128 с.

V. КЕЙСЛАР БАНКИ

Кейс №1

Мавзу: Танлаш муомаласи

Танлаш зарурияти муқобил қиймат омилини ишлаб чиқариш имкониятлари эгри чизиқ ёрдамида тасвирлаш мумкин. Биз кўрадиган мисолда фақат ишлаб чиқарилган афсонавий мамлакатни кўриб чиқамиз.

1. Мамлакатнинг бутун аҳолиси фақат ёғ тайёрлаш билан шуғулланса, йилига 15000 тонна ёғ ишлаб чиқарилиди.

2. Барча ресурслар тўл ишлаб чиқаришга сафарбар қилинса, йилига 15000 та кўп таёрланади.

3. Табиийки айни пайтда тўл ҳам, ёғ ҳам ишлаб чиқарилиши мумкин.

Ишлаб чиқариш имкониятлари жадвали

Вариант	Ёғ (тонна)	Тўл (дона)
----------------	-------------------	-------------------

1	15000	0
2	12000	3000
3	10000	5000
4	6000	9000
5	3000	12000
6	0	15000

Ижтимоий-сиёсий муҳитни эътиборга олган ҳолда сиз давлат ҳукмларига қандай ҳажмда ишлаб чиқариш кўрсаткичларидан фойдаланишни таклиф этган бўлар эдингиз.

Кейс №2

Мавзу: Қурилиш ташкилоти фаолияти таҳлили

Ишлаб чиқаришнинг зарур ишлатиладиганларини режалаштириш бошқарувнинг муҳим қарори бўлтиб ҳисобланади.

У асосида қандай ишлаб чиқариш рентабиллиги ва қандай ҳажмларда фойда ола бошлаши аниқланади.

Маълумки бу режага қуйдаги фактлар таъсир кўрсатади:

- а) Корхонанинг доимий харажатлари
- б) Максимал даромад улуши
- в) Ўзгарувчан харажатлар қиймати

г) Маҳсулотни эксплуатациялаш текширишдан тушган тушун Баъзи маълумотларга ишлаб чиқариш ҳажмининг критик ҳолатини рентабеллик чегараси деб аташади.

Уни ҳисоблаш корхонанинг молиявий барқарорлигини таъминлаш нуқтаи назаридан кўриб чиқилади.

Ишлаб чиқаришнинг амалдаги ҳажми билан кириб ҳолат ўртасидаги фарқ қанча катта бўлса ташкилотнинг “молиявиймустаҳкамлиги” шунга юқори бўлади.

Шу ҳолатга эришиш учун сиз қандай ҳаракатларни йўлга қўйган бўлар эдингиз

Кейс-3

Мавзу: Капитал қўйилмаларнинг самардорлиги.

Маълумки ҳар ҳил вариантлар ҳам таққосланганда “ Бир вақтга келтирилган харажатлар” (П) кўрсаткичлари инобатга олинади.

Агар самардорлик норматив коэффеценти $E_n=0,1$ га тенг бўлганда :

$$P_1=3,3 ; P_2=3,2 ; P_3=3,4 ; P_4=3,5$$

Агар самардорлик норматив коэффиценти $E_n=0,2$ га тенг бўлганда:

$$P_1=3,8 ; P_2=4,4 ; P_3=5,6 ; P_4=6,1$$

Вариантлар	“С”	“К”
1.	2,8	5
2 .	2,0	12
3 .	1,2	22
4 .	0,9	26

Сизнинг муносабатингиз!

Кейс-4

Мавзу: Келгуси қиймат бирлиги

Маълумки иқтисодий самарадорликни аниқлашда сумнинг олтига функциясидан фойдаланиб фикр қийматини аниқлаш мумкин. Сўмнинг келгуси қийматини аниқлаш керак. Бунда инвестор учун бугунги сумнинг келгусидаги қиймати муҳим аҳамиятга эга. Бу қийматни ниқлашда мумкин бўлган даромад ставкаси муҳим рўл ўйнайди.

1. Фараз қилайлик сиз 400000 сумни ўн йил муддатда йилига 12% ставка билан депонентга қўйдингиз.

2. Айни шу маблағ шу ставка билан ҳар 6 ойда олиниши кўзда тутилган.

Ҳар икки ҳолда инвестиция ҳажми қанчага ўзгаради. Сизни қайси бир ҳолат кўпроқ қониқтиради.

Кейс-5

Мавзу: Бугунги қиймат бирлиги

Дисконкаш функцияси агар келгусидаги қиймат аниқ бўлса унинг бугунги қийматини аниқлашга имкон беради. Бу эса ўз навбатида инвестор учун қарор қабул қилишда маълумот бўлиб хизмат қилади.

Сиз 4,0ёки ўқишиз учун 28 млн сум тўлаш керак. Агар банк ҳар йил тенг улушда инвестиция киритиб турса , процент ставкаси 16% дан . Ўқишни бошида банкга қанча маблағ қўйишингиз керак бўлади.

VI. ГЛОССАРИЙ

Бошланғич нарх - буюртмачи томонидан ёки унинг буюртмаси бўйича жалб этилган ташкилот томонидан аниқланадиган танлов савдолари предметининг ҳисоблаб чиқилган қиймати.

Буюртмачи - инвестор ёки товарлар, ишлар ва хизматлар харидини амалга ошириш учун белгиланган тартибда инвестор томонидан белгиланган юридик шахс.

Бозор - нархлар механизми орқали ҳаридорлар ва сотувчиларни учраштиришнинг иқтисодий амали.

Бино (иншоот) паспорти - бино (иншоот) ҳақида техник ва техник-иқтисодий маълумотларни, унинг техник ҳолати ва бинонинг бутун хизмат қилиш муддати давомидаги қурилиш конструкцияларини сақлаш ва таъмирлаш бўйича бажарилган ишларни ҳисобга олган ҳужжат.

Бино (иншоот) ни паспортлаштириш - бино ва иншоот ҳақидаги техник ва техник-иқтисодий маълумотларни ҳисобга олиш ва уларнинг техник ҳолатини баҳолаш бўйича ишларни ташкил этиш.

Бозор нархи - келишувда тўланган сумма - бу тарихий далил. Бозор нархи - албатта яхши хабардор бўлмасда, босимдан озод бўлган ва мустақил иш кўрган ҳаридор ва сотувчи ўртасидаги музокаралар натижасида амалга оширилган келишув нархи.

Дастлабки нарх - танлов савдолари предметининг буюртмачи ёки унинг буюртмасига кўра лойиҳа ёки ихтисослашган ташкилот томонидан белгиланувчи нархи.

Даромад - молиявий ва бошқа фойдалар.

Дефляция - нархларнинг умумий даражасининг пасайиши.

Дисконтлаш - инвестициялардан тушган пул киримларини уларнинг жорий қийматига келтириш жараёни.

Иш вақти фонди - Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлигининг маълумотлари бўйича ишчи вақтининг соатда берилган ўртача ойлик фонди.

Иқтисодий нормативлар - қурилиш баҳосини аниқлаш учун ресурс нормативларини ишлаб чиқиш ва ундан фойдаланиш қоидаларини ўз ичига оладиган «Иқтисодий нормативлар» ШНҚ 4нинг қуйи тизими билан биргаликда нормативлар ресурсларни сметали меъёрлаш методологиясини хосил қилади.

Инвестициялар - даромадлар ёки фойда олиш учун пул маблағларини киритиш; даромадлар ёки фойда олиш учун харид қилинган мулк.

Инвестициянинг фойдали иш коэффиценти - инвестициялар учун даромаднинг ички қўйилмаси.

Инвестицияни қайтариш ёки унинг ўрнини қоплаш - сармоядорнинг бошланғич инвестициялар суммасини олишини англатади. Бу сумма активга эгалик қилиш даври ичида қийматнинг йўқолишини акс эттиради.

Инфляция - одатда истеъмол нархлари кўрсаткичи билан ўлчанадиган валютанинг харид қилиш қобилиятининг пасайиши.

Капитал қурилиш - янги қурилиш, корхоналарни кенгайтириш, реконструкция қилиш, замонавийлаштириш ва техника билан қайта жиҳозлаш, объектлар ва асосий воситаларни мукамал таъмирлаш, шу жумладан лойиҳа-қидирув ишларини бажариш.

Капиталлаштириш - келгусида кутилган даромадларни бир вақтда мазкур паллада олинадиган қийматга айлантириш.

Капитал ўрнини қоплаш (қайтариш) нинг тўғри чизиқли меъёри - кўчмас мулкда - активнинг ҳаёт муддати давомида унинг қиймати даврий тарзда бир текисда, масалан, 50 йил давомида йилига 2% га пасайиб бориши кутилган ҳолдаги капиталлаштириш коэффиценти қисми. Бунда уларнинг эксплуатациясига йўл қўйиб бўлмайди ёки мақсадга мувофиқ эмас (унинг соз ёхуд ишга яроқлилик ҳолатини тиклаб бўлмайди ёки мақсадга мувофиқ эмас).

Кондоминимум (ўзаро эгалик қилиш) - мулкнинг ҳуқуқий шакли бўлиб, унга кўра объект шахсий мулк ва ўзаро мулкнинг таркибий қисмларига бўлинади.

Капиталлаштириш коэффиценти - даромадлар оқимини капитал қийматнинг ягона йиғиндисига қайтадан ҳисоблашда фойдаланилувчи қўйилма. Капитал қийматнинг ягона суммаси даврий даромаднинг капиталлаштириш коэффицентиغا нисбати каби ҳисоблаб чиқилади. Кўчмас мулк соҳасида капиталлаштириш коэффиценти фоизни ва кўп ҳолларда - қайтарма инвестицияни ўз ичига олиши керак.

Капитал даромади - пул маблағлари киримлари ва қайта сотувдан тушган пул билан аниқланадиган бошланғич хусусий капитал даромадининг ички қўйилмаси. Солиқлар тўлангунга қадар ва тўланганидан кейинги иккита қўйилма мавжуддир.

Лойиҳа-смета ҳужжатлари - ҳажмий-режали, амалий ва техникавий ечимларни, бинолар, иншоотлар ва бошқа объектларнинг қурилиши, реконструкцияси ҳамда капитал таъмирланиши, шунингдек ободонлаштириш ишлари қийматини белгилайди. Лойиҳа-смета ҳужжатлари шаҳарсозлик ҳужжатлари, шаҳарсозлик нормалари ва қоидаларига мувофиқ ишлаб чиқилади, қонун ҳужжатларига мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитасининг тегишли таркибий бўлинмалари, санитария-эпидемиология хизматлари, ёнғинга қарши назорат хизматлари, табиатни муҳофаза қилиш органлари ва бошқа хизматлар билан келишиб олинади.

Нарх - хусусий мулк объекти учун тўланадиган сумма. Одатда пулда ифодаланадиган исталган сумма.

Пул маблағлари - республиканинг қонуний тўлов маблағларида ифодаланган пул суммалари ёки уларнинг талабга кўра тўланиши керак бўлган эквиваленти. У абсолют ликвид активидир.

Пул эквиваленти - жорий қийматнинг пул суммасига келтирилган, молиявий шартлар қийматини ҳамда мазкур объектга тааллуқли исталган бепул хизматларни эътиборга олувчи мулк нархи.

Ресурс усули - усулини қўллашда физик кўрсаткичлардаги асбоб-ускуналар номлари ва миқдори; норматив меҳнат сарфи; машина ва механизмлардан фойдаланиш харажатлари; қурилиш материаллари, буюмлар ва конструкциялар номлари ва миқдори; бошқа харажатлар ва сарфлар аниқланади.

Ресурс смета нормаси - деганда қурилиш ёки монтаж ишлари ҳамда конструкциялар учун, одатда табиий (физик) бирликларда ёки нисбий шаклда (фоиз, коэффициент кўринишида) қабул қилинган кўрсаткич учун белгиланган ресурслар мажмуаси (ишчилар меҳнат сарфи, қурилиш машиналарининг ишлаш вақти, материаллар, маҳсулотлар ва конструкцияларга бўлган эҳтиёж) тушунилади.

Рақобат тамойили - баҳолаш тамойили бўлиб, унга кўра ишлаб чиқариш омилларини тўлаш учун зарур бўлган даромаддан кўра фойда катгароқ бўлган ҳолларда тегишли бозордаги рақобат кучаяди. Бу эса ўз навбатида ўртача соф даромадларнинг пасайишига олиб келади.

Реверсия омили - қайта сотишдан тушган пулни баҳолаш учун фойдаланиладиган пул бирлиги жорий қийматининг омили.

Реинвестициялар қўйилмаси - фоиз қўйилмаси бўлиб, унга кўра даромад келтираётган мулкдан тушган маблағлар, айнан уларнинг маблағнинг қайтишини таъминлайдиган қисми қайта инвестицияланади.

Таваккал - беқарорлик ёки ўзгарувчанлик; кўчмас мулк сармоядори кутилган даромадларни олмаслиги эҳтимоли; шунингдек - зарарлар эҳтимоли.

Тўғридан-тўғри умумий капиталлаштириш - даромадни капиталлаштириш усули. Бу усулга кўра солиштирилувчи объектлар таҳлили ва бу объектлардан келган даромадларни уларнинг сотилиш нархлари билан қиёслаш натижасида олинган коэффициент, соф муомала даромадига бўлинади.

Титул - кўчмас мулк учун қонуний Ҳуқуқни тасдиқловчи ҳужжат.

Тўпланган емирилиш - баҳолашда - бу мулкнинг ҳақиқий қиймати такрор ишлаб чиқаришнинг тўла қийматидан камроқ бўлиб боришига олиб келувчи исталган фойдалиликнинг йўқолиши.

Тўпланган фоиз - келиб тушган аммо тўланмаган фоиз (даромадлар).

Улушли баҳолаш - бутун мулкдаги фақат бир таркибий қисмни ёки ҳуқуқий манфаатни баҳолаш. Масалан, фазо бўшлиғи, ер сатҳи ва ер ости ҳуқуқларини алоҳида баҳолаш.

Умуман мулк учун қолдиқ техникаси - даромадли ёндошувнинг бир тури бўлиб, унга кўра башорат қилинган даромадларнинг жорий қийматини ва башорат қилинган қайта сотишдан тушган пулнинг жорий қийматини бир-бирига қўшиш орқали мулкнинг жорий қиймати баҳоланади.

Ҳаридор бозори - харидорлар жуда фойдали шартлар ва нархларга эриша оладиган бозор. Одатда бунга умумий иқтисодий вазият ёки мувофиқ минтақада ердан фойдаланиш таклифларининг кўплиги сабаб бўлади.

Ҳаражатли усул - асосида ўриндошлик тамойили ётади. Унга кўра сармоядор иморат учун тегишли майдонни олиш ва вазифаси ҳамда сифатига кўра турдош объектни ортиқча узлуксиз қурилишига кетадиган суммадан ортиқроқ маблағни кўчмас мулк объекти учун тўламайди.

Хизмат (хаёт) муддати усули - тўла қайта тиклаш қийматини объектнинг ҳақиқий ёшини унинг фойдали иқтисодий ҳаётининг узоқлигига муносабатига тенг коэффициентга кўпайтириш орқали йиғилган емирилишни баҳолаш усули.

Хизмат муддати - тақвим вақти бўлиб, бу вақт давомида турли омиллар таъсири остида бино (иншоот) дан келгусида фойдаланиш мумкин бўлмай қолади, қайта тиклаш эса - иқтисодий жиҳатдан фойдасиз бўлади.

Хусусийлаштириш - мулк шаклининг ўзгариши, унинг давлат мулкидан хусусий (шахсий, жамоа) мулкига (кўчмас мулк, корхоналар, ташкилотларга ва х.к.) ўтиши.

Ҳар йилги фоиз қўйилмаси - кредитнинг ҳар йилги самарали қиймати.

Ҳақиқий ялпи даромад - ижара тўловидан етарли даражада фойдаланмаганликдан ва уларнинг киритилмаганлигидан кўрилган зарарлар чиқариб ташлангандан кейинги даромад келтирувчи мулкдан тушган ялпи пул киримлари.

Ўсувчи ва камаювчи даромадлар тамойили - баҳолаш тамойили бўлиб, унга мувофиқ ишлаб чиқариш омилларининг қайд қилинган тўпламига захиралар қўшилгани сайин соф даромадлар ўсувчи суръатларда маълум нуқтага етиб боргунча кўпаяди. Бу нуқтадан ўтилгандан сўнг қийматнинг ўсиши қўшилаётган захираларга кетган ҳаражатлардан камроқ бўлмагунча умумий даромадлар пасаювчи суръатларда ўсишда давом этади.

Ўриндошлик тамойили - бу тамойилга кўра энг паст нарх ёки тенг фойдали бўлган бошқа мулкни сотиб олишга кетган ҳаражатлар орқали мулкнинг максимал қиймати аниқланади.

Ўсиб борувчи аннуитет - даврий тўловнинг тартибли кўпайишини ваъда қилувчи ёки талаб этувчи даромадлар оқими.

Ўртача улушли қўйилма - турли сармоядорларнинг сотиб олинган маблағдаги улушларини ва уларга мувофиқ даромаднинг таваккалли

қўйилмаларини ҳисобга оладиган капиталлаштиришнинг умумий коэффициентини.

Ўртача қўйилма - даромад қўйилмасини баҳолаш учун фойдаланиладиган техника. Мазкур қўйилма ҳисобланган вақтда инвестициялар йиғиндиси инвестициялардан тушган киримлар йиғиндисидан чиқариб ташланади. Натижа эса эгалик қилиш йиллари сонига ва сўнгра инвестицияларнинг умумий йиғиндисига бўлинади.

Ўрнини қоплаш фондининг омили - даврларнинг маълум сонидан сўнг фоизнинг берилган қўйилмаси шароитида жами қолдиқ 1 сўмни ташкил этиши учун даврий тарзда депонлаштириш зарур бўлган пул суммасини кўрсатувчи ҳисоб рақами.

Ўрин қоплаш фонди - ҳисоб учун даврий пул тўловлари, ҳисобий маблағлар устига қўшиб ҳисобланган фоизлар билан бирга активларни алмаштириш ёки қарзларни узиш учун фойдаланилади.

Қадрсизланиш - қаранг: Емирилиш.

Қайта сотилиш нархи - эгалик қилиш даврининг охирида актив сотилишидан тушган ялпи сумма.

Қарз мажбурияти 1. Молияда - узоқ муддатли қарз мажбурияти; қарздорлик гувоҳномаси бўлиб, унга кўра фоиз тўланади.

2. Хуқуқан - олинган мажбуриятни таъминлаш учун киритилган сумма.

Қиёслаш усули - сотувларнинг тўғридан-тўғри қиёсий таҳлилига ёндошиш.

Қиёсий бирлик усули - умумий олинган асосий иншоотнинг 1 кв. метри ёки бошқа бирликнинг тўла қийматини аниқлаш орқали бинони қуришга кетган харажатларни баҳолаш усули.

Қиёсий бирлик - баҳоланаётган мулк ва солиштирилувчи объектлар учун умумий ўлчов бирлиги.

Қиймат - пулда ифодаланган товар ёки хизмат қиймати.

Қийматнинг сўнгги баҳоси - баҳоловчи маълумотларни таҳлил этиб чиқиб, унга асосий ёндошув қўлланиб олинган қийматнинг кўрсаткичларини мувофиқлаштириб, қиймат ҳақида сўнгги мулоҳазани билдирганидан кейин чиқарилган қийматнинг баҳоси.

Қийматни баҳолаш - ваколатли шахс, яъни кўчмас мулкни таҳлил этадиган ва баҳолайдиган мутахассис томонидан ўтказиладиган кўчмас мулк объектнинг, ундан бирор бир шахсий манфаатнинг ҳисобий ёки эксперт қийматларини аниқлаш.

Қолдиқли маҳсулдорлик тамойили - бу тамойилга кўра материаллар, меҳнат ва тадбиркорлик ҳаракатлари харажатлари тўланганидан сўнг соф даромадни ерга тегишлилиги.

Фоиз қўйилмаси - 1. Бу қўйилмага кўра қарзга берилган пуллар қарз берувчига даромад келтиради.

2. Асосий сумма учун даромад қўйилмаси. Асосий суммаларни келгуси қийматга келтириш ёки кутилган келгуси суммаларни жорий қийматга дисконтлаш учун фойдаланиладиган қўйилма. Фоиз қўйилмаси маблағнинг

қайтишини ҳисобга олмайди. Уни самарали ва номинал қўйилмага ажратиш лозим.

Фойдаланиш қиймати - мулкдан фойдаланишнинг маълум вариантыдаги мулк қиймати. Масалан, аниқ бир бино келтирадиган даромадга пул қўйиш қиймати. Фойдаланиш қиймати бозор қийматидан фарқ қилиши мумкин.

Шартномавий жорий нарх - танлов савдолари натижалари бўйича белгиланадиган танлов савдолари предмети нархи

Шаҳарсозлик ҳужжатлари - ҳудудларни, аҳоли пунктларини ривожлантиришни шаҳарсозлик жиҳатидан режалаштириш тўғрисидаги ҳамда уларни қуриш ҳақидаги, белгиланган тартибда тасдиқланган ҳужжатлар

Шаҳарсозлик нормалари ва қоидалари - шаҳарсозликнинг асоси бўлиб, улар шаҳарсозлик фаолиятини амалга оширувчи давлат органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, юридик ва жисмоний шахслар ижро этиши учун мажбурийдир. Шаҳарсозлик нормалари ва қоидалари шаҳарсозлик соҳасидаги махсус ваколатли давлат органи томонидан ишлаб чиқилади ва тасдиқланади.

Эллвуд техникаси - пул киримларининг жорий қиймати ва даромад солиқлари чиқариб ташланишидан олдин қайта сотишдан тушган пул асосида мулк қийматини ипотека-инвестицион баҳолаш техникаси; Л.У.Эллвуд номи билан аталади.

Энг яхши ва самарали фойдаланиш тамойили - капиталлаштиришдан сўнг ернинг энг юқори жорий қийматини берадиган даромад оқимини яратувчи ер майдонидан қонуний, жисмоний эҳтимоли бўлган, молиявий асосланган ҳолда фойдаланиш.

Эскириш - технологиянинг, одамларнинг одатлари ва дидлари ёки атроф- муҳитнинг ўзгаришлари сабаб бўлган мулк объекти фойдалилигининг камайиши натижасида қийматнинг йўқолиши.

Яроқсизлик ҳолати - объектнинг шундай ҳолатики, бунда қўйилган вазифаларни бажариш қобилиятини таърифловчи битта бўлса ҳам параметрнинг миқдори меъёрий-техник ва (ёки) конструкторлик ҳужжатларида белгиланган талабларга мос келмаслиги.

Ялпи рента (даромад) мултипликатори - мулкнинг сотилиш нархини салоҳиятли ёки ҳақиқий ялпи даромадга бўлиш натижаси.

Яроқлилик ҳолати - объектнинг шундай ҳолатики, бунда қўйилган вазифаларни бажариш қобилиятини таърифлайдиган барча параметрлар миқдори меъёрий-техник ҳужжатларнинг талабларига мос келиши.

Яхши (соз) ҳолат - объектнинг меъёрий-техник ва/ёки конструктив ҳужжатларининг барча талабларига мос келадиган ҳолати.

VII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

Асосий адабиётлар

14. Frank W. Construction Badgeting. Copyrighted and published by Canadian institute of Quantity Surveyors. Institut Canadiev des economists en construction. Released: Janyoty 01, 1998. ISBN-10: 1896606261
15. Xiaolin Chen. Finite Element Modeling and Simulation With Ansys Workbench. Publisher: Crc Pr I Llc. Released: March 26, 2014. ISBN-13: 978-1439873847.
16. Муравлева И. «Универсальный справочник сметчика» 2017 год
17. Синявский И. А. Проектно-сметное дело : учеб. для студентов сред. проф. образования / И. А. Синянский, Н. И. Манешина. - 4-е изд., стер. - М. : Академия, 2014. - 448 с.
18. Арdziнов В.Д. и др. Сметное дело в строительстве. Самоучитель. 2009 год.
19. Е.Н.Попова. Проектно-сметное дело: учебное пособие. – Ростов п/Д: Феникс, 2005-287с.
20. Степанов П. С. “Экономика строительства” М., “Юрайт”, 2005.
21. Ёдгоров В.У., Бутунов Д.Я., Хаитов Э.Б. Ценообразование в строительстве. ТАСИ. ДП «АҚШМ», Т.: 2012г.-188с.
22. Ёдгоров В.У., Бутунов Д.Я., Хаитов Э.Б. Курилишда танлов савдолари ва уни ташкил этиш. Т.: ТАҚИ, 2012.
23. Мэтякубов А.Д. Методические указания к курсовой работе «Сметное дело в строительстве» для бакалавров по направлению 341100 – «Стоимостный инжиниринг» Т.: ТАСИ 2020 г
24. “Курилиш баҳосини шартномавий жорий нархда аниқлаш қоидалари. Шаҳарсозлик нормалари ва қоидалари. (ШНҚ 4.01.16–09 Иқтисодий нормативлар). Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва курилиш қўмитаси. Тошкент 2009.
25. “Курилишда нарх шакллантириш учун смета норматив хужжатлар тизими” Шаҳарсозлик нормалари ва қоидалари. (ШНҚ 4.01.01–04 Иқтисодий нормативлар). Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва курилиш қўмитаси. Тошкент 2004
26. Исаков М.Ю. Экономика капитального строительство. Учебное пособие. –Т.: Издательство Литературного фонда Союза писателей Узбекистана, 2004, - 128 с.

Интернет сайтлари:

1. www.gov.uz–Ўзбекистон Республикаси Давлат ҳокимияти портали
2. www.press-service.uz–Ўзбекистон Республикаси Президентининг

Матбуот хизмати расмий сайти

3. www.minstroy.uz/ (Ўзбекистон Республикаси қурилиш вазирлиги расмий сайти)

4. www.stat.uz (Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси)

5. www.soliq.uz (Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси)

6. www.stroyinfo.uz (Капитал қурилишда иқтисодий ислоҳотлар ва нархларни шакллантириш Маркази сайти)

7. www.mfer.uz–Ўзбекистон Республикаси Ташқи иқтисодий алоқалар, инвестиция ва савдо Вазирлигининг расмий сайти

8. www.UzA.Uz–Ўзбекистон миллий ахборот агентлиги расмий сайти

9. www.review.uz – “Экономическое обозрение” журналининг расмий сайти www.cer.uz – Иқтисодий тадқиқотлар Марказининг расмий сайти

10. www.uzreport.com – бизнес ахборотлари портали

11. www.vip.lenta.ru – Интернет нашриёти